

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้เป็นการกล่าวถึง แนวคิดทฤษฎี และหลักการ ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดสิงห์บุรี ผู้ศึกษา ได้ข้อมูลที่รวบรวมมาจาก ตำรา วารสาร บทความ งานวิจัย เอกสารทางวิชาการของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งผู้ศึกษาได้นำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดการศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สื่อการสอน

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

การศึกษาไทยได้จัดกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีและเจริญรอยสืบต่อมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น รัฐและวัดรวมกันเป็นศูนย์กลางแห่งประชาคม กิจกรรมต่างๆ ของรัฐและวัดย่อมเป็นการสอนประชาคมไปในตัว วิชาที่เรียน คือ ภาษาบาลี ภาษาไทย และวิชาสามัญขั้นต้น สำนักเรียนมี ๒ แห่ง แห่งหนึ่ง คือ วัด ซึ่งเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลาน ขุนนาง และราษฎรทั่วไป มีพระที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นผู้สอนเพราะสมัยนั้นเรียนภาษาบาลีกันเป็นพื้น ใครรู้พระธรรมวินัยแตกฉานก็นับว่าเป็นปราชญ์ ส่วนอีกแห่งหนึ่ง คือ สำนักราชบัณฑิตซึ่งสอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการเท่านั้น^๑

การปฏิรูปการศึกษาว่า เป็นการจัดการศึกษาที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนระดับกลาง ให้เป็นผู้มีความสามารถในการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมได้อย่างสมดุล สอดคล้องและเหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ โดยจะต้องมีครูผู้เป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาในการกล่อมเกล่าอบรมสั่งสอนอย่างต่อเนื่องตามพัฒนาการแต่ละวัยและเนื้อหาวิชา^๒ การศึกษาของไทยในสมัยก่อนนั้นเริ่มต้นที่วัด โดยพ่อแม่จะส่งลูกหลานไปเล่าเรียนเขียนอ่าน ฟีกัดขัดเกลานิสิกกับพระสงฆ์ที่วัด แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปรูปแบบการศึกษาก็เปลี่ยนแปลงไป มีสถานศึกษาที่เรียกว่า “โรงเรียน” เข้ามาแทนที่ ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นครูลดน้อยถอยลงไปเป็นลำดับ จนใน

^๑ วิไล ตั้งจิตสมคิด, การศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๖๓.

^๒ มัณฑนา สังขะกฤษณ์, “ครูหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา” , วารสารข้าราชการ, ฉบับที่ ๑๗ ปีที่ ๔, (เมษายน – พฤษภาคม, ๒๕๔๐) : ๕.

ที่สุดวิชาศีลธรรมก็หลุดหายไปจากหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างไรก็ดี ที่ผ่านมายังมีโรงเรียนหลายแห่งที่เห็นความสำคัญของครูพระ จึงมักจะนิมนต์ไปช่วยสอนและช่วยอบรมนิสัยของเด็กๆ ที่โรงเรียน อาจจะเป็นสัปดาห์ละครั้งหรือเดือนละครั้ง ในขณะที่ฝ่ายพระสงฆ์เองก็พยายามที่จะขอเข้าไปสอนในโรงเรียน แม้ว่าจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเองก็ตาม กระนั้นก็ยังถูกปฏิเสธจากโรงเรียนบางแห่งว่าไม่มีชั่วโมงให้สอน ในปี พ.ศ.๒๕๔๒ กรมการศาสนา ซึ่งขณะนั้นยังสังกัดอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ริเริ่มโครงการ “ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” ขึ้นมา แต่ด้วยงบประมาณอันจำกัดจึงไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ และหลังจากมีการปฏิรูประบบราชการ ในปี พ.ศ.๒๕๔๕ กรมการศาสนา ก็ได้โอนเข้าไปสังกัดกระทรวงที่ตั้งขึ้นใหม่ คือ กระทรวงวัฒนธรรมเป็นเหตุให้โครงการนี้ต้องหยุดไป^๓

ในระยะหลังๆ มีเสียงสะท้อนจากหลายภาคส่วนว่าเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบันสนใจแต่เรื่องวัตถุ มีการแก่งแย่งแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุนั้น จนกลายเป็นโรคขาดคุณธรรม จริยธรรม ขาดหลักธรรมที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ความคิดรวบยอด สมมติฐานความเป็นมาที่มีในที่ต่างๆ หาทางปลุกฝังให้บุคคลในสังคมมีจริยธรรม เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ในการศึกษาจริยธรรม คำว่า จริยธรรม คือ จริย+ธรรม รวมเป็น จริยธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรประพฤติ, การประพฤติที่ถูกต้อง, การปฏิบัติที่เหมาะสม หรือธรรมที่เป็นไปเพื่อความดีงาม ซึ่งปัญหานี้เป็นปัญหาระดับชาติที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง แต่ทว่าการนำเด็กทุกคนเข้าวัดเป็นเรื่องยากกว่าการนำพระเข้าสู่โรงเรียน ด้วยเหตุนี้ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ กรมศาสนา ซึ่งเปลี่ยนมาสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมจึงได้จัดทำโครงการ “ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” ขึ้นมาอีกครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้อย่างเกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา โดยร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้เด็กนักเรียนนักศึกษาได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันโครงการนี้ได้เริ่มมาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยรัฐบาลได้จัดสรรเงินงบประมาณให้จำนวน ๑๐ ล้านบาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่าย ค่าดำเนินการจัดทำหนังสืออุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนถวายความรู้ครูพระที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งมีครูพระจำนวน ๘๐๐ รูปในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ มีการขยายจำนวนพระสอนศีลธรรมจาก ๘๐๐ รูป เป็น ๔,๐๐๐ รูปโดยคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติงบประมาณจำนวน ๕๗,๙๖๔,๐๐๐ บาท ให้โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยแบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกเป็นค่าตอบแทนครูพระสอนศีลธรรมรูปละ ๒,๐๐๐ บาท ต่อเดือน จำนวน ๔,๐๐๐ รูป ตามระยะเวลาที่เหลือตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนกระทั่งถึงเดือนกันยายน เป็นเงิน ๔๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท โดยเบิกจ่ายจากงบประมาณของกรมศาสนา และเบิกจ่ายจากงบกลางประจำปี ๒๕๔๘ ส่วนที่สองเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอุปกรณ์ประกอบการอบรม สื่อการเรียนการสอนร่วมกันระหว่างกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงวัฒนธรรมที่จะจัดอบรมถวายความรู้ครูพระเพื่อสร้างศักยภาพให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และค่าติดตามโครงการอีกกว่า ๑๗,๐๐๐,๐๐๐ บาทนอกจากนี้ กระทรวงวัฒนธรรมยังได้ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับกระทรวงศึกษาธิการ ในการที่จะพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้อาเซียนวัฒนธรรมทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมทักษะความรู้ในเรื่องของ

^๓ <http://www.krupra.net/v2/main.php?url=about>, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

ศิลปวัฒนธรรมและหลักธรรมทางศาสนา ทั้งหลักสูตรระยะสั้น ระยะยาวในสถานศึกษาทุกระดับ และได้วางเป้าหมายที่จะขยายครูพระให้เข้าไปสอนในโรงเรียนให้พอกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการและให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ ๑ ตำบลต่อ ๑ ครูพระโดยแบ่งตามภาค คือ ครูพระสอนศีลธรรมภาคเหนือ จำนวน ๗๔๓ รูป ครูพระสอนศีลธรรมภาคใต้ จำนวน ๕๔๔ รูป ครูพระสอนศีลธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๑,๔๓๒ รูป และครูพระสอนศีลธรรมภาคกลาง จำนวน ๑,๒๘๑ รูป รวมทั้งหมด ๔,๐๐๐ รูปโดยในช่วงแรกได้กำหนดจำนวนครูพระสอนเข้าไปสอนในพื้นที่และแต่ละระดับ ดังนี้

๑. การศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดให้มี ๓ ตำบลต่อ ๑ รูป

๒. ระดับอาชีวศึกษากำหนด ๓ รูปต่อ ๑ จังหวัด

๓. จำนวนครูพระสอนที่เหลือจากข้อ ๑ - ๒ ให้ลงพื้นที่ในกรุงเทพฯ ฯ โดยกระจายไปในปีงบประมาณ ๒๕๕๑ กรมการศาสนาได้เปลี่ยนบทบาทการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการมาแต่เดิมไปสนับสนุนกิจกรรมคุณธรรมอื่นๆ โดยได้อนภาระงานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการรับดำเนินการ และได้มอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาดำเนินการ จัดเข้าในพันธกิจประเภทงานให้บริการวิชาการแก่ชุมชน โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕ หน่วยงาน ดังนี้

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีพระสงฆ์ที่มีความพร้อมและมีพระที่สอนอยู่ในสถานศึกษาต่างๆอยู่แล้ว

๒. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีศึกษานิเทศก์และสถานศึกษา / โรงเรียนที่มีความต้องการพระสอนศีลธรรม

๓. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลโครงการ ฯ มาแต่เริ่มแรก

๔. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นผู้ส่งเสริมพระสงฆ์ที่เข้าไปทำการสอนในโรงเรียน

๕. ภาคคณะสงฆ์ทั้ง ๑๘ ภาค มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดซึ่งปกครองดูแลพระสงฆ์ทั่วประเทศ

วัตถุประสงค์ของโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑. เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในโรงเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอาชีวศึกษา

๒. เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ มีความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๓. เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

สรุปแนวคิดของผู้วิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มี ๓ หลักในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในหลักทางพระพุทธศาสนาและนำไปประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

๑) หลักการ กระบวนการพัฒนาผู้เรียนคือการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิดมีการฝึกปฏิบัติเสมอๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน ไปพร้อมๆ กัน

๒) หลักคิด การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถิพุทธคือ กระบวนการพัฒนา การเรียนรู้ทั้งในด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อความเจริญงอกงามในทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวัน ที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนจนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพุทธศาสนามีหลักการพัฒนามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุบิสัย ความพร้อม และภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ

๓) หลักทำ ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถิพุทธนั้นครูและผู้บริหารสามารถจัดพัฒนาได้ตามหลักการหลักคิดข้างต้นโดยให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาในทีมนั้นๆต่อไป

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา เพราะเป็นการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศให้กับผู้เรียนโดยเฉพาะเยาวชนนักเรียน เพราะเป็นผลโดยตรงต่อผู้เรียนสังคมและประเทศชาติ นอกจากนี้หลักสูตรเป็นตัวนำในการที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ ความรู้การถ่ายทอดวัฒนธรรม การเสริมสร้างทักษะ และการเสริมสร้างความเจริญให้กับนักเรียนในทุก ๆ ด้าน

กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก๑๑/๒๕๔๔ เรื่อง การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย ได้กำหนดจุดหมายข้อ ๑ ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานความรู้เป็นเครื่องกำหนดคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน หลักสูตรได้กำหนดให้มีมาตรฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ ๑๒ ปี หรือมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกรมวิชาการได้มีหนังสือลงในวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔ กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาได้เรียนรู้ประมาณ ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เพื่อเน้นความเป็นคนดีมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในกลุ่มสาระศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม มีดังนี้

มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระที่ ๑ : ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๑ เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส ๑.๒ ยึดมั่นในหลักศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส ๑.๓ ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขระดับประถมศึกษาเพิ่มเนื้อหาสาระและเวลาเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ดังนี้

๑. กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สพข.) ปรับหน่วยย่อยเป็น ๓ ของหน่วยที่ ๔ จาก “ศาสนาในประเทศไทย” เป็น “พระพุทธศาสนา” กำหนดให้เรียน ๖๐ คาบตลอดปีทุกชั้น

๒. กลุ่มสร้างเสริมลักษณะ (สสน.) ให้เปลี่ยนคำว่า “จริยศึกษา “พระพุทธศาสนา” (ภาคศีลธรรม) และกำหนดให้เรียน ๑๘๐ คาบ ตลอดปีทุกชั้นโรงเรียนวิถิพุทธ ได้กล่าวถึง การจัดสาระการเรียนรู้ด้านศีลธรรม และจริยธรรมได้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาในข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมไว้เป็นแนวทาง ๔ ลักษณะ

๑. กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร

- ๑) พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
- ๒) ประภวตมรรายทชาวพุทธ
- ๓) กิจกรรมค่ายพุทธบุตร
- ๔) กิจกรรมบริการจิตเจริญปัญญา
- ๕) เรียนธรรมศึกษา/สอบธรรมศึกษา
- ๖) บรรพชาสามเณรฤดูร้อน๙๙

๒. กิจกรรมประจำวัน / ประจำสัปดาห์

๑) กิจกรรมหน้าเสาธง

- กิจกรรมที่กระทำเพื่อระลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา
- กิจกรรมพุทธสุภาษิตวันละบท
- กิจกรรมนั่งไหว้พี่
- กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องอย่างมีสติ

๒) กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน

- กิจกรรมเดินเข้าโรงอาหารอย่างมีสติ
- กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนการรับประทาน
- กิจกรรมรับประทานอาหารอย่างมีสติเช่น มีกติกากว่า ไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ
- กิจกรรมนั่งสมาธิ ๕ นาที ก่อนเข้าห้องเรียน

๓) กิจกรรมก่อนเลิกเรียน

- กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์
- กิจกรรมรำลึกพระคุณของผู้มีพระคุณ- กิจกรรมท่องอาขยานสร้างสมาธิ

๔) กิจกรรมประจำสัปดาห์

- กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์

- กิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ (อาจทำในวันพระ)

๓. กิจกรรมเนื่องในโอกาส วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- ๓.๑ กิจกรรมวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา
ผู้ปกครอง และชุมชนร่วมกิจกรรมดังนี้ ทำบุญตักบาตร ฟังเทศนา เวียนเทียน
- ๓.๒ ห่อเทียนเข้าพรรษา และร่วมกับชุมชนในการห่อเทียนและแห่เทียน
- ๓.๓ สถานศึกษาจัดบรรยากาศวันสำคัญทางศาสนาโดยประดับธงสีเหลืองเชิญ
ธงธรรมจักร ธงฉัพพรรณรังสี และเปิดเพลงธรรมะทางวิทยุของสถานศึกษา

๔. กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ

- กิจกรรมไขปัญหาธรรม
- กิจกรรมการประเมินผลการทำความดี
- กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี
- กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรม
- กิจกรรมจัดนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา
- กิจกรรมสมათานศีลในวันพระ
- กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม เช่น ทำความสะอาดห้องน้ำ
- กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูต้อนรับทักทายนักเรียน ด้วยกิริยาจาก
อ่อนหวาน และสัมผัสที่ประกอบด้วยเมตตา^๔

สรุปการจัดสาระการเรียนรู้ด้านศีลธรรม และจริยธรรมที่จะประสบความสำเร็จผู้บริหาร
โรงเรียนจะต้องมีคุณธรรม การบริหารจัดการโดยใช้หลักเมตตาธรรม ครูมีความเป็นกัลยาณมิตร
นักเรียนมีกิริยาจาสุภาพ มีน้ำใจ มีคุณธรรม พร้อมกันนั้นโรงเรียนเปิดกว้างสู่ชุมชนและสังคม
พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการ
พัฒนาชุมชนสังคม ด้วยความเกื้อกูลกันและกันอย่างต่อเนื่อง

๒.๒.๑ ความหมายของหลักสูตร

คำว่า “หลักสูตร” แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Curriculum” เป็นคำศัพท์ทาง
การศึกษาที่มีความหมายยืดหยุ่นมากในปัจจุบัน และมีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไปบาง
ความหมายมีขอบเขตกว้าง บางความหมายมีขอบเขตแคบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นและ
ประสบการณ์ที่แตกต่างกันของบุคคลนั้น ๆ ที่มีต่อหลักสูตร นักการศึกษาได้ให้ความหมายหรือนิยาม
ของหลักสูตรแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อความเข้าใจ และตามแนวความคิดดังนี้

กรมวิชาการ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรเป็นแผนแม่บทในการกำหนด
ขอบข่ายความรู้ ความสามารถและประมวลประสบการณ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาแก่
เยาวชนของชาติในวัยต่างๆ^๕ (Beauchamp) กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรไว้ ๓ สถานะ คือ

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพฯ:
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕.) หน้า ๔

^๕ กรมวิชาการ, คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑, ฉบับปรับปรุง,
(กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๑.

๑. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของศาสตร์สาขาหนึ่ง ในที่นี้ หมายถึงสาขาวิชา หลักสูตรซึ่งเป็นศาสตร์ที่สอนกันในระดับอุดมศึกษา ผู้ที่ศึกษาในสาขาวิชานี้จะต้องศึกษาถึง กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ศึกษาถึงวิธีการใช้หลักสูตร และศึกษาถึงวิธีการประเมินผลหลักสูตรว่า ควรทำแบบใดและจะอย่างไร

๒. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตของข้อกำหนดเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่ เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ ความหมายนี้หลักสูตรจะหมายถึงเอกสารที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการใน เอกสารนั้นจะประกอบด้วยรายละเอียดของจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนรายละเอียดของเนื้อหา สารและกิจกรรมการเรียนการสอน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลหลักสูตร ตลอดจน ผลผลิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักสูตร

๓. ความหมายของหลักสูตรในขอบเขตทางระบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรซึ่ง ความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้จะหมายถึงกิจกรรมทั้งหมดที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักสูตร ได้แก่ การจัดบุคลากร กระบวนการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตรกระบวนการประเมินผล หลักสูตร ตลอดจนผลผลิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักสูตรจากความหมายของหลักสูตรที่นักการศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ แผนประสบการณ์ แนวทางในการปฏิบัติหรือกิจกรรมการเรียนการสอนทุกอย่างที่สถานศึกษาได้จัด ให้แก่ผู้เรียน ทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เจตคติ ทั้งทางร่างกายและอารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ตามจุดหมายที่กำหนดไว้^๖

๒.๒.๒ ความสำคัญของหลักสูตร

การสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติกำหนด ที่มีคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อัน เป็นเป้าหมายแท้ของพุทธธรรมอยู่แล้วให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียน วิถีพุทธ” อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนาในโรงเรียนนอกจากนั้น กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๔ ในหลักสูตรนี้มีเรื่อง เกี่ยวกับมาตรฐานวิชาพระพุทธศาสนา เพียงไม่กี่บรรทัด ดังต่อไปนี้

“มาตรฐาน ส.๑.๑ เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือ ศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส.๑.๒ ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีความนิยมที่ดีงาม และศรัทธา ในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

^๖ Beauchamp George A, *A Curriculum theory*, 4th (ed Itasca, Ill: F.E. Peacock, 1981), P 61 – 62, อ้างใน พระธีรชาติ ธีรวิโส, “การศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ สารที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (วิชาพระพุทธศาสนา) ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา นครราชสีมา เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา), ๒๕๔๘, หน้า ๑๒.

มาตรฐาน ส.๑.๓ ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข” ๔ ส่วนผลจากการประชุมชี้แจง ครั้งนี้ สรุปเป็น ๓ ประการ ดังนี้

๑) นายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบต่อรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา และขึ้นชมผังมโนทัศน์ของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาพร้อมกับเสนอแนะให้สาระการเรียนรู้อื่น ทำผังมโนทัศน์เช่นเดียวกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๒) นายกรัฐมนตรีเห็นชอบให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนามี ๑ หน่วยกิต (ในระดับมัธยมศึกษา คำว่า ๑ หน่วยกิต มีค่าเท่ากับ ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

๓) ให้มีโรงเรียนวิถีพุทธนำร่องจังหวัดละ ๒ โรงเรียน ในปี ๒๕๔๖ เหตุที่ทำให้มีการพูดถึงโรงเรียนวิถีพุทธก็เพราะว่านายกรัฐมนตรีได้ถามความเห็นของที่ประชุมว่ารายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ผู้เข้าประชุมได้อภิปรายสนับสนุนรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามที่นำเสนอขึ้น อย่างไรก็ตาม การสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ได้ผลจะต้องนำไปบูรณาการเข้ากับชีวิตจริง เพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กที่สำคัญ คือ ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาช่วยสอนในโรงเรียน เหมือนกับโรงเรียนที่จัดโดยบางศาสนาที่ไม่สอนเฉพาะวิชาการ แต่เน้นเรื่องกิริยามรรยาทและอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้วย โรงเรียนเหล่านั้น ประสบความสำเร็จในการอบรมคุณธรรมจริยธรรม เพราะมีบาทหลวงและแม่ชีทั้งหลายมาเป็นแบบอย่างอบรมดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงควรมีโรงเรียนที่สอนเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียนเพื่อให้เป็นแบบอย่างทางศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วยการ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น โดยในเบื้องต้นมีโรงเรียนสมัครเข้าร่วมโครงการในรุ่นที่ ๑ ปี ๒๕๔๖ จำนวน ๘๙ โรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการจัดประชุมปฐมนิเทศโรงเรียนวิถีพุทธรุ่นที่ ๑ ณ พุทธมณฑล เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๖ โดยสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ วัดสระเกศ เป็นประธานเปิดการประชุม พระเทพโสภณเป็นวิทยากรบรรยายนำ จากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้เปิดรับสมัครโรงเรียนเข้าร่วมในโครงการเรื่อยมา จนถึงวันนี้ (๕ ธันวาคม ๒๕๔๗) มีโรงเรียนวิถีพุทธทั่วประเทศกว่า ๑๕,๐๐๐ โรงเรียน^๗ หลักสูตรถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาทุกระดับ เพราะหลักสูตรยังเป็นเครื่องมือที่บ่งชี้ถึงแนวทางในการจัดการศึกษาและการเรียนการสอนในโรงเรียน และหลักสูตรยังเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นโฉมหน้าของสังคมในอนาคตที่จะเป็นไปอย่างไรอีกด้วย นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

สาระสำคัญของหลักสูตรนั้นมีอยู่ ๒ ประเด็น คือ

๑. ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาส่วนรวม มีผู้กล่าวว่าถ้าต้องการทราบว่าประชาชนของประเทศใดมีลักษณะอย่างไร มีศักยภาพในการพัฒนาประเทศมากน้อยเพียงใดประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ ให้ดูจากการศึกษาของประเทศนั้น ทั้งนี้เพราะความสามารถในการจัดการศึกษาได้ทั่วถึงความเสมอภาค ระดับการศึกษาของประชาชนส่วนรวม สัดส่วนและปริมาณของผู้

^๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๖ – ๒๗.

ได้รับการศึกษาสาขาต่าง ๆ ฯลฯ ย่อมสะท้อนถึงความเป็นประชาธิปไตย และชี้ให้เห็นศักยภาพของประชากรของประเทศในด้านต่าง ๆ การที่สามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึงและเสมอภาคโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยได้มีสิทธิ์ในการศึกษาเล่าเรียนทัดเทียมกัน ย่อมแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย ทำนองเดียวกัน สัดส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาระดับต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ฯลฯ ย่อมชี้ให้เห็นศักยภาพในด้านต่าง ๆ ว่ามีอยู่มากน้อยเพียงไร อย่างไรก็ตามยังมีผู้กล่าวอีกว่าถ้าต้องการทราบและรู้ให้ลึกซึ้งลงไปอีก ก็จำเป็นต้องศึกษาหลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ของประเทศนั้นเพราะหลักสูตรจะชี้วัดลงไปว่ามีการสอนอะไร เน้นอะไร เช่น เน้นในด้านภาษาศิลปกรรม หรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น การเน้นหนักด้านใดก็ตามย่อมแสดงถึงความรู้และศักยภาพของประชากรในด้านต่าง ๆ เมื่อครั้งที่ประเทศรัสเซียสามารถปล่อยดาวเทียม สปุตนิก (Sputnik) ขึ้นไปโคจรในอวกาศเป็นครั้งแรกก่อนประเทศใด ๆ ทั้งหมดประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นคู่แข่งได้รับปรับการศึกษาของตนโดยปรับปรุงหลักสูตร ให้มุ่งเน้นในด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอย่างเต็มที่ เป็นผลให้สามารถแข่งขันกับสหภาพโซเวียตได้ในเวลาต่อมา จากนิยามที่กล่าวมาเราคงจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตร คือ สิ่งที่น่าเอาความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาไปแปลงเป็นการกระทำขั้นพื้นฐานในโรงเรียนหรือสถานศึกษา ถ้าจะกล่าวว่าหลักสูตร คือ หัวใจของการศึกษาก็ไม่ผิดเพราะถ้าปราศจากหลักสูตรเสียแล้วการศึกษาก็ย่อมดำเนินไปไม่ได้

๒. ความสำคัญต่อการเรียนการสอน หลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียน หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนแผนที่เดินเรือซึ่งบอกให้กัปตันหรือครูผู้สอนว่าต้องตั้งเข็มทิศไปทางใด และ จุดมุ่งหมายปลายทางของการเรียนการสอนคืออะไรและระหว่างที่จะต้องทำอะไรบ้างเป็นต้น ว่าต้องใช้สื่ออุปกรณ์ช่วย หรือต้องมีการตรวจสอบประเมินผลหรือต้องปรับปรุงวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการเรียนการสอนนั้นตัวผู้เรียนเองก็จำเป็นต้องทราบล่วงหน้าว่าจะได้เรียนรู้อะไร และจะได้รับผลอย่างไร นอกจากนี้จะต้องเตรียมการอย่างไรจึงจะสามารถเรียนรู้ได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย การเรียนการสอนจะบรรลุผลได้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีส่วนช่วยกำหนดแนวทาง เพื่อให้แต่ละฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ได้สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันและสิ่งที่กล่าวนั้นก็คือหลักสูตร ถ้าหากไม่มีหลักสูตรก็สอนอะไรไม่ได้ เพราะไม่รู้ว่าจะสอนอะไร หรือถ้าสอนโดยคิดเอาเองก็จะเกิดความสับสนโดยอาจสอนซ้ำไปซ้ำมาไม่เรียงตามลำดับที่ควรจะเป็น ผลการเรียนรู้อาจไม่เป็นไปตามที่คาดเอาไว้ ผู้เรียนเองก็จะลำบากใจเพราะไม่ทราบว่าสิ่งที่เรียนไปนั้นสามารถนำไปเปรียบเทียบกับระดับชั้นใด อนึ่ง พึงเข้าใจว่าการเรียนการสอนนั้น คือการนำหลักสูตรไปแปลงเป็นภาคปฏิบัติจริง ๆ เหมือนกับการที่ช่างลงมือสร้างบ้านโดยการตอกเสาเข็มทำฐานรากก่อสร้างและส่วนอื่น ๆ จนเป็นบ้านขึ้นมาในที่สุดช่างต้องอาศัยแบบแปลนช่วยในการก่อสร้างฉนั้น ผู้เรียนผู้สอนก็จำเป็นต้องอาศัยหลักสูตรเพื่อช่วยในการเรียนการสอนฉนั้นหลักสูตรมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน ฉนั้น ครูจำเป็นต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจอย่างถ่องแท้พร้อมช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจด้วย

การนำหลักธรรมเข้ามาใส่ไว้เป็นหลักสูตรในการสอนอันมีลักษณะจุดเน้นในโรงเรียนวิถิพุทธ เป็นสถานศึกษาในระบบปกติที่นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ ดังนี้

๑) การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือการจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ ดู ฟังเป็น คือ ใช้ปัญญา และเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต

๒) การจัดดำเนินการของสถานศึกษา จะแสดงถึงการ จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปรโตโฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้ การพัฒนาผู้เรียนดังกล่าว จัดผ่านระบบไตรสิกขา พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลัก เป็นระบบการศึกษา ๓ ประการ เรียกว่าไตรสิกขา คือ อธิสัสสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรมเพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้ กล่าวคือ ศีลหรือพฤติกรรมหรือวินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับตนและสังคม สมาธิหรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพมีจิตใจที่ตั้งมั่น เข้มแข็งและสงบสุข และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่แยบคาย (โยนิโสมนสิการ) โดยครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญ ที่รักและปรารถนาดีที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุดด้วยความเพียรพยายาม ระบบพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขานี้ จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่เรียนจริงแล้ว พิจารณาให้เห็นประโยชน์ คุณ โทษ ตามความเป็นจริงด้วยตนเอง แล้วนำความรู้ขึ้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน^๙

จุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือนักเรียนของสถานศึกษาโดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่างๆ ที่ส่งเสริม “การกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น” เป้าหมายการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิตที่จะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ในที่สุด นอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้วสถานศึกษาจำเป็นต้องไม่ละเลยการพัฒนาบุคลากรของตนเองทั้งหมดด้วย เพราะบุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ครูผู้บริหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนดังนั้นยังบุคลากรได้รับการพัฒนาตามระบบไตรสิกขามากเท่าไร จะยิ่งส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น แนวทางการพัฒนาบุคลากรและลักษณะบุคลากรที่เหมาะสมในโรงเรียนวิถิพุทธจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้จะดำเนินการได้ดีหากในขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบและขั้นตอนดูแลสนับสนุนใกล้ชิดดำเนินการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน^{๑๐}

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **สู่การศึกษาแนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓-๒๐.

^{๑๐} สมุทร อินมณี, “การพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวทางโรงเรียนวิถิพุทธ โรงเรียนวัดเจริญราษฎร์บำรุง ตำบลตลาดโพธิ์ อำเภอบางพลี จังหวัดนครราชสีมา”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑-๒.

การศึกษาการศึกษาเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้ เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนพัฒนาด้านต่าง ๆ ตลอดชีวิต ในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการจำเป็นต้องมีหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางและมาตรฐานการศึกษา สำหรับควบคุมการจัดการศึกษาของประเทศ และความสำคัญต่อการเรียนการสอนหลักสูตรเป็นเอกสารที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแผนสำหรับการจัดการเรียนการสอน^{๑๑} ความสำคัญของการศึกษาที่มีในหลักสูตรเป็นองค์ประกอบอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษาการจัดการศึกษาประเภทใด และระดับใดก็ดีจะขาดหลักสูตรเสียมิได้ เพราะหลักสูตรเป็นโครงร่างกำหนดไว้ว่าจะให้เด็กได้รับประสบการณ์อะไรบ้างจึงจะเป็นประโยชน์ต่อเด็ก และสังคม หลักสูตรเป็นแนวทางที่สร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้ หลักสูตรยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นโฉมหน้าของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นอย่างไรรีกด้วยความสำคัญของหลักสูตร พอสรุปได้ดังนี้

๑. หลักสูตรเป็นเสมือนเป้าหมายลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ
๒. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
๓. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา
๔. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
๕. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญของงานและพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
๖. หลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่เด็ก
๗. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างราบรื่นเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและบำเพ็ญตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคม
๘. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็นไปด้วยความราบรื่นผาสุกเป็นอย่างไร
๙. หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นเช่นไร
๑๐. หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะและเจตคติของผู้เรียนในอนาคตที่จะอยู่ร่วมในสังคม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และชาติบ้านเมืองจาก ความสำคัญของหลักสูตรที่กล่าวมา^{๑๒}

การจัดหลักสูตรในสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถิพุทธควรคำนึงถึงอย่างยิ่ง แนวคิดหนึ่งของการจัด ก็คือ การบูรณาการหลักสูตรทั้งที่เป็นความรู้ ศรัทธา ค่านิยม คุณธรรม และการฝึกปฏิบัติหลักสูตร ในการเรียนการสอนโดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษาที่แทรกในทุกองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษา หรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้ หรือแผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูจะนำสู่การจัดการเรียนรู้ต่อไปโดยครูจะต้องมีการเตรียมสิ่งต่างๆ ได้แก่

^{๑๑} สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์, หลักสูตรและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (นครราชสีมา : สถาบันราชภัฏ นครราชสีมา, ๒๕๕๕), หน้า ๘ - ๙.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

๑) การเตรียมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลาย ทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือประจำโอกาสต่างๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนดและเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอีกที

๒) การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ที่หมายครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุดทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาและผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงในชีวิตประจำวัน

๓) การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการ การมอบหมายการรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็นกลไกอันมีตรึงเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การกระตุ้นทุกคนให้ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลูกศรัทธา ค่านิยมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เป็นต้น^{๑๓}

ปัญหาด้านหลักสูตร

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านหลักสูตรได้พบเนื้อหาสาระจากเอกสารการวิจัยของนักวิชาการหลายท่าน ดังนี้

ปัญหาจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี” เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูอาจารย์ที่เป็นบรรพชิต จำนวน ๘๔ รูป และครูอาจารย์ที่เป็นฆราวาสจำนวน ๘๕ คน ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวม มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน^{๑๔}

ปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดประทุมธานีผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดประทุมธานี ส่วนใหญ่ปฏิบัติงานด้านการบริหารงานวิชาการครบทั้ง ๗ ด้าน คือใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อค้นหาปัญหาด้านการเรียนการสอนก่อนเปิดภาคเรียน จัดครูเข้าสอนในชั้นเรียนตรงตามความรู้ความสามารถและความถนัดของแต่ละคน แนะนำให้ครูใช้วัสดุท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นสื่อการเรียนการสอน ให้ครูมีส่วนร่วมในการวัดผลและประเมินผลจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่าน กระตุ้นให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านการเรียนการสอนอยู่เสมอ และปัญหาในการปฏิบัติงานส่วนใหญ่ คือการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญการในการวิเคราะห์หลักสูตรของแต่ละกลุ่มสาระ

^{๑๓} สมิต สัจฉกร, การจัดการเรียนการสอนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔-๓๘.

^{๑๔} พระกิตติ ราชแก้ว, “ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๓.

การเรียนรู้ ครูบางคนไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอน ให้สอดคล้องกันทั้งหลักสูตร ครูไม่ได้ดัดแปลงวัสดุท้องถิ่นมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนขาดเครื่องมือที่มีคุณภาพในการประเมินผลการเรียนการสอน สภาพห้องสมุดไม่เหมาะสมและไม่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาค้นคว้า ขาดความกระตือรือร้นในการเพิ่มความรู้เพื่อพัฒนาตนเองและไม่ได้ทำแผนประชุมอบรมทางวิชาการประจำปี^{๑๕}

ปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ สารที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (วิชาพระพุทธศาสนา) ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษานครราชสีมาเขต ๑ ผลการวิจัยพบว่า ๑. ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า สถานศึกษา ที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑ มีปัญหาการใช้หลักสูตร (วิชา พระพุทธศาสนา) ในด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณา ประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่าสถานศึกษามีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ๙ ข้อ และในระดับน้อย ๖ ข้อเรียงจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับแรก ได้แก่ ขาดความรู้และทักษะ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสาระพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ขาดความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการทำแผน และวางแผนการสอนสาระพระพุทธศาสนา ครู ไม่ใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนในสาระพระพุทธศาสนา ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีปัญหาน้อยที่สุด ได้แก่ เครื่องมือวัสดุที่ใช้ไม่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ ๒. ด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร พบว่า สถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑ มีปัญหาการใช้หลักสูตร (วิชาพระพุทธศาสนา) ในด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร โดยภาพรวมและรายข้อ อยู่ใน ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาประเด็นคำถามเป็นรายข้อ พบว่า สถานศึกษามีปัญหาด้านปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร อยู่ในระดับปานกลาง ๑๑ ข้อ และระดับน้อย ๖ ข้อ มีปัญหาเรียงจาก มากไปหาน้อย ๓ อันดับแรก ได้แก่ สถานศึกษาขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน สาระพระพุทธศาสนา ขาดสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย เช่น วีซีดี สื่อวีดิทัศน์ หรือสื่ออื่น ๆ ที่ สอดคล้องกับเนื้อหาการเรียนรู้ในสาระพระพุทธศาสนา เช่น ห้องจริยศึกษา ตามลำดับ ส่วนข้อที่มี ปัญหาน้อยที่สุด ได้แก่ ครูมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาพระพุทธศาสนา^{๑๖}

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการในระดับมัธยมศึกษา ได้สรุปปัญหาการ บริหารการใช้หลักสูตรของประเทศในทวีปเอเชีย ซึ่งได้แก่ประเทศอัฟกานิสถาน บังกลาเทศ อินเดีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และศรีลังกา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตรเป็นปัญหาเกี่ยวกับการ ขาดแคลนเอกสาร หลักสูตรของครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมครูเกี่ยวกับหลักสูตร ขาด

^{๑๕} สมยศ พงษ์ศิริพัฒน์, “สภาพและปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา” สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดปทุมธานี, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๓

^{๑๖} พระธีรชาติ ธีรวิโส ธรรมวงศ์, “การศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ สารที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (วิชาพระพุทธศาสนา) ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการ สอน, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

ประสิทธิภาพ ขาดแคลนเอกสารหลักสูตร ตำราเรียนไม่ทันสมัยขาดแคลนหนังสืออ่านประกอบ ประการสุดท้าย คือ ศูนย์พัฒนาหลักสูตรขาดการวางแผนที่ดีในการนำหลักสูตรไปใช้^{๑๗}

สรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นส่วนที่สำคัญในการจัดการศึกษาและการเรียนการสอน เพราะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงแนวทางการจัดการศึกษาของประเทศฉะนั้นควรจัดครูเข้าสอนในชั้นเรียนตรงตามความรู้ความสามารถและความถนัดของแต่ละคน เลือกรรการจัดครูที่มีพฤติกรรมที่ดีมีความเข้าใจในการสอน ให้สอดคล้องกันความรู้ความสามารถตรงกับหลักสูตร และแนะนำให้ครูใช้วัสดุท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นสื่อการเรียนการสอน ให้ครูมีส่วนร่วม ในการวัดผลและประเมินผลจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่าน การวางแผนที่ดีในการนำหลักสูตรไปใช้ให้เหมาะสมในวัยของนักเรียนหรือแนวทางที่กระทรวงกำหนดไว้ในแผนกำหนดการปฏิบัติงานของครู ในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนของครู เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้นำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ คุณธรรมและมีจริยธรรม อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่ดีของชาติสืบต่อไป

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

ในด้านการจัดการเรียนการสอนย่อมมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ผู้เรียนจะบรรลุผลได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับด้านการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนเป็นประการสำคัญ กิจกรรมการเรียนการสอนมีหลายรูปแบบและวิธีการ ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจจึงจะจัดกิจกรรมได้ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง^{๑๘}

การสอนแบบอุปมาอุปมัยเป็นการสอนที่มีข้อคิดที่หลายหลายเพื่อนำไปใช้กับประโยชน์กับตนเอง และรู้จักการวิเคราะห์ในการเปรียบเทียบหาสิ่งต่างที่อยู่ใกล้ตัวเราเพื่อเป็นการหาคำตอบที่ต้องวิธีการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม-ตอบ ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบเพราะในการถาม-ตอบนี้ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น^{๑๙}วิธีการสอนแบบธรรมสากัจฉา ในมงคลสูตร มงคลข้อที่ ๓๐ มีกล่าวว่า กาเลน ธมมสากัจฉา^{๒๐} แปลว่า การสนทนาธรรมตามกาลอันควรเป็นมงคลอย่างยิ่ง คำว่า ธรรมสากัจฉา หมายถึง การสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอภิปรายปัญหา การแสวงหาเหตุผล คิดค้น คัดค้าน หรือคล้อยตามการปุจฉาวิสัชนา การโต้ว่าที่วิชาการ การซักถามและการแก้ปัญหา จึงได้อธิบายดังต่อไปนี้

การสอนแบบธรรมสากัจฉา หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรมโดยมี

^{๑๗} UNESCO, Principal Regional Office for Asia and the Pacific, Education In Asia and the Pacific : Reviews reports and notes, (New York : Harper Collins, 1992). p26.

^{๑๘} อารมณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๗๐.

^{๑๙} ดุราลัยเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕.

^{๒๐} พ.สุ. (บาลี) ๒๕/๓๑๗/๓๗๖.

ลักษณะการสนทนา ของการอภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ ชักถามกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครูผู้สอน โดยนักเรียนเป็นฝ่ายถาม หรือเป็นฝ่ายตอบสลับกัน หรือนักเรียนและครูผู้สอนผลัดกันถาม – ตอบ จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ ตั้งตัวแทน ขึ้นชักถามกันระหว่างนักเรียนสองฝ่ายจนสรุปหลักธรรมได้ วิธีสอนแบบนี้เหมาะกับนักเรียนที่มีพื้นฐานความรู้ในเนื้อหาพอสมควรและต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น วิธีการนี้ใช้ได้กับนักเรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การชักถาม ได้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบายได้ดีพอสมควร^{๒๑}

วิธีการสอนแบบอริยสัจ ๔ หมายถึง มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑) ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทุกข์ ครูช่วยนักเรียนให้พิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง ความรอบคอบ พยายามกำหนดขอบเขตของปัญหา และนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้

๒) ขั้นตั้งสมมติฐาน หรือขั้นสมุทัยครูช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาตัวเองว่าสาเหตุการปัญหาที่ยกขึ้นมากล่าวในขั้นที่ ๑ นั้นมีอะไรบ้าง ครูช่วยนักเรียนให้เกิดความเข้าใจว่า ในการแก้ปัญหาใดๆ นั้นจะต้องกำจัดหรือดับที่ต้นตอ หรือแก้ปัญหานั้น และครูช่วยนักเรียนให้คิดว่าการแก้ที่สาเหตุนั้น อาจจะกระทำอะไรได้บ้าง คือให้กำหนดสิ่งที่กระทำเป็นข้อ ๆ ไป

๓) ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล หรือขั้นนิโรธขั้นนี้ทำให้แจ้ง ครูต้องสอนให้นักเรียนได้กระทำหรือทำการทดลองด้วยตนเองตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ในขั้นที่ ๒ ข้อ ค. และเมื่อทดลองได้ผลประการใด ต้องบันทึกผลการทดลองแต่ละอย่าง หรือที่เรียกว่าข้อมูลไว้เพื่อพิจารณาในขั้นต่อไป

๔) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล หรือขั้นมรรค

(๑) จากการทดลองกระทำด้วยตนเองหลายๆ อย่างนั้น ย่อมจะได้ผลออกมาให้เห็นชัด ผลบางประการชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้บ้าง แต่ไม่ค่อยชัดเจนนัก ผลที่ถูกต้องชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้แน่นอนแล้ว และได้บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่เราต้องการแล้ว เหล่านี้หมายความว่า จะต้องวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นับที่ไว้ในขั้นที่ ๓ ข้อ ข. นั้นจนแจ่มแจ้งว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหที่กำหนดในขั้นที่ ๑ ได้สำเร็จ (๒) จากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้จะทำให้เห็นว่ามีสิ่งใดแก้ปัญหาก็จริง ต่อไปก็สรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นข้อ ๆ หรือเป็นระบบ หรือเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ลงมือกระทำหรือปฏิบัติอย่างเต็มที่ตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน^{๒๒}

สรุปว่า วิธีสอนแบบอริยสัจ คล้ายคลึงกับวิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์อย่างที่สุด ขั้นตอนต่างๆ คือ ๑. ทุกข์ (ขั้นปัญหา) การพิจารณาเพื่อกำหนดปัญหาได้ถูกต้อง ๒. สมุทัย คือการรู้ที่ของปัญหา และหาวิธีแก้ไขปัญหา ๓. นิโรธ การดับทุกข์ คือการทดลองและการบันทึกผล หรือการเก็บข้อมูล ๔. มรรค คือการหาเหตุผลและการแก้ปัญหา วิธีสอนแบบไตรสิกขา หมายถึง การสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติสิ่งที่เรียนจริงๆ แล้วพิจารณาผลการปฏิบัตินั้นให้

^{๒๑} แรมสมร อยู่สุภาพร, เทคนิคและวิธีการสอนในระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๒๗๘.

เห็นประโยชน์ คุณโทษตามความเป็นจริงด้วยตนเอง แล้วนำความรู้ขึ้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจัง วิธีการสอนแบบไตรสิกขา คือ วิธีการสอนประกอบด้วย ขั้นตอนการศึกษา ๓ ขั้น ดังนี้^{๒๓}

๑) ขั้นศีล (ศีลสิกขา) คือ การควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกายและวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียน

๒) ขั้นสมาธิ (จิตตสิกขา) คือ การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุมสติ ให้นักเรียนรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว นักเรียนตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ ออกจากความคิดและจิตใจ

๓) ขั้นปัญญา (ปัญญาสิกขา) คือ ขั้นนักเรียนใช้สมาธิ ความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจในปัญหา การหาเหตุของปัญหาเพื่อการแก้ไข พิจารณาผลที่เกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจ และแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาญาณขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง^{๒๔} การสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติสิ่งที่เรียนจริงๆ แล้วพิจารณาผลการปฏิบัติให้เห็นประโยชน์ คุณโทษตามความเป็นจริงด้วยตนเองแล้วนำความรู้ขึ้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจังครูให้หลักการพิจารณา และกระตุ้นให้นักเรียนค้นพบความรู้จากการปฏิบัติตามหลักธรรมด้วยตนเองครูคอยชี้จุดสำคัญที่ผู้เรียนพึงพิจารณาและให้กำลังใจ เน้นให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติโดยสำรวม กาย, วาจา และการฝึกจิตให้ตั้งมั่นจนมีระเบียบทางความคิดความสามารถ คิดเป็นเหตุเป็นผล เป็นต้น

การวางแผนการสอน เป็นงานสำคัญของครูผู้สอน การสอนจะประสบผลสำเร็จด้วยดีหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการวางแผนการสอนเป็นสำคัญประการหนึ่ง ถ้าผู้สอนมีการวางแผนการสอนที่ดีก็เท่ากับบรรลุจุดหมายปลายทางไปแล้วครึ่งหนึ่ง การวางแผนการสอนจึงมีความสำคัญ การทำให้ผู้สอนสอนด้วยความมั่นใจเมื่อเกิดความมั่นใจในการสอนย่อมจะสอนด้วยความแคล่วคล่อง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนอย่างราบรื่น ไม่ติดขัด เพราะได้เตรียมการทุกอย่างไว้พร้อมแล้ว การสอนก็จะดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางอย่างสมบูรณ์ เป็นการสอนที่มีคุณค่าคุ้มกับเวลาที่ผ่านมา เพราะผู้สอนสอนอย่างมีแผน มีเป้าหมาย และมีทิศทางในการสอน มีข้อเสนออย่างเลื่อนลอย ผู้เรียนก็จะได้รับความรู้ ความคิด เกิดเจตคติ เกิดทักษะ และเกิดประสบการณ์ใหม่ตามที่ผู้สอนวางแผนไว้ ทำให้เป็นการเรียนการสอนที่มีคุณค่า และทำให้เป็นการสอนที่ตรงตามหลักสูตร ทั้งนี้เพราะในการวางแผนการสอน ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรทั้งด้านจุดประสงค์การสอนเนื้อหาสาระที่จะสอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน และการวัดผลประเมินผล แล้วจัดทำออกมาเป็นแผนการสอน เมื่อผู้สอนสอนตามแผนการสอน ก็ย่อมทำให้เป็นการสอนที่ตรงตามจุดหมายและทิศทางของหลักสูตรความสำคัญของแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนานั้น เพื่อเป็นการวางแผนสอนมีเอกสารเตือนความจำ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสอนต่อไป ทำให้ไม่เกิดความซ้ำซ้อนและเป็นแนวทางในการทบทวนหรือการออกข้อทดสอบเพื่อวัดผลประเมินผู้เรียนได้

^{๒๓} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒.

^{๒๔} แสง จันทร์งาม, *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*, กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐. หน้า ๕๖.

นอกจากนี้ทำให้ผู้สอนมีเอกสารไว้ให้แนวทางแก่ผู้ที่เข้าสอนแทนในกรณีจำเป็น เมื่อผู้สอนไม่สามารถเข้าสอนเองได้ ผู้เรียนจะได้รับความรู้และประสบการณ์ที่ต่อเนื่องกัน^{๒๕}

ในการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางของโรงเรียนวิสุทธิพุทธ มีองค์ประกอบต่างๆ ที่ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง พึงปฏิบัติ ต่อไปนี้

๑) การเตรียมการ เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวกซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการเช่น การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิสุทธิพุทธนี้ ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้ชัดในพุทธธรรม ถ้าเป็นคฤหัสถ์ควรเป็นแบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีล ปฏิบัติธรรมเป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมากโดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนา

๒) การเตรียมบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิสุทธิพุทธด้วยปัญญาเข้าใจทิศทางจากศรัทธาและฉันทะการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จในการพัฒนาคาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้ สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจงการสัมมนา จนถึงการประชุมสัมพันธที่ที่หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น

๓) การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้น หรือวิสัยทัศน์ และแผนงานที่ชัดเจนทั้งระยะยาว ในธรรมนูญสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการรายปีก็ตาม ที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกันจะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิสุทธิพุทธได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการที่ดี

๔) การเตรียมกิจกรรมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุดซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวันประจำสัปดาห์หรือประจำโอกาสต่างๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนดและเตรียมการไว้ล่วงหน้าจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน อีกสะท้อนให้เห็นถึงคำกล่าวที่ว่า “การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่ ดู ฟังเป็น”

๕) การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ที่หมายความครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อมอาณาบริเวณของสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการทำให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาและผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” ในชีวิตประจำวัน^{๒๖}

^{๒๕} ผศ.เขียน วันทนียตระกูล. การเขียนแผนการสอน คือภารกิจของครู. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.lanna.mbu.ac.th/artilces/PlanBU_Khean.asp [๑๖ มี.ค.๒๕๕๓].

^{๒๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การวัดและประเมินผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม, (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า ๖.

๒.๓.๑ ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน

ความหมายของการจัดการเรียนการสอนหมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดหมายของหลักสูตร จำต้องเป็นกิจกรรมและประสบการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้^{๒๗}

ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึง สภาพการณ์ของการจัดให้เกิดประสบการณ์และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้น จากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจและผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดหมายที่กำหนดไว้ โดยทั้งครูและนักเรียนร่วมกันดำเนินการต่างๆ เช่น ค้นคว้า อภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิต การจัดนิทรรศการ และการศึกษานอกสถานที่ ฯลฯ^{๒๘}

ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำขึ้นเพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้น ๆ ได้ผลดี หมายถึง การสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมาย นักเรียนได้ทั้งความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลิน^{๒๙}

ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึง การสอนเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ

๑. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอน ซึ่งมีความสำคัญที่ต้องชัดเจนว่า ต้องการให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในด้านใดใน ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ได้แก่การเรียนรู้ที่เกิดในสมองในระดับความจำความเข้าใจ ด้านจิตพิสัย ได้แก่ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในใจอาจเป็นความนึกคิด ความผูกพัน และด้านทักษะพิสัย ได้แก่ การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดทักษะในระดับต่าง ๆ

๒. การกำหนดวิธีการสอน หลังจากได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนแล้ว จึงกำหนดวิธีการสอน ซึ่งสามารถแบ่งได้ ๔ ประเภทใหญ่ ๆ คือ การบรรยาย การอภิปรายการสัมมนา และการเรียนโดยอิสระ

๓. การประเมินการเรียนการสอน ซึ่งหมายถึง การประเมินประสิทธิภาพของการสอน และการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลจากการประเมินการเรียนของผู้เรียน ผลจากการเรียนการสอนจะทำให้ทราบว่า ถึงเวลาที่ต้องปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อรักษามาตรฐานการศึกษา เรื่องใด และแนวคิดในการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนมี ๒ แบบ คือการอิงเกณฑ์และอิงกลุ่ม ซึ่งแต่ละแบบจะมีวัตถุประสงค์วิธีการที่จะประเมินแตกต่างกันบ้างการที่จะเลือกใช้จะต้องคำนึงถึงประเภทของการเรียนการสอนด้วย^{๓๐}

ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึง การกระทำกิจกรรมต่างๆ ในการจัดประสบการณ์ด้วยวิธีการต่างๆ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียน และมีการพัฒนาตนเองตรงตามเป้าหมายของ

^{๒๗} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา วิทยาการการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๗.

^{๒๘} วไลพร คุณุณหัย, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐), หน้า ๑๙.

^{๒๙} ทศนีย์ ศุภเมธี, **หลักการและการจัดการประถมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒), หน้า ๑๘๙ - ๑๙๐.

^{๓๐} ประเสริฐ ธรรมโวหาร, **หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๐.

หลักสูตรที่กำหนดไว้กระทรวงศึกษาธิการ^๙ ได้สรุปไว้ว่า การจัดกิจกรรมการสอน ควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

๑) จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการต่างๆ เพื่อที่จะนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต จะต้องฝึกให้เรียนรู้ฝึกปฏิบัติจริง จนเกิดทักษะและความชำนาญที่ได้ปฏิบัติ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการแสวงหาความรู้กระบวนการฝึกทักษะ กระบวนการจัดการ เป็นต้น

๒) จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ยืดหยุ่นได้ตามเงื่อนไข และสภาพความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นตน และเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตนเองด้วย

๓) นักเรียนค้นคว้าความรู้ สรุป และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยที่ครูต้องฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดให้ค้นคำตอบด้วยตนเอง รู้จักหาเหตุผล รู้จักเลือกตัดสินใจได้ถูกต้อง

๔) ภาพปฏิบัติควบคู่กับภาคทฤษฎี โดยให้มีเวลาปฏิบัติเพื่อให้เหมาะสมกับทฤษฎี

๕) ครูผู้ปฏิบัติการสอนใช้วิธีการสอนหลายวิธี ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา

๖) ครูปฏิบัติการสอนใช้วิธีสอน โดยเน้นกระบวนการกลุ่มโดยให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม โดยให้หลักการ ร่วมกันคิด ร่วมกันเรียน ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้นตามวิถีทางพื้นฐานของระบบประชาธิปไตย^{๑๐}

สรุปว่า กิจกรรมการจัดการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดหมายของการจัดกิจกรรมอันเป็นกระบวนการถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ หรือการเรียนการสอน คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

๒.๓.๒ ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตมีหน้าที่และการทำงาน คือ กำหนด ออกแบบกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยมีการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

(๑) คณะครู นักเรียนร่วมกันออกกฎ ระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนเพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติ การควบคุม กำกับพฤติกรรมนักเรียน เพื่อฝึกปฏิบัติให้นักเรียนรู้กฎระเบียบกติกาของสังคม

(๒) กิจกรรมกราบพระ ไหว้พระ สวดสวดตอนเช้า เมื่อนักเรียนมาถึงโรงเรียนจะกราบพระที่ศาลาพระ หรือที่เสาธงชาติ น้อมสวดสวดที่ สวดสวดคุณครู เพื่อปลูกฝังความรักความสามัคคี ความอ่อนน้อมถ่อมตน รวมทั้งพัฒนาสติ สมาธิแก่นักเรียน

(๓) กิจกรรมเขตรับผิดชอบ โดยแบ่งเขตรับผิดชอบบริเวณและห้องต่างๆ ให้นักเรียนทำความสะอาด เก็บขยะ กวาดใบไม้ ถาก ถอนหญ้า จัดให้มีหัวหน้าประเมินผลการปฏิบัติงานและรายงานผลการปฏิบัติงานหลังเข้าแถวเคารพธงชาติ

^๙ สุมิตร คุณานุกร, หลักสูตรและการสอน , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์ ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๗.

(๔) กิจกรรมเข้าแถวเคารพธงชาติ สวดมนต์ไหว้พระ ร้องเพลงสดุดีมหาราชาเพื่อฝึกสติ สมาธิแก่นักเรียน

(๕) กิจกรรมอบรมนักเรียน ช่วงเช้าแถวเคารพธงชาติ ช่วงพักกลางวัน โดยผู้บริหาร ครู เหว ห้วนหน้านักเรียนอบรม ชี้แนะ แก้ไขพฤติกรรมนักเรียน รวมทั้งนำข้อมูลข่าวสาร ความรู้ มา นำเสนอให้กับนักเรียนเพื่อสร้างจิตสำนึก ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน

(๖) กิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน โดยให้นั่งสมาธิรอเพื่อนที่ยังตักอาหารไม่เสร็จ เมื่อพร้อมแล้วกล่าวบทบูชาคุณของข้าวพร้อมๆ กัน เพื่อให้กินเป็น กินอย่างมี สติ มีปัญญารู้เข้าใจ(๗) กิจกรรมเข้าแถวสวดมนต์ นั่งสมาธิ แผ่เมตตาช่วงพักกลางวัน โดยให้นักเรียน กราบพระ สวดมนต์ นั่งสมาธิ แผ่เมตตา เสร็จแล้วนักเรียนเล่านิทานคุณธรรมจากการแต่งเอง หรือ จากการอ่านจากห้องสมุด กิจกรรมเชิดหุ่น กิจกรรมอ่านหนังสือ ประมาณ ๑๕ นาที โดยสลับ สับเปลี่ยนหมุนเวียนแต่ละกิจกรรมในแต่ละวัน เพื่อปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรม และเสริมสร้างปัญญา แก่นักเรียน

(๘) กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะทุกเย็นวันศุกร์สุดสัปดาห์ โดยครูผู้รับผิดชอบโครงการจะ ควบคุมดูแล รวมทั้งอบรมนักเรียน และให้ข้อคิดต่าง ๆ เพื่อพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา

(๙) กิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ โดยนำนักเรียนไปทำ กิจกรรมที่วัดตามพิธีกรรมทางศาสนา ร่วมทำบุญ ร่วมพัฒนาและช่วยงานวัดตามโอกาสอันสมควร ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ เป็น ต้นกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนเพราะกิจกรรมทั้งของ ผู้เรียนและผู้สอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

นักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีต่อการ เรียนรู้ไว้หลายประการ ดังนี้

๑. กิจกรรมช่วยสร้างความสนใจเด็ก
๒. กิจกรรมจะเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ
๓. กิจกรรมจะช่วยปลุกฝังความเป็นประชาธิปไตย
๔. กิจกรรมจะช่วยปลุกฝังความรับผิดชอบ
๕. กิจกรรมจะช่วยปลุกฝังและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๖. กิจกรรมจะช่วยให้นักเรียนได้มีการเคลื่อนไหว
๗. กิจกรรมจะช่วยให้นักเรียนได้รู้สึกสนุกสนาน
๘. กิจกรรมช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
๙. กิจกรรมช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ของเด็กให้กว้างขวาง
๑๐. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความองกามและการพัฒนาการของเด็ก
๑๑. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะ
๑๒. กิจกรรมจะช่วยปลุกฝังเจตคติที่ดี
๑๓. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กรู้จักทำงานเป็นหมู่
๑๔. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจในบทเรียน
๑๕. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กเกิดความซาบซึ้ง ความงามในเรื่องต่าง ๆ

ดังนั้น ผู้สอนจึงไม่ควรละเลยที่จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจให้สอดคล้องกับวัย สติปัญญา ความสามารถของผู้เรียน และเนื้อหาของบทเรียนนั้น โดยต้องจัดอย่างมีจุดมุ่งหมายการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

๑. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อมกัน
๒. เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนทุกคน ซึ่งแต่ละคนจะมีแตกต่างกัน
๓. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้ผู้เรียนด้วยความเพลิดเพลินไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน
๔. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ให้ผู้เรียนได้คิดเป็นทำเป็นแก้ปัญหาเป็นและเกิดทักษะกระบวนการ
๕. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก และมีส่วนร่วมในการเรียนผู้สอนจึงควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง เพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะมีขั้นตอนที่แตกต่างกันออกไปตามเทคนิควิธีสอนที่ผู้สอนใช้ เช่น ขั้นตอนการสอนของวิธีสอนแบบสาธิตย่อมแตกต่างจากขั้นตอนการสอนของวิธีสอนแบบทดลอง อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วไม่ว่าจะใช้วิธีสอนแบบใด ก็จะมีขั้นตอนหลักเหมือนกัน ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑. ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
๒. ขั้นปฏิบัติกิจกรรม (ขั้นสอน)
๓. ขั้นสรุปและวัดผล

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจของการนำผู้เรียนไปสู่จุดหมายของหลักสูตร ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอนเป็นสำคัญ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องจัดให้สอดคล้องกับหลักสูตร โดยเฉพาะหลักสูตรปัจจุบัน ที่เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ใช้วิธีสอนที่หลากหลาย และใช้กระบวนการต่าง ๆ เช่น กระบวนการปฏิบัติ กระบวนการกลุ่มกระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการสร้างเจตคติ ฯลฯ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการติดตัวสามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตได้ นอกจากนี้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องจัดให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และลักษณะของเนื้อหาวิชา โดยเป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาจากแนวคิดข้างต้น^{๓๒} การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพนั้นผู้บริหารจะต้องอาศัยกระบวนการในการบริหารและจัดการศึกษา ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายคนได้ให้แนวคิดไว้ลักษณะการจัดการออกเป็น ๑๓ ประการด้วยกัน คือ

- ๑) การแบ่งสายงาน
- ๒) การกำหนดอำนาจและขอบข่ายของความรับผิดชอบ และของผู้ปฏิบัติงานรวมทั้งของผู้บริหาร
- ๓) การกำหนดระเบียบวินัย ในการปฏิบัติงาน

^{๓๒} วาริ ธีระจิตร, การจัดและปรับปรุงสภาพห้องเรียน, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๖๒ - ๑๖๓.

- ๔) การบริหารงานจะต้องมีศูนย์รวมในการสั่งงาน
- ๕) กำหนดทิศทางในการทำงานร่วมกัน
- ๖) มีความเข้าใจว่า ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาแต่ละคนมีความสนใจ ในแต่ละอย่างที่เป็นความสนใจทั่วไป ที่เกี่ยวกับ สวัสดิภาพและสวัสดิการของตนเอง
- ๗) การจัดเงินรางวัลหรือเงินค่าจ้างจะต้องมีอัตราส่วนที่เหมาะสมต่อการใช้แรงงานและความสามารถของแต่ละคน
- ๘) การจัดการจะต้องขึ้นอยู่กับสถานะขององค์การแต่ละองค์การที่ดีที่สุด คือต้องใช้ผสมผสานกัน
- ๙) ในการจัดสายงานของการบริหารและการควบคุมจะต้องเป็นห่วงต่อเนื่องมาจากบุคคลระดับสูงลงมามีบุคคลระดับต่ำสุดหรือจากบุคคลระดับต่ำไปสู่มูลนิธิระดับสูง
- ๑๐) การจัดงานทุกอย่างจะต้องกำหนดไว้อย่างถูกต้องตาม ตำแหน่งและจะต้องเตรียมพร้อมอยู่เสมอที่จะรับทราบคำสั่ง ที่สั่งโดยถูกต้องตามกฎหมายข้อบังคับ ขององค์การ
- ๑๑) การจัดความเสมอภาคให้กับผู้ร่วมงานโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความเสมอภาคในด้านการปฏิบัติงาน สวัสดิการ และ รางวัลตอบแทน ๑๒) การกำหนดสิทธิของแต่ละบุคคลเพื่อให้มีเสถียรภาพที่แน่นอนและมั่นคง
- ๑๓) การจัดโอกาส ได้แสดงแนวความคิดใหม่ ๆ และการริเริ่มความคิดใหม่จะต้องเป็นที่ยอมรับขององค์การ การจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ องค์ประกอบด้านการจัดการเรียนการสอน และองค์ประกอบด้านการบริหาร และการจัดการสถานศึกษาเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการจัดการศึกษาให้ได้ประสิทธิภาพนั้น^{๓๓} กล่าวว่าการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของสังคมนั้นจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญได้แก่ ด้านความพร้อม ด้านกระบวนการดำเนินงาน และด้านผลผลิตองค์ประกอบด้านความพร้อมได้แก่ สภาพความพร้อมของผู้บริหาร ครู ผู้เรียนหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน อาคารสถานที่ ผู้ปกครอง ชุมชนและกฎระเบียบคำสั่ง แนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้ององค์ประกอบด้านกระบวนการดำเนินงาน ได้แก่ การบริหารการจัดการทางวิชาการการบริหารงานธุรการ การเงิน พัสดุงานบุคลากร อาคารสถานที่ กิจกรรมนักเรียนและความสัมพันธ์กับชุมชน การจัดการเรียนการสอน การนิเทศและการกำกับดูแลและประเมินผล องค์ประกอบด้านผลผลิต ได้แก่ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรและสังคมหวังในด้านความรู้ความสามารถและกระบวนการ คุณธรรมและจริยธรรม สุขภาพอนามัยเทคโนโลยี รักการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ราบรื่น^{๓๔} ในกระบวนการนี้ใช้กับการเรียนเนื้อหาเชิงความรู้ มีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

๑) สังเกต ตระหนัก ผู้เรียนพิจารณาข้อมูล สารความรู้ เพื่อสร้างความคิดรวบยอด ตั้งคำถาม ตั้งข้อสังเกต สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ และกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่จะแสวงหาคำตอบต่อไป

^{๓๓} เจริญผล โชติ, **ทฤษฎีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๒.

^{๓๔} กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, **คู่มือการประเมินคุณภาพการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๕-๖.

๒) วางแผนปฏิบัติ ผู้เรียนนำวัตถุประสงค์หรือคำถามที่ทุกคนสนใจจะหาคำตอบมาวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม

๓) ลงมือปฏิบัติ ครูกำหนดให้สมาชิกในกลุ่มย่อย ๆ ได้แสวงหาคำตอบจากแหล่งความรู้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ค้นคว้า สัมภาษณ์ ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลจากองค์กรในชุมชน ฯลฯ ตามแผนงานที่วางไว้

๔) พัฒนาความรู้ความเข้าใจ ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้มารายงานและอภิปรายเชิงแปลความตีความ ขยายความ นำไปใช้วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า

๕) สรุป ผู้เรียนรวบรวมเป็นสาระที่ควรรู้บันทึกลงสมุด^{๓๕}

สรุปว่า กระบวนการเรียนความรู้ความเข้าใจ เป็นกระบวนการเรียนการสอนโดยเห็นว่าการนำมาใช้ในการฝึกทักษะผู้เรียน น่าจะเป็นสิ่งที่ดี โดยเฉพาะการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา จะทำอย่างไรเพื่อให้ผู้เรียนสนใจการปฏิบัติมา จะต้องนำขั้นตอนต่างๆ มาแตกให้ออกว่าเราจะออกแบบการเรียนการสอนในแต่ละขั้นตอนอย่างไร การกระตุ้นความสนใจหรือเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนมีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ก็จะต้องนำความรู้ที่ได้เรียนมาแล้วมาสร้างใหม่ว่าผู้เรียนจะมีกระบวนการคิดอย่างไร แล้วในกลุ่มก็ช่วยกันเรียนรู้ ครูคอยชี้จุดสำคัญที่ผู้เรียนพึงพิจารณาและให้กำลังใจเน้นให้ผู้เรียนมีความสามารถ ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเป็นการแสวงหาคำตอบที่เป็นปัญหาหรือเป็นแนวคิดจากนั้นเป็นการสรุปแลกเปลี่ยนคำถามคำตอบและจึงทำให้เกิดความรู้ใหม่คิดเป็นเหตุเป็นผล เป็นต้น

ปัญหาการจัดการเรียนการสอน

ในการจัดการเรียนการสอนมีปัญหาที่พบมากสุดในแต่ละชั้นและแนวทางแก้ปัญหาในการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ อันดับแรก คือ ปัญหาในขั้นเตรียมการ บุคลากรที่เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ มีแนวทางแก้ไขปัญหตามลำดับ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมและจัดทำเอกสารเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ศึกษาดูงานหรือ จัดสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดประชุมปรึกษาหารือ และวางแผนร่วมกันในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดแนวปฏิบัติไปในทางเดียวกัน ปัญหารองลงมาอยู่ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา การกำหนดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ไม่หลากหลายและขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติ มีแนวทางแก้ปัญหตามลำดับ คือ มีการนิเทศกำกับ ติดตามการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนา ผู้เรียน ส่งคณะครูเข้ารับการอบรม ศึกษาดูงานการจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นต้นแบบ และปัญหาขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ไม่ชัดเจน มีแนวทางแก้ปัญหตามลำดับ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การนิเทศ กำกับ ติดตาม และให้คำแนะนำหรือศึกษาหาความรู้จากเอกสาร หรือคู่มือแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ^{๓๖}

^{๓๕} สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, สุธยอวิธีการสอน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นำไปสู่บทการจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒). หน้า ๑๑๖.

^{๓๖} สาส์ ท่าเหล็ก, “การศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ ๑-๒ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๙), บทคัดย่อ.)

ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๔ ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีสภาพอยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน โดยด้านที่มีสภาพการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ได้แก่ ด้านหลักสูตร รองลงมา ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามลำดับ ยกเว้นด้านอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ๒. ปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ด้านและมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ๒ ด้าน โดยด้านที่มีปัญหาระดับปานกลางเป็นอันดับแรก คือ ด้านอุปกรณ์และสื่อการสอน รองลงมา คือ ด้านหลักสูตร ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๓. ครูผู้สอนที่มีเพศต่างกัน มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีประสบการณ์สอนต่างกัน และมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างกันมีสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๓ ทั้งโดยภาพรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ๔. ครูผู้สอนที่มีเพศต่างกัน มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีประสบการณ์สอนต่างกัน และมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างกันมีปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ทั้งโดยภาพรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ครูผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกันมีปัญหาด้านอุปกรณ์และสื่อการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกันที่จบการศึกษาวิชาเอกทางด้านสังคมศึกษา มีปัญหามากกว่าครูผู้สอนที่จบการศึกษาวิชาเอกอื่น^{๓๗}

ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนมผลการวิจัยพบว่า ๑. ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยส่วนรวมและจำแนกตามประสบการณ์ในการสอนมีปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยรวม และหลายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงอันดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ การดำเนินการกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอน การทำแผนการสอน การศึกษาหลักสูตร การวัดผลและประเมินผล และการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยมีรายข้อที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก และมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละด้าน ดังนี้ ครูผู้สอนไม่จบวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง คู่มือที่ใช้ในการประกอบการทำแผนการสอนมีน้อย โรงเรียนได้รับเอกสารล่าช้า เช่น แผนการสอน คู่มือครู มีการไปสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนจากการไปเยี่ยมที่บ้านน้อย และจุดประสงค์การเรียนรู้ยังไม่คำนึงถึงความพร้อม ด้านวัสดุ/อุปกรณ์/อาคารสถานที่/แหล่งการเรียนรู้

^{๓๗} พระครูปัญญาวุฒิกิจ ปญญาวุฒโน พึ่งสูงเนิน, “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๔”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

๒. ครูที่มีประสบการณ์สอนวิชาพระพุทธศาสนาต่ำกว่า ๑๐ ปี และประสบการณ์ตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยรวม และหลายด้านไม่แตกต่างกัน^{๓๘}

ปัญหาการจัดการเรียน การสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม” เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบ ผลการวิจัยพบว่าปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม โดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดทำแผนการสอน ด้านการใช้สื่อการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล กลุ่มตัวอย่าง คือครูอาจารย์ที่เป็นบรรพชิต จำนวน ๓๒ รูป และครูอาจารย์ที่เป็นฆราวาสจำนวน ๗๖ คนผลการศึกษาพบว่า ครูอาจารย์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครพนมโดยรวมและจำแนกตามสถานภาพ มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง^{๓๙}

ปัญหาการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า มีปัญหาด้านตัวครู ครูส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้สอนโดยได้รับคัดเลือกตามความเหมาะสม และมีความพอใจ ครูส่วนใหญ่เข้ารับการอบรม และสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในหัวข้อเนื้อหาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจริยธรรม จำนวน ๑ ครั้งต่อหนึ่งภาคการศึกษา ครูส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากการสอนโดยมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศานามากขึ้น และเป็นตัวอย่างในการแต่งกายสุภาพเรียบร้อยในสถานศึกษา ด้านเนื้อหาครูส่วนใหญ่นำเนื้อหาพระพุทธศาสนามาพัฒนาจริยธรรมทั้ง ๖ ประการ คือ ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ การประหยัดและอดออม ความขยันหมั่นเพียร และความอดทน ครูส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาเหมือนกัน คือ หัวข้อเรื่องพระธรรม สำหรับความรับผิดชอบครูส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาในหัวข้อพระสงฆ์ ด้านการจัดการเรียนรู้ครูส่วนใหญ่จัดกิจกรรมโดยบูรณาการเนื้อหาพระพุทธศาสนากับสาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาความมีวินัย และมีการจัดกิจกรรมทั้งในห้องเรียน และเสริมหลักสูตร รวมทั้งใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย และเน้นการจัดบรรยากาศการเรียนการสอนโดยเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ครูส่วนใหญ่ให้คำชมเชยทั้งเป็นการส่วนบุคคลและต่อหน้าสาธารณะ และครูส่วนใหญ่ใช้เครื่องมือในการวัดและประเมินผลที่หลากหลายโดยใช้แบบฝึกหัด และใบงานมากที่สุดและเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนมากที่สุด และประเมินความสำเร็จในการสอนที่ร้อยละ๕๑- ๘๐ ปัญหาการจัดการเรียนการสอน พบว่า ครูส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาในด้านตัวครู และด้านเนื้อหา สำหรับด้านการจัดการเรียนรู้ ครูส่วนใหญ่เห็นว่ามีปัญหาเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงสอนไม่เพียงพอกับการจัดกิจกรรม และสื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาจริยธรรมไม่เพียงพอและการขาดงบประมาณในการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่และครูส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาด้านการ

^{๓๘} พระมหาทวน นวลสาย, “ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม”, รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๙} พระมหาสมคิด ตะวังพัน, “ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๒. หน้า ก.

เสริมแรงและด้านการวัดและประเมินผล^{๔๐} การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ จากครูที่มีความรู้ความเข้าใจ มีวุฒิการศึกษา และมีประสบการณ์ในการสอน สามารถพร้อมในขั้นเตรียมการการจัดการเรียนการสอน บุคลากรที่เกี่ยวข้องเหมาะสมโดยไม่ละเลย ที่จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นที่น่าสนใจให้สอดคล้องกับวัย สติปัญญา ความสามารถของผู้เรียน และเนื้อหาในบทเรียนนั้น โดยต้องจัดอย่างมีจุดหมายที่ตรงกับเป้าหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในการจัดกิจกรรมนั้นๆของนักเรียนให้ได้ทั้งความรู้และสนุกสนานเพลิดเพลิน มีความร่วมมือกันเป็นอย่างดีระหว่างครูและนักเรียน กิจกรรมที่จัดนั้นสอดคล้องกับวัย สติปัญญาความสามารถของนักเรียนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุสู่จุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้^{๔๑}

สรุปจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนที่พระสงฆ์ได้มีบทบาทในชุมชนเพื่อให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ต้องอาศัยประสบการณ์ ความรู้และความสามารถของพระสงฆ์ในโรงเรียน นอกจากเรื่องดังกล่าวแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานอันได้แก่ พรรษาวุฒิการศึกษา ทางโลก ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ และประสบการณ์ในการสอน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ใช้เอกสารและงานวิจัยที่กล่าว มาข้างต้นเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ และเป็นแนวทาง ในศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระสงฆ์ในโรงเรียนจังหวัดสิงห์บุรีให้งานวิจัยนี้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สื่อการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรจำเป็นจะต้องอาศัยสื่อการเรียนการสอน หรือ วัสดุและอุปกรณ์การสอนหลาย ๆ อย่างนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ จึงทำให้สื่อการเรียนการสอนมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา ในด้านการกระตุ้นความสนใจต่อสิ่งที่เรียน เป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมจริง ทำให้ได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเป็นตัวอย่างสำหรับการเรียนรู้กระบวนการ หรือความคิดรวบยอดที่สลับซับซ้อนสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ และสร้างสภาพการณ์ที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และพระสงฆ์ในโรงเรียนได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งความหมาย ประเภทคุณค่า หลักการเลือก ขั้นตอนการผลิตสื่อ หลักการประเมินการใช้และการเก็บและบำรุงรักษาสื่อการเรียนการสอน

^{๔๐} เกศินี ครุณาสวัสดิ์, “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาสังคมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๘. หน้า บทคัดย่อ.

^{๔๑} วาริ ธีระจิตร, การจัดและปรับปรุงสภาพห้องเรียน, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๖๒ - ๑๖๓.

๒.๔.๑ ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

ความหมายของสื่อการเรียนการสอนหมายถึง การเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ช่วยให้ครู และนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนได้สะดวกยิ่งขึ้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดี และบรรลุคุณภาพตามเป้าหมายที่กำหนด^{๔๒}

ความหมายของสื่อการเรียนการสอนหมายถึง อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ มีทักษะและเจตคติที่ดีตามที่ต้องการ ได้แก่ หนังสือ แผนภูมิ เอกสาร รูปภาพสไลด์ เทป และเครื่องมือต่าง ๆ^{๔๓}

ความหมายของสื่อการเรียนการสอนหมายถึง ตัวกลางหรือช่องทางผ่านของสารจากผู้ส่งไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกันส่วนสื่อการศึกษา (Education Media) หมายถึง อุปกรณ์ วัสดุ และวิธีการที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอนหรือใช้สื่อสาร เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๔}

ความหมายของสื่อการเรียนการสอนหมายถึง ตัวกลางที่ช่วยในการถ่ายทอดเรื่องราว ข่าวสาร ความรู้ เหตุการณ์ แนวความคิด สถานการณ์ ฯลฯ ที่ผู้ส่งสารต้องการส่งไปยังผู้รับ ส่วนสื่อการเรียนการสอน หมายถึง การนำวัสดุอุปกรณ์ และวิธีการมาเป็นตัวกลางในการให้การศึกษาให้ความรู้แก่ผู้เรียน^{๔๕}

ความหมายของสื่อการเรียนการสอนหมายถึง ตัวกลางที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับทำให้การสอนของผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้ได้เป็นอย่างดี^{๔๖}

ความหมายของสื่อการเรียนการสอนหมายถึง ตัวกลางที่ใช้เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ อาจจะจากผู้สอนหรือแหล่งความรู้อื่นๆ ไปยังผู้เรียนนั่นเอง ซึ่งแหล่งความรู้อื่น ๆ ก็อาจจะหมายถึงวิทยากร หรือบุคลากรในชุมชนผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนั้น ๆ ดังนั้น สื่อการเรียนการสอนจึงหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมาย^{๔๗}

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นความรู้และประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียน โดยผ่านวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การจัดการเรียนการสอนได้บรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมี

^{๔๒} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (กรุงเทพมหานคร : กองพัฒนาบุคคล สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๒ - ๑๖๓.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗.

^{๔๔} อำนวย เดชชัยศรี, สื่อการศึกษาพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : พิสิทธ์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๔๕} อภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : พิสิทธ์เซ็นเตอร์, ๒๕๓๗), หน้า ๙๙.

^{๔๖} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๙.

^{๔๗} ชลียา ลิ้มปิยากร, เทคโนโลยีการศึกษา, (ธนบุรี : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๓.

ประสิทธิภาพ จึงนับว่าสื่อการสอนเป็นสิ่งมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการเรียนการสอน เนื่องจากเป็นตัวกลางที่จะช่วยให้ การสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจความหมายของบทเรียนได้ตรงตามที่ครูผู้สอนต้องการ ไม่ว่าสื่อการสอนนั้นจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม ก็ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนได้ทั้งสิ้น

๒.๔.๒ ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนนั้นมีมากมายหลายชนิดและได้พัฒนาให้เกิดความทันสมัยอยู่เสมอตามความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้มีนักเทคโนโลยีทางการศึกษาได้กำหนดและจัดแบ่งประเภทสื่อการเรียนการสอนไว้หลายท่าน เช่น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ๓ ประเภท คือ

๑. สื่อประเภทวัสดุ ได้แก่ สื่อเล็ก ๆ ที่ทำหน้าที่เก็บความรู้ในลักษณะของภาพเสียงและตัวอักษรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือเรียน ตำรา ของจริง หุ่นจำลอง รูปภาพ แผนภูมิแผนที่ ป้ายนิเทศ फिल्मภาพยนตร์ แผ่นภาพเลื่อน फिल्मสตริป เทปบันทึกเสียง โดยสรุปแล้วแบ่งย่อยได้เป็นวัสดุที่นำเสนอความรู้ด้วยตัวมันเอง และวัสดุที่ต้องอาศัยสื่อประเภทเครื่องกลไกเป็นตัวนำเสนอความรู้

๒. สื่อประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สื่อใหญ่ที่เป็นตัวกลางหรือทางผ่านของความรู้ที่จะถ่ายทอดไปยังครูและผู้เรียน ต้องอาศัยวัสดุมาใส่ในตัวของมันสื่อประเภทนี้ ได้แก่ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายภาพเลื่อน เครื่องฉายข้ามศีรษะ โทรทัศน์ เครื่องบันทึกเสียง วิทยุเครื่องเล่นแผ่นเสียง

๓. สื่อประเภทวิธีการ หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่ครูและนักเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น การสาธิตการแสดงบทบาท การแสดงละครและหุ่น การศึกษานอกสถานที่การจัดนิทรรศการ การสอนโดยใช้โสตทัศนูปกรณ์ เป็นต้น^{๔๘}

อำนาจ เดชชัยศรี กล่าวไว้ว่า สื่อทางการศึกษาสามารถแบ่งได้หลายประเภทตามทัศนะของผู้รู้ แต่ทางด้านเทคโนโลยีการศึกษาจะแบ่งประเภทของสื่อออกเป็น ๓ ชนิด ได้แก่

๑. สื่ออุปกรณ์ (Hardware) คือ ช่องทางผ่านของตัวอ้อมความรู้ เช่น เครื่องฉายเครื่องเสียง คอมพิวเตอร์ ดาวเทียม เป็นต้น

๒. สื่อวัสดุ (Software) คือ ตัวอ้อมความรู้ เช่น แผ่นภาพโปร่งใส फिल्मสไลด์ภาพถ่าย บัตรภาพ บัตรคำ แถบบันทึกภาพ แผนภูมิ แถบบันทึกเสียง ภาพโฆษณา फिल्मภาพยนตร์ บทเรียนคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

๓. วิธีการ (Technique) คือ ขั้นตอนในกระบวนการของการนำเสนอเนื้อหาโดยอาศัยกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การศึกษานอกสถานที่การจัดนิทรรศการ เป็นต้น^{๔๙}

ความหมายของสื่อการเรียนการสอนหมายถึง สื่อการสอนที่สามารถจำแนกออกได้เป็น ๓ ประเภทดังนี้

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๒.

๑. สื่อประเภทวัสดุ หมายถึง สื่อที่เก็บความรู้ไว้ในตัวเองซึ่งจำแนกย่อยได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ วัสดุประเภทที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตัวเองและที่ต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วยในการถ่ายทอดความรู้ เช่น แผนที่ ลูกโลก รูปภาพ หุ่นจำลอง แผ่นซีดี ฟลิ้มภาพยนตร์สไลด์ เป็นต้น

๒. สื่อประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลางหรือตัวผ่านทำให้ข้อมูลหรือความรู้ที่บันทึกในวัสดุสามารถถ่ายทอดมาให้เห็นหรือได้ยิน เช่น เครื่องฉายภาพ แผ่นโปร่งใสเครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องเล่นแผ่นซีดี เป็นต้น

๓. สื่อประเภทเทคนิคและวิธีการ หมายถึง สื่อที่มีลักษณะเป็นแนวความคิด หรือรูปแบบขั้นตอนในการเรียนการสอน โดยสามารถจะนำสื่อ วัสดุ และอุปกรณ์มาช่วยในการสอนได้ เช่น เกมและการจำลอง การสอนแบบจุลภาค การสาธิต เป็นต้น

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน เมื่อจัดแบ่งตามลักษณะและรูปแบบของการนำมาใช้ สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ สื่อประเภทวัสดุ เช่น ภาพถ่าย ภาพเขียน บัตรคำแผ่นโปร่งใส และแผ่นภูมิ เป็นต้น สื่อประเภทอุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องเล่นแผ่นเสียง เครื่องบันทึกเสียง เป็นต้น และสื่อประเภทวิธีการ ได้แก่ การจัดกิจกรรม การแสดงบทบาทสมมติ การจัดนิทรรศการ การศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น

๒.๔.๓ คุณค่าของสื่อการเรียนการสอน

คุณค่าของสื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ในวงการศึกษาไว้หลายประการ คือ

๑. สื่อช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว แม้จะเป็นเนื้อหาที่ซับซ้อน
๒. สื่อช่วยสร้างความสนใจไม่เฉพาะชั้นเด็กเล็ก แต่สามารถใช้เป็นเครื่องกระตุ้นความสนใจได้ดีในผู้ใหญ่อีกด้วย
๓. สื่อช่วยสร้างความสนใจตรงกันขจัดความสับสนในผู้เรียนที่มีภูมิหลังต่างกัน
๔. สื่อประเภทกิจกรรมจะส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู และระหว่างนักเรียนกับนักเรียน
๕. สื่อสามารถส่งเสริมให้แต่ละบุคคลสามารถเรียนรู้ตามความสนใจ ความสามารถและความสนใจของตนเอง
๖. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหรือศึกษาในสิ่งที่ต้องการ ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
๗. สื่อที่ได้มีการทดสอบแล้ว สามารถใช้แทนการสอนของครูอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นการลดกิจกรรมด้านการสอนของครูลง ทำให้ครูมีเวลาจัดประสบการณ์ด้านอื่น ๆ
๘. สื่อช่วยสร้างความมั่นใจให้ผู้สอน ทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีบรรยากาศในการเรียนที่น่าสนใจ
๙. สื่อทำให้การสอนทันสมัยอยู่เสมอ การใช้เทคโนโลยีตลอดจนการผลิตสื่อใหม่ ๆ ทำให้การเรียนการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น^{๕๐}

^{๕๐} กฤษมณฑ์ วัฒนารงค์, เทคโนโลยีเทคนิคศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาครุศาสตร์ เทคโนโลยีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๓๖). หน้า ๖๑.

๑. ในด้านตัวผู้เรียน สื่อการสอนมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

๑.๑ เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อหาของบทเรียนที่ยุ่งยากซับซ้อนได้ง่ายขึ้น ในระยะเวลาอันสั้นและสามารถช่วยให้เกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว

๑.๒ สื่อจะช่วยกระตุ้นและสร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียนทำให้เกิดความสนุกและไม่รู้สึกเบื่อหน่ายต่อการเรียน

๑.๓ การใช้สื่อทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจร่วมกัน เกิดประสบการณ์ร่วมกันในวิชาที่ใช้เรียนนั้น

๑.๔ ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้นทำให้เกิดมนุษยสัมพันธ์อันดี ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและผู้สอนด้วย

๑.๕ ช่วยเสริมสร้างลักษณะที่ดีในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ช่วยให้ ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ จากการใช้สื่อการเรียนเหล่านั้น

๑.๖ ช่วยแก้ปัญหาเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยการจัดให้มีการใช้สื่อในการเรียนรู้เป็นรายบุคคล

๒. ในด้านตัวผู้สอน สื่อการเรียนการสอน มีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ช่วยให้บรรยากาศการสอนน่าสนใจมากขึ้น ผู้สอนมีความกระตือรือร้นเชื่อมั่นในตนเองในการดำเนินการสอนมากขึ้น

๒.๒ สื่อจะช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในการเตรียมเนื้อหา เพราะบางครั้งอาจจะให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากสื่อได้ด้วยตนเอง

๒.๓ เป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวอยู่เสมอ การเตรียมและผลิตวัสดุใหม่ ๆ เพื่อใช้ เป็นสื่อการสอน ตลอดจนคิดค้นเทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนรู้ที่น่าสนใจยิ่งขึ้น^{๕๑}

สรุปได้ว่า คุณค่าของสื่อการเรียนการสอน จะพิจารณาจากความน่าสนใจ สร้างแรงจูงใจ และเร้าความสนใจ ทำสิ่งที่เข้าใจยาก ให้เข้าใจง่ายขึ้น สร้างองค์ความรู้ที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์จริง กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และสามารถสร้างองค์ความรู้ที่ทันสมัย

๒.๔.๔ ขั้นตอนการใช้สื่อการสอน

ขั้นตอนของการใช้สื่อการสอนโดยทั่วไป มีขั้นตอนที่สำคัญ ๔ ขั้นตอนคือ

๑. ขั้นตอนการเลือก ควรรู้จักการเลือกใช้สื่อการเรียนและกิจกรรมให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะสอน ถ้าเป็นประเภทวัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ควรจะเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและมีความคงทน หยิบใช้ได้สะดวกใช้ได้ประโยชน์คุ้มค่าและประหยัด

๒. ขั้นตอนการเตรียม สื่อการเรียนการสอนที่จะใช้ ครูควรจะได้ทดลองใช้ดูเสียก่อนก่อนถึงเวลาใช้ต้องจัดเตรียมไว้ให้พร้อม เรียงลำดับสิ่งที่จะใช้ก่อนหลังไว้ เพื่อความรวดเร็วไม่สับสน เมื่อนำสื่อไปใช้สอนจริง ๆ

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘

๓. ขั้นตอนการนำไปใช้ ซึ่งเป็นขั้นที่ครูนำสื่อมาใช้ประกอบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็น ได้ฟัง หรือได้สัมผัส เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจได้เร็ว แจ่มแจ้ง ชัดเจนสื่อบางชนิดเมื่อใช้เสร็จแล้วอาจแสดงไว้ให้ผู้เรียนได้ดูที่บอร์ด ห้องสมุด หรือมุมกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น ถ้าเป็นเครื่องจะต้องเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อย

๔. ขั้นตอนการประเมินผล หลังจากที่ได้ใช้สื่อแต่ละอย่างแล้ว ครูควรจะได้มีการประเมินผลการใช้สื่อการสอนนั้นๆ เพื่อหาข้อบกพร่องทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาแก้ไขปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสำหรับการสอนครั้งต่อ ๆ ไปให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ขั้นตอนของการใช้สื่อการสอน คือการใช้สื่อการสอนที่อาจจะใช้เฉพาะขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการสอนหรืออาจจะใช้ในทุกขั้นตอนก็ได้ ดังนี้

๑. ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นที่ทำการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในเนื้อหาที่กำลังจะเรียน สื่อที่ใช้ในขั้นนี้ควรจะเป็นสื่อที่แสดงเนื้อหากว้าง ๆ หรือจะแสดงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนในครั้งก่อน ยังมีสื่อที่เน้นเนื้อหาเจาะลึกอย่างแท้จริง อาจเป็นสื่อที่เป็นแนวปัญหาหรือเพื่อให้ผู้เรียนคิดและควรเป็นสื่อที่ง่ายต่อการนำเสนอในระยะเวลาอันสั้น ๆ เช่น ภาพบัตรคำ หรือบัตรปัญหา เป็นต้น

๒. ขั้นดำเนินการสอนหรือประกอบกิจกรรมการเรียน เป็นขั้นตอนสำคัญในการเรียน เพราะถือเป็นขั้นที่จะให้ความรู้ในเนื้อหาอย่างละเอียด เพื่อสนองวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้สอนต้องเลือกสื่อให้ตรงกับเนื้อหาและวิธีสอน หรืออาจจะใช้สื่อหลายรูปแบบก็ได้ ต้องมีการจัดลำดับขั้นตอนการใช้สื่อให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียน การใช้สื่อในขั้นนี้จะต้องเป็นสื่อที่เสนอความรู้อย่างละเอียดถูกต้องและชัดเจนแก่ผู้สอนเอง เช่น ภาพยนตร์ สไลด์แผ่นโปร่งใส แผนภูมิ วิดีทัศน์ เทปเสียง หรือชุดการสอน เป็นต้น

๓. ขั้นวิเคราะห์และฝึกปฏิบัติ เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลองนำความรู้ทางด้านทฤษฎีหรือหลักการที่เรียนมาแล้ว ไปใช้แก้ปัญหาในขั้นฝึกหัดโดยการลงมือปฏิบัติเอง สื่อในขั้นนี้จึงเป็นสื่อที่เป็นประเด็นปัญหาให้ผู้เรียนได้ขบคิด โดยผู้เรียนเป็นผู้ใช้สื่อเองมากที่สุด เช่น ภาพบัตรปัญหา เทปเสียง สมุดแบบฝึกหัด หรือชุดการเรียน เป็นต้น

๔. ขั้นสรุปบทเรียน เป็นขั้นของการเรียนการสอน เพื่อการย้ำเนื้อหาบทเรียนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจถูกต้องตรงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ขั้นสรุปนี้ควรใช้ระยะเวลาสั้น ๆ เช่นเดียวกับขั้นนำ สื่อที่ใช้สรุปจึงควรครอบคลุมเนื้อหาสำคัญทั้งหมด โดยย่อและใช้เวลาสั้นๆ เช่น แผนภูมิ และแผ่นโปร่งใส เป็นต้น

๕. ขั้นประเมินผู้เรียน เป็นขั้นทดสอบว่า ผู้เรียนสามารถเรียนรู้หรือเข้าใจในสิ่งที่เรียนไปถูกต้องมากน้อยเพียงใด และบรรลุตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ตั้งไว้หรือไม่ สื่อในขั้นนี้มักจะเป็นคำถามจากเนื้อหาบทเรียน โดยอาจมีภาพประกอบด้วยก็ได้ อาจจะนำบัตรคำหรือสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในขั้นกิจกรรมการเรียนมาถามอีกครั้งหนึ่ง และอาจเป็นการทดสอบ โดยการปฏิบัติจากสื่อหรือการ

กระทำของผู้เรียน เพื่อทดสอบดูว่า ผู้เรียนมีความสามารถ มีทักษะจากการฝึกปฏิบัติจริงอย่างถูกต้องครบถ้วนหรือไม่^{๕๒}

ปัญหาด้านสื่อการสอน

เรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม” ซึ่งได้ศึกษาปัญหาการใช้สื่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักการใช้สื่อ ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านหลักการเลือก ๒) ด้านหลักการเตรียม ๓) ด้านหลักการนำเสนอ สื่อในห้องเรียน และ ๔) ด้านหลักการประเมินผล ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม ปีการศึกษา ๒๕๔๑ จำนวน ๙๒ รูป/คน ซึ่งผลการศึกษาปรากฏดังนี้

๑. ปัญหาการใช้สื่อการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม รวมทุกประเภท และเป็นรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงจากลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ สื่อประเภทไม่ต้องฉาย สื่อประเภทเสียง สื่อของจริง สื่อกิจกรรม สื่อประสม สื่อภาพเคลื่อนไหวคอมพิวเตอร์และเกมส์ และสื่อภาพนิ่งประเภทฉาย เมื่อพิจารณาตามตัวแปร ปรากฏดังนี้

๑.๑ ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรีมีการใช้สื่อรวมทุกประเภทและเป็นรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

๑.๒ ครูที่มีประสบการณ์ ๑ – ๕ ปี, ๖ – ๑๐ ปี และครูที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ ๑๑ ปีขึ้นไป มีการใช้สื่อรวมทุกประเภทและเป็นรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

๑.๓ พิจารณาตามตัวแปรกลุ่มวิชาที่สอน พบว่า มีการใช้สื่อการเรียนการสอนรวมทุกประเภทอยู่ในระดับปานกลาง

๒. ปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีปัญหามากที่สุด ได้แก่ ด้านหลักการเตรียม และที่มีปัญหาน้อยที่สุดคือ ด้านหลักการเลือก และเมื่อพิจารณาตามตัวแปร ปรากฏดังนี้

๒.๑ ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรีมีการใช้สื่อรวมทุกประเภทและเป็นรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

๒.๒ ครูที่มีประสบการณ์ ๑ – ๕ ปี, ๖ – ๑๐ ปี และครูที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ ๑๑ ปีขึ้นไป มีการใช้สื่อรวมทุกประเภท อยู่ในระดับปานกลาง และเป็นรายด้าน โดยครูที่มีประสบการณ์ ๑ – ๕ ปี มีความเห็นว่า ด้านที่มีปัญหามากกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการเตรียม และด้านที่มีปัญหาน้อยกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการนำเสนอสื่อในห้องเรียน ครูที่มีประสบการณ์ ๖ – ๑๐ ปี มีความคิดเห็นว่า ด้านที่มีปัญหามากกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการเลือก ด้านหลักการประเมินผล และด้านที่มีปัญหาน้อยกว่าด้านอื่น ๆ ด้านหลักการเตรียม สำหรับครูที่มีประสบการณ์ ๑๑ ปีขึ้นไป มี

^{๕๒} นลวย พร้อมมูล, เทคโนโลยีการสอน : การออกแบบและพัฒนา , (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑-๑๐๕.

ความคิดเห็นว่า ด้านที่มีปัญหามากกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการนำเสนอสื่อในห้องเรียน และด้านที่มีปัญหาน้อยกว่าด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักการเลือก

๒.๓ พิจารณาตามตัวแปรกลุ่มวิชาที่สอน พบว่า ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการใช้สื่อการเรียนการสอนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง^{๕๓}

ด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อการจัดทำสื่อการสอนที่มีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์ วิดีทัศน์ สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพจากหนังสือ นิตยสาร ภาพข่าว เหตุการณ์ ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลายๆ ประเภทประกอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องการให้มีการอบรมให้ความรู้ในการจัดทำสื่อการสอน และต้องการสื่อที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้และให้มีความเพียงพอ ต่อนักเรียนด้วย ด้านการวัดและประเมินผล ครูประสบกับสภาพเรื่องขาดความรู้และทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดและประเมินผล ซึ่งปกติจะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมเป็นหลัก ซึ่งบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิธีวัดและประเมินผล เพราะด้านจริยธรรมบางกรณีศึกษาต้องการให้ประเมินผลที่การปฏิบัติ นักเรียนมีปัญหาพฤติกรรม ด้านจริยธรรมในเรื่อง ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย ความอดทน การประหยัด การตรงต่อเวลา ความขยันและความสามัคคี ผู้ปกครองต้องการให้จัดกิจกรรมอบรมธรรมะในโรงเรียน และให้นักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาให้มาก และเหมาะสมกับนักเรียนยิ่งขึ้น เพื่อปลูกฝังพฤติกรรม ค่านิยมที่ดีให้กับนักเรียนการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน นักเรียนได้นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติได้เหมาะสม กับวัย และสถานภาพของตนเอง^{๕๔}

สรุปได้ว่า การนำเสนอสื่อการสอนในห้องเรียนคือ การใช้สื่อประกอบในกระบวนการเรียนการสอน สถานที่การศึกษาควรจัดให้มีสื่อเพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียน และมีความทันสมัยอยู่เสมอ การใช้เทคโนโลยีตลอดจนการผลิตสื่อใหม่ ๆ ทำให้การเรียนการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนตื่นตัวอยู่เสมอ มีการเตรียมการผลิตสื่อวัสดุใหม่ ๆ เพื่อใช้เป็นสื่อการสอนตลอดจนคิดค้นเทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนรู้น่าสนใจยิ่งขึ้นเพื่อช่วยให้มีบรรยากาศการเรียนการสอนน่าสนใจมากยิ่งขึ้น และผู้สอนจะต้องมีความกระตือรือร้นเชื่อมั่นในตนเองในการดำเนินการสอน มีความสามารถในการสร้างสื่อการใช้สื่อประกอบในกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นครูจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า ไม่มีสื่อการสอนชนิดใด ๆ ที่จะทำหน้าที่แทนครูได้อย่างสมบูรณ์ การใช้สื่อในการเรียนการสอนครูจะต้องใช้ให้เหมาะสมกับวิธีการสอน จุดมุ่งหมาย เป็นหนึ่งในกระบวนการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามความหมายของการศึกษา คือ การส่งเสริมให้บุคคลเจริญเติบโตและมีความเจริญงอกงามทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาและพัฒนาขึ้นไปสู่ความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ตอนการนำไปใช้ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการนำสื่อมาใช้ประกอบการเรียนการสอนเพื่อให้

^{๕๓} พระสมุห์สุทธียะ สุทธิโย (หุ่มไธสง), “สภาพและปัญหาการใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดมหาสารคาม”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (สาขาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๑. หน้า ก.

^{๕๔} แสงจันทร์ มโนสร้อย, สภาพการเรียนการสอนจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ก.

ผู้เรียนได้เห็น ได้ฟัง หรือได้สัมผัส เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ มีเข้าใจได้เร็ว แจ่มแจ้ง ชัดเจนและต้องเหมาะสมกับวัยด้วย ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายที่เราต้องการให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนตามมาตรฐานที่ได้กำหนดไว้

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล เป็นขั้นตอนสำคัญอันหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน ครูจะทราบว่ามีนักเรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือไม่เพียงใดก็โดยการวัดผลและประเมินผลนั่นเอง ดังนั้น นอกเหนือจากครูจะมีความรู้ด้านเนื้อหาและวิธีการสอนแล้ว ครูจะต้องมีความรู้ด้านการวัดผลและประเมินผลด้วยว่าการวัดผลและประเมินผล หมายถึงอะไร วัดและประเมินผลอะไร วัดและประเมินผลอย่างไรและใช้ผลของการวัดและประเมินอย่างไร^{๕๕}

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลทางการศึกษานั้นจะมีคำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องใช้และพบบ่อยอยู่ ๓ คำ คือ การทดสอบ การวัดผล และการประเมินผลซึ่งมักจะเกิดความเข้าใจสับสนอยู่เสมอ จึงขอทำความเข้าใจถึงคำศัพท์ทั้ง ๓ คำนี้เสียก่อน คือ

๑. การทดสอบ (Testing) เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งจำนวนหรือปริมาณของคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อนำไปสู่การประเมินค่า กระบวนการทดสอบที่ใช้กันอยู่ทั่วไป คือ การนำแบบทดสอบซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคำ กลุ่มคำถามไปกระทำให้ผู้สอบแสดงพฤติกรรมตอบสนองออกมา เช่น พุด บอก อธิบาย เขียน ปฏิบัติ (กระทำ) ฯลฯ ที่ขึ้นอยู่กับลักษณะของแบบทดสอบ กระบวนการนี้จะเสร็จสิ้นเมื่อผู้สอบได้แสดงพฤติกรรมตอบสนองมาเรียบร้อยแล้ว ผู้สอบที่ไม่ตอบโดยส่งกระดาษเปล่าจะถือว่าผู้นั้นสอบไม่ผ่านการทดสอบกระทำได้หลายวิธี เช่น การสอบปากเปล่า ทดสอบภาคปฏิบัติ หรือทดสอบโดยการเขียนตอบ เป็นต้น

๒. การวัดผล (Measurement) หมายถึง การใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งที่จะค้นหาคำตอบเพื่อให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นปริมาณหรือคุณภาพที่มีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือแทนผลงานที่แต่ละคนจะแสดงออกมา เช่น การวัดความสูง การชั่งน้ำหนัก การให้คะแนน การตอบข้อสอบถาม เป็นต้น ในการทดสอบเมื่อผู้สอบได้ตอบคำถามหรือส่งกระดาษคำตอบให้ครูแล้วก็สันนิษฐานว่าการทดสอบ การวัดผลจะเริ่มตั้งแต่ครูตรวจข้อสอบของนักเรียนแล้วให้คะแนนออกมาการวัดผลการศึกษา นอกจากจะใช้แบบทดสอบเครื่องมือนำไปสู่การวัดผลแล้วยังมีอีกหลายประการที่จะใช้วัดได้ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การสอบถาม การสำรวจ ฯลฯ ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ เหมาะสมที่จะใช้วัดลักษณะแต่ละอย่างแตกต่างกัน

๓. การประเมินผลหรือประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง การนำเอาข้อมูลทั้งหลายที่ได้จากการวัดผลมาพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปหรือประเมินค่าหรือตีราคา อาจกล่าวง่าย ๆ ว่าเป็นการนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ การประเมินผลนี้ ผู้ประเมินจะต้องมีข้อมูลมากเพียงพอ เพื่อนำมาเปรียบเทียบพิจารณากลับกรองให้รอบคอบแล้วจึงสรุปออกมาว่า ดี – เลว ได้ – ตก เก่ง – อ่อน ได้ระดับคะแนน ๔ ๓ ๒ ๑ หรือ ๐ เป็นต้น^{๕๖}

^{๕๕} สมศักดิ์ สินธุระเวช, การประเมินผลการเรียน, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๑), หน้า ๑.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๕๖.

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล (Measurement) หมายถึง การใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งในการค้นหาหรือการตรวจสอบเพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นปริมาณที่มีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือแทนผลงานที่แต่ละคนแสดงออกมาเช่น การวัดความสูงและชั่งน้ำหนักของเด็ก การให้คะแนนการตอบข้อสอบของนักเรียนหากจะพูดถึงความหมายของการวัดผลอย่างสั้น ๆ ก็จะได้ว่า การวัดผลคือการกำหนดตัวเลขแทนคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่ต้องการด้วยระเบียบวิธีที่เชื่อถือได้ การวัดผลทางการศึกษาในปัจจุบันที่รวบรวมไว้มี ๙ ประการ พอสรุปได้ดังนี้

๑) การประเมินมุ่งเน้นว่าความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีความหมายได้หลากหลาย มิได้มีความหมายสำหรับทุกคนในทุกโอกาส

๒) การเรียนรู้เป็นเรื่องของกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ มีบูรณาการและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มิใช่เป็นเรื่องของการหยิбы่นหรือยัดให้เรียนรู้ ผู้เรียนต้องการกระตือรือร้นที่จะค้นคว้าเพื่อหาความหมายของสิ่งที่เรียน การเรียนรู้จึงเป็นผลจากการปฏิบัติจริงมากกว่าการทำซ้ำหรือทำตามคำบอกกล่าวเท่านั้น

๓) การประเมินมุ่งเน้นกระบวนการ และผลผลิตที่เกิดขึ้น กระบวนการมีความสำคัญเช่นเดียวกับผลผลิตจากการกระทำ มุ่งเน้นการพิจารณาว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร เรียนรู้ได้อย่างไร และทำไมจึงเรียนรู้เช่นนั้น

๔) การประเมินมุ่งเน้นการสืบสวนสอบสวน กล่าวคือ เน้นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาตามสภาพที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้เรียนจะต้องสังเกตคำถามและทดสอบความคิดของตนเอง

๕) การประเมินมีจุดหมายเพื่อกระตุ้น และอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับแนวทางใหม่ ๆ และสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้จุดมุ่งหมายของการประเมินจึงไม่ได้อยู่ที่มีการจัดลำดับหรือจัดประเภทของผู้เรียนแต่อย่างใด

๖) การประเมินเน้นการเชื่อมโยงระหว่างพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย เมื่อผู้เรียนเห็นความสำคัญของกิจกรรมการเรียน ผู้เรียนย่อมเกิดความสนใจที่จะศึกษา และเกิดความพยายามยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้สามารถเรียนรู้สิ่งนั้น ๆ ได้อย่างมาก

๗) การประเมินมีความเชื่อว่าการตัดสินใจในสิ่งที่จะสอน และสิ่งที่จะวัดเป็นอัตนัย และเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่า

๘) การประเมินเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยผู้สอนควรร่วมมือกับผู้เรียนในการตัดสินใจ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียนและร่วมกันตรวจสอบว่าได้เรียนรู้มากน้อยเพียงใด ซึ่งนับเป็นกระบวนการตัดสินใจเชิงประชาธิปไตย

๙) การประเมินเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือ กล่าวคือ ผู้เรียนและผู้สอนถือเป็นผู้เรียนที่ต้องร่วมมือกัน มีอิสระที่จะแสดงออกทางความคิดและทดสอบ

ความคิดซึ่งกันและกัน ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีความรับผิดชอบทางปัญญาต่อกัน เพื่อสร้างหลักสูตรที่ใช้ในชั้นเรียน^{๕๗}

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินจากผลการเรียนการสอนอันเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้สอนทราบผู้เรียนสอบได้หรือสอบตก ได้ก็เปอร์เซ็นต์ แต่เป็นกระบวนการที่ควบคู่ไปกับการศึกษาอบรม พัฒนาความเจริญงอกงามให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนการดำเนินการเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลการเรียนว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนรู้ของนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะผลการวัดผลจะเป็นข้อมูลช่วยให้ครูผู้สอนได้นำไปพิจารณาหาวิธีการแก้ไขข้อบกพร่องและจุดอ่อนในด้านต่าง ๆ

๑) ด้านตัวผู้เรียน

(๑) เพื่อให้ผู้เรียนรู้ความสามารถของตนเองว่ามีจุดเด่น จุดด้อยตรงไหนได้หาทางปรับปรุงแก้ไข

(๒) เพื่อกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจในการเล่าเรียน

(๓) เพื่อให้ผู้เรียนเห็นตามแนวทางว่าครูต้องการให้รู้ เข้าใจ หรือทำอะไร

(๔) เพื่อให้ผู้เรียนสร้างขบวนการเรียนที่ถูกต้อง การร่วมเฉลยข้อสอบระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนจะทำให้ผู้เรียนทราบว่าตนไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดอย่างไร สิ่งที่ถูกต้องเป็นอย่างไร การดำเนินการเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลการเรียนว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนรู้ของนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะผลการวัดผลจะเป็นข้อมูลช่วยให้ครูผู้สอนได้นำไปพิจารณาหาวิธีการแก้ไขข้อบกพร่องและจุดอ่อนในด้านต่าง ๆ

๒) ด้านผู้สอน และฝ่ายบริหารการศึกษา

(๑) เพื่อทราบคุณภาพความเจริญงอกงามของผู้เรียนในทุกด้าน คือ ด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ สติปัญญา และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้ ก้าวหน้าตามระดับความสามารถแห่งตน

(๒) เพื่อช่วยให้การคัดเลือกประสบการณ์และวิธีการสอน แบบทดสอบที่ดีจะบอกให้ผู้สอนทราบว่า ประสบการณ์ใดที่ผู้เรียนควรทราบแต่ไม่ได้สอนหรือวิธีสอนและกิจกรรมใดที่เหมาะสมกับผู้เรียน

(๓) เพื่อเป็นแนวทางให้ครูทราบประสิทธิภาพในการสอนของตน

(๔) เพื่อทราบถึงความสนใจ ทักษะคติ สภาพทางอารมณ์ สังคม และความต้องการของผู้เรียน เพื่อนำไปใช้ทางด้านแนะแนว

(๕) เพื่อช่วยให้การจัดตำแหน่ง เช่น การพิจารณารับนักเรียนเข้าใหม่ การจัดชั้นเรียน การเลื่อนชั้น และการจัดกลุ่มห้องเรียน

(๖) การวัดผลการศึกษามีส่วนช่วยในด้านการนิเทศ และการบริหารการเรียนการสอน ช่วยให้ผู้บริหารทราบว่าควรจะอบรมครู หรือแนะนำครูในเรื่องอะไร โดยใช้ผลจากการวัดและการประเมินผลการเรียนเป็นหลัก

^{๕๗} สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ, การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง, (เชียงใหม่: The Knowledge Center, ๒๕๔๔), หน้า ๘๘ – ๘๙.

(๗) เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับปรับปรุงและแก้ไขโปรแกรมการสอนของสถานศึกษา

(๘) เพื่อเป็นข้อมูลที่จะนำไปสู่การวิจัยทางสาขาสังคมศาสตร์ต่อไป^{๕๘}

การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การนำเอาข้อมูลทั้งหลายที่ได้จากการวัดมาพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปหรือข้อตัดสิน เช่น ดี - เลว ผ่าน - ไม่ผ่าน เก่ง - อ่อน ได้ระดับคะแนน ก, ข, ค, ง หรือ จ เป็นต้น สำหรับการประเมินผลการเรียนนั้นเป็นการได้ข้อมูลตัวเลขหรือข้อมูลที่ไม่เป็นตัวเลข สำหรับการตัดสินเกี่ยวกับความรู้ความสามารถของผู้เรียนหรือเพื่อค้นหาปัญหาต่าง ๆ ด้านการเรียนการสอนคำว่า “วัดผล” และ “ประเมินผล” บางครั้งใช้ควบคู่กันไป เช่น วัดและประเมินผล เพื่อเน้นว่าต้องการได้ข้อมูลตัวเลข เพื่อนำมาพิจารณาตัดสินผลต่อไปการจะวัดและประเมินผลด้านใดนั้น ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการวัด โดยทั่วไปการวัดและประเมินผลการเรียนรู้จะวัดและประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ รวม ๓ ด้าน คือ

๑) ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive domain) ได้แก่ พฤติกรรมการเรียนรู้ด้านสติปัญญาหรือด้านสมอง ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามระดับความซับซ้อนจากน้อยไปหามากได้ ๖ ระดับ คือ

๑.๑) ความรู้ ความจำ

๑.๒) ความเข้าใจ

๑.๓) การนำไปใช้

๑.๔) การวิเคราะห์

๑.๕) การสังเคราะห์

๑.๖) การประเมินค่า

๒) ด้านจิตพิสัย (Affective domain) ได้แก่ พฤติกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ อารมณ์ของบุคคล ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น ๕ ระดับ คือ

๒.๑) การรับรู้

๒.๒) การตอบสนอง

๒.๓) การให้คุณค่า

๒.๔) การจัดระบบคุณค่า

๒.๕) การพัฒนาลักษณะนิสัยจากค่านิยม

๓) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor domain) ได้แก่ พฤติกรรมการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับความสามารถและทักษะในการใช้กล้ามเนื้อ หรือกิจกรรมที่ต้องอาศัยการประสานงานกับประสาทที่ควบคุมกล้ามเนื้อ ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น ๖ ระดับ คือ

๓.๑) การรับรู้

๓.๒) เตรียมพร้อมที่จะปฏิบัติ

๓.๓) การปฏิบัติตามแบบหรือแนวทางที่กำหนด

๓.๔) การปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

^{๕๘} วรสุตา บุญยไวยโรจน์, การวัดผลและประเมินผล, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕๔ - ๒๕๕.

๓.๕) การปฏิบัติอย่างชำนาญ

๓.๖) การปฏิบัติอย่างสร้างสรรค์

ในการวัดและประเมินการเรียนนั้น ผู้ประเมินจะกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการประเมินไว้ในจุดประสงค์ จุดประสงค์ข้อหนึ่ง ๆ อาจใช้ประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว หรือใช้เพื่อประเมินพฤติกรรมที่ซับซ้อนหลาย ๆ ด้านก็ได้

จุดประสงค์ในการเรียนรู้ซึ่งจำแนกออกได้เป็น ๓ ด้านนั้นมิได้แยกจากกันโดยเด็ดขาดแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเสมอ ในการจำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ต้องการประเมินในจุดประสงค์นั้น ผู้ประเมินจึงควรพิจารณาลักษณะเด่น หรือจุดเน้นของพฤติกรรมเหล่านั้นเป็นหลัก

นอกเหนือจากการประเมินผลการเรียนด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยแล้ว หลักสูตรฉบับปรับปรุงได้เน้นการประเมินด้านกระบวนการด้วย ซึ่งสามารถทำได้ทั้ง ๓ ด้าน คือ

๑) ส่วนความรู้ความคิด เช่น วิเคราะห์เปรียบเทียบโดยมีข้อมูลประกอบเป็นเหตุเป็นผล มีเกณฑ์ที่น่าเชื่อถือประกอบการประเมินทางเลือกสามารถหาทางเลือกหรือกำหนดขั้นตอนปฏิบัติได้สอดคล้องกับผลที่ต้องการ เป็นต้น

๒) ส่วนการปฏิบัติ เช่น ปฏิบัติอย่างมีแผน ปฏิบัติเป็นขั้นตอนครบถ้วน ปฏิบัติไปตรวจสอบไปและปรับปรุงไป เป็นต้น

๓) ส่วนความรู้สึก เช่น เห็นโทษเห็นข้อบกพร่องของสิ่งที่ไม่เหมาะสม เห็นคุณค่า ความสำคัญในการที่จะยกระดับการคิด การปฏิบัติให้ดีขึ้น ใจกว้างรับฟังความคิดที่หลากหลาย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ใช้เหตุผลเสมอ พอใจในผลงานการกระทำที่สำเร็จด้วยตนเองแสดงความสนใจพอใจในกิจกรรมการเรียน เป็นต้น

ทั้งนี้ ครูอาจใช้สถานการณ์ในกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นสื่อกลางของการกระตุ้นให้เด็กแสดงพฤติกรรมหรือใช้แบบวัดผลที่สร้างอิงเนื้อหาในกิจกรรมการเรียนการสอนหรือใช้สถานการณ์อิสระจากบทเรียนเป็นกรณีตัวอย่างยกมาสร้าง แบบวัดผลให้นักเรียนได้คิดได้วิเคราะห์ และตอบคำถามก็ได้

กล่าวโดยสรุป พฤติกรรมการเรียนรู้ ๓ ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัยไม่สามารถแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด การเรียนที่สมบูรณ์จำเป็นต้องพัฒนาพฤติกรรมทั้ง ๓ ด้านอย่างประสานสัมพันธ์กัน พร้อมทั้งเน้นกระบวนการเรียนรู้ควบคู่ไปด้วยการวัดและการประเมินผลควรทำเมื่อใดการวัดและประเมินผลการเรียนควรทำอย่างต่อเนื่องและทำเป็นระยะ ๆ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

๑. การประเมินผลก่อนเรียน (Placement Evaluation) การประเมินส่วนนี้ มุ่งหาข้อมูลเพื่อตอบคำถามว่าผู้เรียนมีพื้นฐาน ทักษะเบื้องต้น ตลอดจนความพร้อมด้านอื่น ๆ และอยู่ในสถานะที่จะสามารถเริ่มเรียนบทเรียนใหม่ได้หรือไม่

๒. การประเมินผลระหว่างเรียน (Formative Evaluation) การประเมินส่วนนี้ มุ่งหาข้อมูลเพื่อตอบคำถามว่า ผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนมากน้อยเพียงใด มีปัญหาในการเรียนการสอนอย่างไรบ้าง

๓. การประเมินผลหลังเรียน หรือการประเมินผลปลายภาคเรียน (Summative Valuation) เป็นการประเมินเพื่อตัดสินระดับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนว่ามีความรู้ระดับใด

ควรสอบผ่านหรือไม่ผ่านแนวคิดเกี่ยวกับครูที่มีบทบาทเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการศึกษาตามที่ปรากฏพอสรุปได้ดังนี้ ๑) ครูเป็นตัวประสานระหว่างนักเรียนกับระบบการศึกษา ครูจึงต้องเข้าใจถึงวิธีการวัดผลเพื่อที่จะสามารถประเมินผลการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒) ครูจะต้องเป็นผู้ดำเนินการวัดผลด้วยตนเอง จึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับการวัดผล ๓) คะแนนจากการวัดผลทางการศึกษาจะสามารถนำมาใช้ประเมินประสิทธิภาพในการสอนของครูได้^{๕๙}

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดและประเมินการเรียนรู้ทำให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผู้ประเมินควรเริ่มต้นวางแผนดำเนินการกิจกรรม ด้วยการตอบคำถามหลัก ๔ คำถาม ดังนี้

๑. วัดและประเมินไปทำไม ผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า ข้อมูลหรือสารสนเทศนั้นวัดและประเมินเพื่อประโยชน์อะไร สามารถตอบคำถามประโยชน์ของการประเมินตามประเภทของการประเมิน ดังนี้

๑) การวัดและประเมินก่อนเรียน เพื่อจัดวางตำแหน่งผู้เรียนหรือประเมินความรู้ของผู้เรียนก่อนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อประโยชน์ต่อการตัดสินใจในการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความสอดคล้องเหมาะสม

๒) การวัดและประเมินระหว่างเรียน เพื่อตรวจสอบความรู้ความสามารถของผู้เรียนขณะที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อประโยชน์ในการติดตามดูความก้าวหน้า หรือพัฒนาการในการเรียนรู้รวมทั้งข้อบกพร่องในการเรียนของผู้เรียน

๓) การวัดและประเมินหลังเรียน เพื่อสรุปผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเรียนของผู้เรียน

๒. วัดและประเมินอะไร ผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า จะต้องการวัดและประเมินคุณลักษณะใดจากผู้เรียน ต้องการข้อมูลด้านใดเป็นสำคัญ ซึ่งผู้ประเมินควรคำนึงถึงประเภทของการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน เช่น

๑) การเรียนรู้ทางด้านสติปัญญา เกี่ยวกับความรู้ความจำ ความคิด การแก้ปัญหาต่าง ๆ

๒) การเรียนรู้ทางด้านอารมณ์และความรู้สึก เช่น ความสนใจ ทักษะคิด เป็นต้น

๓) การเรียนรู้ทางด้านทักษะและการปฏิบัติ เช่น ความสามารถในการปฏิบัติงานการมีทักษะในงานต่าง ๆ

๓. วัดและประเมินอย่างไร ผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า จะต้องใช้เครื่องมือชนิดใด ถึงจะมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสิ่งที่ประเมิน ซึ่งควรพิจารณาในประเด็นต่อไปนี้

๑) ลักษณะของข้อมูลที่ต้องการ เช่น ข้อมูลเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพ

๒) ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างในการประเมิน เช่น จำนวน และความสามารถของกลุ่มตัวอย่าง

๓) ระยะเวลาในการประเมิน เช่น การมีเวลาที่จำกัดอาจจะต้องใช้แบบสอบถาม เป็นต้น

^{๕๙} สนิท เจริญธรรม, การวัดผล ประเมินผล, (นครศรีธรรมราช : สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๐), หน้า ๑ - ๑๒.

๔. ตัดสินผลด้วยวิธีใด ผู้ประเมินจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า จะต้องตัดสินผลการประเมิน โดยพิจารณาจากคุณลักษณะใด ใช้เกณฑ์อย่างไรในการประเมิน ซึ่งควรพิจารณาในประเด็นต่อไปนี้

๑) การตัดสินอิงกลุ่ม เพื่อพิจารณาตัดสินผลการเรียน

๒) การตัดสินอิงเกณฑ์ เพื่อพิจารณาผลการเรียนรู้ ใช้ในการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้น^{๖๐}

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลการสอนนั้นนอกจากจะเป็นการดูข้อดี และข้อเสียของการสอนแล้ว ยังอาจนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์อื่น ๆ อีกหลายประการ จุดมุ่งหมายของการประเมินผลการสอนไว้ดังนี้ ประการแรก เพื่อปรับปรุงการสอนให้ได้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อการปรับปรุงตัวผู้สอนเองว่าทำอย่างไร จึงจะสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด เป้าหมายประการนี้จึงเป็นเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ และสำคัญที่สุดของการประเมินผลการสอน ประการที่สอง เพื่อตัดสินใจด้านการบริหารงานบุคคล การประเมินการสอนเป็นภารกิจของมหาวิทยาลัย ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาคุณภาพการสอนของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย เป็นเครื่องมือในการให้ความดีความชอบกับอาจารย์ ประการที่สาม เพื่อประโยชน์ในการวิจัย และเป็นเครื่องมือการสอนเพื่อประโยชน์ของการพัฒนาในเรื่องวิธีการสอน ผลของการประเมินข้อมูล เพื่อป้อนให้มีการวิจัยอย่างมีระบบมีข้อมูลรองรับอย่างเป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ นอกจากเป้าหมายทั้ง ๓ ประการ ยังให้ข้อคิดถึงเป้าหมายอีกประการหนึ่ง ก็คือ การประเมินผลการสอนก็เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้เรียน การประเมินในลักษณะนี้จะมีความสำคัญมากกับสถานการณ์ศึกษาระบบเปิด และให้โอกาสในการที่ผู้เรียนจะเลือกเรียนได้ การประเมินผลการสอนจะเป็นข้อมูลที่ช่วยให้ผู้เรียนทราบว่าเรียนกับผู้สอนท่านใดจึงจะช่วยให้เขาได้รับความสำเร็จในการเรียนรู้ ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลจะเป็นข้อมูลที่นอกจากจะทำให้ผู้เรียนเลือกผู้สอนได้ถูกต้องแล้วยังช่วยผู้เรียนในการปรับตัวอีกด้วย^{๖๑}

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนการสอนไว้ว่า การประเมินผลการเรียนการสอนอาจจำแนกไว้เป็นหลายประเภททั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งโดยทั่วไปมีอยู่ ๒ เกณฑ์ คือ

๑. จำแนกตามจุดประสงค์ของการประเมิน แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) การประเมินผลก่อนเรียน เป็นการประเมินผลเพื่อจัดตำแหน่งของผู้เรียนก่อนที่จะเริ่มเรียนและเพื่อค้นหาสาเหตุของข้อบกพร่องของความรู้พื้นฐานของผู้เรียน ซึ่งนักศึกษามีความเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนมีความแตกต่างระหว่างบุคคล ครูจึงจำเป็นต้องทดสอบความรู้พื้นฐานเดิมของผู้เรียนที่จำเป็นต่อการเรียนเนื้อหาในหน่วยงานที่จะสอน การประเมินผลดังกล่าวจัดเป็นการประเมินผลแบบอิงเกณฑ์ ทั้งนี้เพื่อจะได้จัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้เดิมของนักเรียน

๒) การประเมินผลย่อยเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน เป็นการประเมินผลเพื่อการมุ่งปรับปรุงหรือพัฒนาการเรียนการสอนของครู ปรับปรุงหรือพัฒนาการเรียนของนักเรียน การประเมินผลใน

^{๖๐} ขวลิติ ชูกำแพง, การประเมินการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙ – ๒๐.

^{๖๑} ไพฑูรย์ สีนลรัตน์, รูปแบบและวิธีการในการสอนระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๔.

ขั้นนี้ไม่มุ่งเพื่อการตัดสิน ได้ หรือ ตก แต่มุ่งตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความรู้ ตามวัตถุประสงค์ เชิง พฤติกรรมที่กำหนดไว้หรือไม่ และเพื่อนำคะแนนจากการสอบดังกล่าวไปรวมกับคะแนนปลายภาค เรียน เพื่อตัดสินผลการเรียน การประเมินผลย่อยนี้ เครื่องมือที่นิยมใช้ส่วนมากจะเป็นแบบทดสอบ ซึ่งเรียกว่า แบบทดสอบย่อย ซึ่งวัดตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้สำหรับหน่วยการเรียนนั้น ๆ

๓) การประเมินผลรวมเพื่อตัดสินผลการเรียน เป็นการประเมินผลหลังจากการเรียน การสอนวิชานั้นเสร็จสิ้นไปแล้ว เพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของรายวิชา นั้นหรือไม่ และเพื่อรับรองผลหรือตัดสินผลการเรียนในรายวิชานั้น จึงอาจเรียกการประเมินผลในขั้น นี้ว่า เป็นการประเมินผลรวบยอด การประเมินผลรวมหรือการประเมินผลเพื่อสรุปผลการเรียนการ สอน เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลรวม ถ้าเป็นแบบทดสอบเรียกว่าแบบทดสอบรวม ซึ่งจะวัดตาม ตารางวิเคราะห์หลักสูตร หรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมขั้นสูงสุดที่ระบุไว้ในแต่ละหน่วยการเรียนที่ เรียกว่า พฤติกรรมปลายทาง ข้อมูลจากแบบทดสอบรวมนี้อาจใช้พยากรณ์ความสำเร็จในการศึกษา หรือการทำงานได้ด้วยถ้าแบบทดสอบมีคุณภาพดีพอ

๒. จำแนกตามระบบการวัดผล แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) การประเมินผลแบบอิงกลุ่มเป็นการนำผลจากการวัดของแต่ละคนไปเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกัน ด้วยแบบทดสอบฉบับเดียวกัน การประเมินผลแบบนี้จึงเป็นการหา ความแตกต่างระหว่างบุคคลที่ว่าแต่ละบุคคลมีความสามารถไม่เท่ากัน การประเมินผลแบบนี้จึงเป็น การหาความแตกต่างระหว่างบุคคลแต่ละคนอยู่ในช่วงใดของกลุ่ม เป็นการจัดอันดับความสามารถ ของผู้เรียนว่ามีความสามารถการเรียนมากน้อยกว่าคนอื่น ในกลุ่มการประเมินผลประเภทนี้ อาจ รายงานผลในรูปของอันดับที่ธรรมดาตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์ หรือคะแนนมาตรฐานชนิดต่าง ๆ

๒) การประเมินผลแบบของอิงเกณฑ์ เป็นเกณฑ์นำผลจากการวัดของแต่ละคนไป เปรียบเทียบกับเกณฑ์ภายนอก คือ มุ่งไปในลักษณะที่ผู้เรียนสามารถทำอะไรได้บ้างหลังจากที่มีการ เรียนการสอนไปแล้ว โดยอาศัยเกณฑ์ซึ่งเกณฑ์ในที่นี้หมายถึง กลุ่มพฤติกรรมที่ใช้เป็นการตัดสินว่า นักเรียนแต่ละคนประสบความสำเร็จหรือมีพฤติกรรมตามที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์ของการเรียนการ สอนหรือไม่ ผู้เรียนมีระดับความสามารถเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่ เป็นต้น การประเมินผลแบบนี้จึง มีวัตถุประสงค์เพื่อวินิจฉัยว่า ผู้เรียนคนใดที่ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ก็จะได้หาทางปรับปรุง แก้ไข เช่น จัดให้มีการสอนซ่อมเสริม เป็นต้น จะเห็นการประเมินผลแบบอิงเกณฑ์เป็นผลจากความ เชื่อในทฤษฎีการเรียนรู้^{๒๒}

องค์ประกอบของการดำเนินการสอนที่จะประเมินผลที่เกี่ยวกับการดำเนินการด้านการเรียน การสอน จะประกอบไปด้วยอาจารย์ วิธีการเรียนการสอน นักศึกษา บทเรียน อุปกรณ์และ สภาพแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอาจารย์เป็นผู้ ที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันองค์ประกอบต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ องค์ประกอบของการ ดำเนินการสอนที่จะประเมินผล มีดังนี้

^{๒๒} บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ชมรมเด็ก, ๒๕๔๑), หน้า ๗๑.

(๑) การดึงดูดความสนใจ ได้แก่ มีการนำเข้าสู่บทเรียนที่น่าสนใจ ใช้อุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ใช้เทคนิคการสอนหลายแบบอย่างเหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม เป็นต้น

(๒) การให้ทราบจุดประสงค์ ได้แก่ ผู้สอนชี้แจงจุดประสงค์ของวิชา ผู้เรียนเข้าใจจุดประสงค์ของวิชา

(๓) การจัดระบบเนื้อหา ได้แก่ สอนตามลำดับที่เหมาะสม ผู้เรียนเห็นโครงสร้างของเนื้อหาสาระ

(๔) การใช้แนวทางการเรียน ได้แก่ ผู้สอนชี้แจงงานต่าง ๆ ที่จะต้องปฏิบัติ

(๕) การถามคำถามให้ผู้เรียนคิดตอบและการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนถาม ได้แก่ ให้โอกาสผู้เรียนในการถาม – ตอบบ่อยครั้ง ใช้คำถามหลายชนิดให้ผู้เรียนได้คิดตอบ

(๖) การให้ทำกิจกรรมการเรียน ได้แก่ มีกิจกรรมการเรียนหลายชนิด กิจกรรมมีความเหมาะสม ได้ทำการฝึกปฏิบัติ ได้อภิปราย

(๗) การมีปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ ผู้สอนให้ความเป็นกันเองกับผู้เรียน ผู้สอนรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน

(๘) การให้ข้อมูลสะท้อนกลับ ได้แก่ ผู้เรียนทราบผลความก้าวหน้าในการเรียนมีการทดสอบและแจ้งให้ทราบผลในระหว่างเรียน เมื่อตอบผิดผู้สอนได้อธิบายคำตอบที่ถูกต้อง

(๙) การให้การเสริมแรง ได้แก่ ผู้เรียนได้รับคำชมเชย

(๑๐) การส่งเสริมความจำ ได้แก่ มีการเน้นจุดที่สำคัญ มีการสรุปบทเรียน มีการยกตัวอย่างประกอบ มีการเปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์

(๑๑) การเพิ่มพูนประสบการณ์และความรอบรู้ ได้แก่ ผู้สอนได้แนะนำและมอบหมายให้ค้นคว้าจากแหล่งต่าง ๆ นอกเหนือจากการเรียนในชั้น

(๑๒) การวัดผล ได้แก่ เกณฑ์การประเมินผลชัดเจน เกณฑ์การประเมินผลเหมาะสม ระยะเวลาในการดำเนินการประเมินการสอนขึ้นอยู่กับความต้องการ และความเหมาะสมของแต่ละสถาบันการศึกษาว่า การประเมินการสอนควรจะมีการประเมินกี่ครั้ง ในแต่ละภาคการศึกษา แต่แนวทางในการปฏิบัติของสถานศึกษาส่วนใหญ่มักยึดหลักของความสะอาดโดยทั่วไปสถานศึกษานิยมทำการประเมินภาคการศึกษาละ ๑ ครั้ง ตอนสิ้นสุดการเรียนการสอนหรือสัปดาห์ สิ้นสุดท้ายของการสอน แต่ถ้ามุ่งหวังการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนอย่างจริงจังควรมีการติดตามประเมินการสอนอย่างน้อย ๒ ครั้ง คือในช่วงระหว่างการเรียนการสอนยังคงดำเนินอยู่และหลังสิ้นสุดการเรียนการสอน เช่น กลางภาคการศึกษาและตอนปลายภาคการศึกษา^{๖๓}

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนและตัดสินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าบรรลุผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการหรือไม่ และมากน้อยเพียงไร รวมทั้งช่วยให้สารสนเทศอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอน การประเมินการสอนเป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ตามเกณฑ์มาตรฐานโดยทั่วไปการประเมินต้องอาศัยข้อมูลจากการวัดที่เป็นปรนัย มีความเที่ยงตรง แต่บางครั้งการประเมินต้องอาศัย

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๕๔.

การสังเคราะห์ สรุปข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อตัดสินคุณค่าของสิ่งนั้น การประเมินมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ส่วน คือ

- (๑) ข้อมูลจากการวัด
- (๒) การตีความหมาย
- (๓) การกำหนดคุณค่าตามเกณฑ์มาตรฐาน

การประเมินการสอนเป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าของการสอนตามมาตรฐานที่แต่ละสถานศึกษากำหนด การประเมินการสอนจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการวัดอย่างเป็นทางการ เช่นการสังเกตโดยตรง และจดบันทึกอย่างเป็นระบบ เป็นต้น และหรือข้อมูลที่ไม่ได้มาจากการวัด เช่น การสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ การสอบถามจากผู้อื่น^{๖๔}

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลในการดำเนินงานตามโครงการหรือการบริหารโครงการไม่ว่าจะเป็นโครงการของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนก็ตาม จะต้องมีการวางแผนโครงการโดยกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้เพื่อคาดหวังผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นภายหลัง เมื่อวางแผนโครงการและมีการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการ ตลอดจนการออกแบบโครงการเป็นอย่างดีแล้ว ผู้ที่มีอำนาจก็จะทำการคัดเลือกโครงการและอนุมัติโครงการต่อไป ต่อจากนั้นก็จะต้องมีองค์การนำโครงการไปปฏิบัติหรือที่เราเรียกว่า “การบริหารโครงการ” (Project Management) บุคคลทั่วไปมักจะคุ้นเคยกับคำกล่าวที่ว่า “ถ้าการวางแผนโครงการดีก็เท่ากับงานสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง” แต่ในความเป็นจริงแล้วการวางแผนโครงการที่ดีจะช่วยเพิ่มโอกาสสำหรับความสำเร็จเท่านั้น แต่ก็มิใช่เป็นหลักประกันความสำเร็จของนโยบาย/แผนงาน/โครงการสาธารณะทั้งหมด ทั้งนี้เพราะความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนโยบาย/แผนงาน โครงการต่างๆ จะต้องผ่านกระบวนการต่างๆ อีกมาก โดยเฉพาะกระบวนการบริหารโครงการและการประเมินผลโครงการ ถ้าจะกล่าวให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือการวางแผน (Planning) เป็นเรื่องของ “การคิด” การดำเนินการหรือการบริหาร (Implementaion / Operation) เป็นเรื่องของ “การทำ” ส่วนการประเมินผล (Evaluation) ก็คือ “การเทียบ” ระหว่างการคิดกับการกระทำนั่นเอง การประเมินผลจึงเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จะทำให้ทราบว่า การปฏิบัติงานตามโครงการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงใด มีการเบี่ยงเบนไปจากสิ่งที่คิดไว้หรือไม่ ถ้าเบี่ยงเบนจะได้หาวิธีปรับปรุงแก้ไขความคาดหวังกับการปฏิบัติจริงนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันให้ได้ โดยเฉพาะในปัจจุบันการบริหารการพัฒนาประเทศมิได้ประเมินเฉพาะผลสำเร็จของโครงการจากผลผลิต (Output) ที่ได้จากการดำเนินโครงการเท่านั้น แต่ความสำเร็จของโครงการจะต้องพิจารณาทั้งผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Inpact) ด้วย ซึ่งเราเรียกว่า “การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์” (Result Base Management) ดังนั้น การที่จะทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของโครงการต่างๆ ได้นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยกระบวนการติดตามและประเมินผลที่เป็นระบบ^{๖๕}

^{๖๔} ศิริชัย กาญจนวาสี, การประเมินผลการสอนระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๕ – ๖.

^{๖๕} สมพิศ สุขแสน, CIPP Model: รูปแบบการประเมินโครงการ, เอกสารการประกอบการบรรยาย เรื่อง “เทคนิคการวางแผนและประเมินผล”, (สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๕), (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๑.

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลมีคำถามอยู่ตลอดเวลาว่า “ประเมินผลเพื่ออะไร” หรือ “ประเมินไปทำไม” ปฏิบัติงานตามโครงการแล้วไม่มีการประเมินผลไม่ได้หรือ แท้จริงการบริหารแนวใหม่หรือการบริหารในระบบเปิด(Open System) นั้นถือว่าการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากซึ่งจุดมุ่งหมายของการประเมินผลโครงการมีดังนี้

๑) เพื่อสนับสนุนหรือยกเลิก การประเมินผลจะเป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจว่าควรจดยกเลิกโครงการหรือสนับสนุนให้มีการขยายผลต่อไป โดยเฉพาะการมีโครงการใหม่ๆ ยังมิได้จัดทำในรูปของโครงการทดลอง (Experimental) ซึ่งมีโอกาสจะผิดพลาดหรือล้มเหลวได้ง่าย ความล้มเหลวของโครงการจึงมิใช่ความล้มเหลวของผู้บริหารเสมอไป ดังนั้นถ้าเราประเมินผลแล้วโครงการนั้นสำเร็จตามที่กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้ก็ควรดำเนินการต่อไป แต่ถ้าประเมินผลแล้วโครงการนั้นมีปัญหา หรือมีผลกระทบเชิงลบมากกว่า เราก็ควรยกเลิกไป

๒) เพื่อทราบถึงความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานตามโครงการ ว่าเป็นไปตามกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย หรือกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้เพียงใด

๓) เพื่อปรับปรุงงาน ถ้าเรานำโครงการไปปฏิบัติแล้ว พบว่าบางโครงการไม่ได้เสียทั้งหมดแต่ก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทุกข้อ เราควรนำโครงการนั้นมาปรับแก้ไขให้ดีขึ้น โดยพิจารณาว่าโครงการนั้นบกพร่องในเรื่องใด เช่น ขาดความร่วมมือของประชาชน ขัดต่อค่านิยมของประชาชนขาดการประชาสัมพันธ์ หรือสมรรถนะขององค์การที่รับผิดชอบต่ำ เมื่อเราทราบผลของการประเมินผลเราก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ตรงประเด็น

๔) เพื่อศึกษาทางเลือก (Alternative) โดยปกติในการนำโครงการไปปฏิบัติ นั้น ผู้บริหารโครงการจะพยายามแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด จากทางเลือกอย่างน้อย ๒ ทางเลือก ดังนั้นการประเมินผลจะเป็นการเปรียบเทียบทางเลือก ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกทางเลือกใดไปปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงให้น้อยลง

๕) เพื่อขยายผล ในการนำโครงการไปปฏิบัติ ถ้าเราไม่มีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เราอาจจะไม่ทราบถึงความสำเร็จของโครงการ แต่ถ้าเราประเมินผลโครงการเป็นระยะสม่ำเสมอผลปรากฏว่าโครงการนั้นบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดวัตถุประสงค์ เราก็ควรจะขยายผลโครงการนั้นต่อไป แต่การขยายผลนั้นมีได้หมายความว่าขยายไปได้ทุกพื้นที่ การขยายผลต่อคำนึงถึงมิติของประชากร เวลา สถานที่ สถานการณ์ต่างๆ เช่น โครงการปลูกพืชเมืองหนาวจะประสบความสำเร็จในพื้นที่ภาคเหนือ แต่ถ้าขยายผลไปยังภูมิภาคอื่นอาจจะไม่ได้ผลดีเสมอไป เพราะต้องคำนึงถึงลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เชื้อชาติ ค่านิยม ฯลฯ ดังนั้นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือสิ่งที่นำไปในพื้นที่หนึ่งอาจได้ผลดี แต่นำไปขยายผลในพื้นที่หนึ่งอาจไม่ได้ผล หรือ สิ่งที่เคยทำได้ผลดีในช่วงเวลาหนึ่ง อาจจะไม่ได้ผลดีในช่วงเวลาหนึ่ง^{๖๖}

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลโครงการนั้นต้องมีเกณฑ์และตัวชี้วัด (Indicator) ระดับความสำเร็จของโครงการให้ทราบ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผลโครงการ มีดังนี้

^{๖๖} เยาวดี รางกุลชัย วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการแนวคิดและการปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

๑) เกณฑ์ประสิทธิภาพ (Efficiency) มีตัวชี้วัด เช่น สัดส่วนของผลผลิตต่อค่าใช้จ่าย
ผลิตภาพต่อหน่วยเวลา ผลิตภาพต่อกำลังคน ระยะเวลาในการให้บริการผู้ป่วย

๒) เกณฑ์ประสิทธิผล (Effectiveness) มีตัวชี้วัด เช่น ระดับการบรรลุเป้าหมาย
ระดับการบรรลุตามเกณฑ์มาตรฐาน ระดับการมีส่วนร่วม ระดับความเสี่ยงของโครงการ

๓) เกณฑ์ความพอเพียง (Adequacy) มีตัวชี้วัด เช่น ระดับความพอเพียงของ
ทรัพยากร

๔) เกณฑ์ความพึงพอใจ (Satisfaction) มีตัวชี้วัด เช่น ระดับความพึงพอใจ

๕) เกณฑ์ความเป็นธรรม (Equity) มีตัวชี้วัด คือ การให้โอกาสผู้ด้อยโอกาส ความ
เป็นธรรมระหว่างเพศ ระหว่างกลุ่มอาชีพ ฯลฯ

๖) เกณฑ์ความก้าวหน้า (Progress) มีตัวชี้วัด เช่น ผลผลิตเปรียบเทียบกับเป้าหมาย
รวมกิจกรรมที่ทำแล้วเสร็จ ทรัพยากร และเวลาที่ใช้ไป

๗) เกณฑ์ความยั่งยืน (Sustainability) ตัวชี้วัด เช่น ความอยู่รอดของโครงการด้าน
เศรษฐกิจสมรรถนะด้านสถาบัน ความเป็นไปได้ในด้านการขยายผลของโครงการ

๘) เกณฑ์ความเสียหายของโครงการ (Externalities) มีตัวชี้วัด เช่น ผลกระทบด้าน
สิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้นสำหรับตัวชี้วัด
(Indicators) ความสำเร็จของโครงการนั้น หมายถึงข้อความที่แสดงหรือระบุประเด็นที่ต้องการจะวัด
หรือประเมิน หรือตัวแปรที่ต้องการจะศึกษา โดยจะมีการระบุลักษณะที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรม ทั้ง
ส่วนที่มีลักษณะเชิงปริมาณ และส่วนที่แสดงลักษณะเชิงคุณภาพในการสร้างตัวชี้วัดที่ดี จำเป็น
จะต้องมีหลักการที่ใช้เป็นเป้าหมายในการดำเนินการดังนี้

๑) เลือกใช้/สร้างตัวชี้วัดที่เป็นตัวแทนที่สำคัญเท่านั้น

๒) คำอธิบาย หรือการกำหนดตัวชี้วัดควรเป็นวลีที่มีความชัดเจน

๓) ตัวชี้วัดอาจจะกำหนดได้ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพก็ได้

๔) ควรนำจุดประสงค์ของโครงการ หรือประเด็นการประเมินมากำหนดตัวชี้วัด๕)
การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวชี้วัดควรรวบรวมข้อมูลทั้งจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ตัวอย่าง
การจำแนกประเภทของตัวชี้วัดตามลักษณะของสิ่งที่ได้รับการประเมิน เช่น ตัวชี้วัดด้านบริบท
(Context) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑) สภาวะแวดล้อมก่อนมีโครงการ (ปัญหาวิกฤต)

๒) ความจำเป็น หรือความต้องการขณะนั้น และอนาคต

๓) ความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า
(Input) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑) ความชัดเจนของวัตถุประสงค์ของโครงการ

๒) ความพร้อมของทรัพยากร เช่น งบประมาณ คน วัสดุอุปกรณ์ เวลา กฎระเบียบ

๓) ความเหมาะสมของขั้นตอนระหว่างปัญหา สาเหตุของปัญหา และกิจกรรมตัวชี้วัด
ด้านกระบวนการ (Process) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑) การตรวจสอบกิจกรรม เวลา และทรัพยากรของโครงการ

๒) ความยอมรับของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการในพื้นที่

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

๔) ภาวะผู้นำในโครงการตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Product) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑) อัตราการมีงานทำของประชาชนที่ยากจน

๒) รายได้ของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ

๓) ความพึงพอใจของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการตัวชี้วัดด้านผลลัพธ์ (Outcomes) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑) คุณภาพชีวิตของตนเอง และครอบครัวตามเกณฑ์มาตรฐาน

๒) การไม่อพยพย้ายถิ่น

๓) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Impact) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑) ผลกระทบทางบวก/เป็นผลที่คาดหวังจากการมีโครงการ

๒) ผลกระทบทางลบ/เป็นผลที่ไม่คาดหวังจากโครงการ^{๖๗}

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลได้ให้คดีหรือปรัชญาที่ควรยึดมั่นเกี่ยวกับการวัดผลทางการศึกษาในปัจจุบันไว้ ๔ ประการ พอสรุปได้ดังนี้

๑) การประเมินมุ่งเน้นว่าความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีความหมายได้หลากหลาย มิได้มีความหมายสำหรับทุกคนในทุกโอกาส

๒) การเรียนรู้เป็นเรื่องของกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ มีบูรณาการและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มิใช่เป็นเรื่องของการหยิบยื่นหรือยัดให้เรียนรู้ ผู้เรียนต้องการกระตือรือร้นที่จะค้นคว้าเพื่อหาความหมายของสิ่งที่เรียน การเรียนรู้จึงเป็นผลจากการปฏิบัติจริงมากกว่าการทำซ้ำหรือทำตามคำบอกกล่าวเท่านั้น

๓) การประเมินมุ่งเน้นกระบวนการ และผลผลิตที่เกิดขึ้น กระบวนการมีความสำคัญเช่นเดียวกับผลผลิตจากการกระทำ มุ่งเน้นการพิจารณาว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร เรียนรู้ได้อย่างไร และทำไมจึงเรียนรู้เช่นนั้น

๔) การประเมินมุ่งเน้นการสืบสวนสอบสวน กล่าวคือ เน้นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาตามสภาพที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้เรียนจะต้องสังเกตคำถามและทดสอบความคิดของตนเอง

๕) การประเมินมีจุดหมายเพื่อกระตุ้น และอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับแนวทางใหม่ ๆ และสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้จุดมุ่งหมายของการประเมินจึงไม่ได้อยู่ที่มีการจัดลำดับหรือจัดประเภทของผู้เรียนแต่อย่างใด

^{๖๗} วรเดช จันทรศร และไพโรจน์ ภัทรนรากุล, การประเมินผลระบบเปิด, (กรุงเทพฯ : สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

๖) การประเมินเน้นการเชื่อมโยงระหว่างพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย เมื่อผู้เรียนเห็นความสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนย่อมเกิดความสนใจที่จะศึกษา และเกิดความพยายามยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้สามารถเรียนรู้สิ่งนั้น ๆ ได้อย่างมาก

๗) การประเมินมีความเชื่อว่าการตัดสินใจในสิ่งที่จะสอน และสิ่งที่จะวัดเป็นอัตนัย และเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่า) การประเมินเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยผู้สอนควรร่วมมือกับผู้เรียนในการตัดสินใจ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียนและร่วมกันตรวจสอบว่าได้เรียนรู้มากน้อยเพียงใด ซึ่งนับเป็นกระบวนการตัดสินใจเชิงประชาธิปไตย

๘) การประเมินเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือ กล่าวคือ ผู้เรียนและผู้สอนถือเป็นผู้เรียนที่ต้องร่วมมือกัน มีอิสระที่จะแสดงออกทางความคิดและทดสอบความคิดซึ่งกันและกัน ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีความรับผิดชอบทางปัญญาต่อกัน เพื่อสร้างหลักสูตรที่ใช้ในชั้นเรียน^{๖๘}

๒.๕.๑ เครื่องมือการวัดผลการเรียน

เครื่องมือการวัดผลมีหลายประเภท แต่ละประเภทมีลักษณะ วิธีใช้ และประโยชน์ต่างกัน การใช้เครื่องมือวัดผลแต่ละชนิดมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทราบลักษณะประโยชน์และข้อจำกัดต่าง ๆ ของเครื่องมือเหล่านั้น จึงจะสามารถใช้เครื่องมือวัดผลในการรวบรวมข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เครื่องมือวัดผลการเรียนที่สำคัญดังนี้

๑. แบบทดสอบ หมายถึง ชุดของคำถามหรือกลุ่มของงานที่สร้างขึ้นเพื่อเราให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมออกมา แบบทดสอบมีหลายประเภท แล้วแต่จะใช้เกณฑ์ใดในการจำแนก เช่น

๑.๑ จำแนกตามกระบวนการในการสร้าง ได้แก่ แบบทดสอบที่ครูสร้างและแบบทดสอบมาตรฐาน

๑.๒ จำแนกตามจุดประสงค์ในการวัด ได้แก่ แบบวัดผลสัมฤทธิ์แบบทดสอบวัดความถนัด และแบบทดสอบวัดบุคลิกภาพ

๑.๓ จำแนกตามรูปแบบคำถามและวิธีตอบ ได้แก่ แบบทดสอบอัตนัยและแบบทดสอบปรนัย

๑.๔ จำแนกตามลักษณะการตอบได้แก่แบบทดสอบภาคปฏิบัติแบบทดสอบเขียนตอบ และแบบทดสอบ ด้วยวาจา

๑.๕ จำแนกตามเวลาที่กำหนดให้ตอบ ได้แก่ แบบทดสอบวัดผลความเร็วและแบบทดสอบความสามารถสูงสุด

๒ การสังเกต เป็นเครื่องมือวัดผลโดยการรวบรวมข้อมูลโดยใช้ประสาทสัมผัสต่างๆของผู้สังเกตเป็น เครื่องมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตา (เพื่อดู) และหู (เพื่อฟัง) เก็บข้อมูลตามที่ปรากฏโดยไม่แปลความหมายของข้อมูลนั้นตามความนึกคิดของผู้สังเกต

^{๖๘} สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ, การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง, (เชียงใหม่: The Knowledge Center, ๒๕๔๔), หน้า ๙๘ – ๙๙.

๓ แบบสำรวจรายการ เป็นเครื่องมือที่ใช้ประกอบการสังเกตอย่างหนึ่ง โดยใช้ผู้สังเกตทำเครื่องหมายลงในรายการที่สังเกตได้ แบบสำรวจรายการเป็นเครื่องมือวัดผลที่ใช้ตรวจสอบเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ

๔ การบันทึกย่อ เป็นการบันทึกพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่สังเกตได้โดยใช้ข้อความสั้น ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่สังเกตได้ตามความเป็นจริง

๕ การจัดอันดับคุณภาพ เป็นการพิจารณาเรียงลำดับคุณภาพของงานหรือลักษณะบุคคลที่อยู่ในประเภทหรือกลุ่มเดียวกัน

๖ การสัมภาษณ์เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยการซักถาม ถามตอบระหว่างครูและนักเรียน ผู้เรียนที่ถูกสัมภาษณ์และครูผู้สัมภาษณ์สามารถซักถามในรายละเอียดของข้อความได้หากมีข้อสงสัยทำให้การสัมภาษณ์มีความเที่ยงตรงมากขึ้น

๗ แบบสอบถาม เป็นข้อความที่สร้างขึ้นเพื่อสอบถามความคิดเห็นข้อเท็จจริงหรือเรื่องราวต่าง ๆ จากผู้เรียนที่ให้ตอบแบบสอบถาม คำถามในแบบสอบถามจะมีชนิดคำถามปลายเปิดและชนิดคำถามปลายปิด

๘ แบบสังเกต เป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อศึกษาสภาพทางสังคมของบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันว่ามีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด เทคนิครวบรวมข้อมูลทางสังคมทำได้หลายวิธี เช่น การทนายใคร่อย่ การสร้างสังคม เป็นต้น ผู้ที่ได้รับการเลือกจากสมาชิกในกลุ่มมากอาจกล่าวได้ว่าลักษณะผู้นำหรือเป็นดาราประจำกลุ่ม ส่วนผู้ที่ไม่ถูกเลือกเลย อาจกล่าวได้ว่าเป็นแกะดำหรือผู้ที่มีปัญหาควรได้รับการช่วยเหลือ

๙ การให้ปฏิบัติจริง เป็นการหาข้อมูลโดยการให้ผู้เรียนที่ถูกวัดปฏิบัติจริงเช่น ให้ทำรายงาน ให้ประดิษฐ์ชิ้นงาน เป็นต้น ในการตรวจผลงานมักใช้เกณฑ์การพิจารณา ๓ ด้าน ควบคู่กันไป ทั้งด้านปริมาณ คุณภาพ และวิธีการ

๑๐ การศึกษารายกรณี เป็นการศึกษาปัญหาใดปัญหาหนึ่งอย่างละเอียดลึกซึ้งทุกแง่มุม โดยใช้เครื่องมือหลายๆ ชนิด เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนที่จะค้นหาสาเหตุสำหรับพิจารณาแก้ปัญหาต่อไป

๑๑ การให้จินตนาการ เป็นการศึกษาลักษณะสภาพทางจิตใจของบุคคล โดยให้ผู้เรียนที่ถูกวัดสะท้อนลักษณะของบุคลิกภาพออกมาโดยไม่รู้ตัว เช่น ให้ต่อเติมประโยคจากข้อความที่กำหนดให้ ให้อธิบายภาพที่เลื่อนรางหรือชวนสงสัย ให้แต่งเรื่องตามหัวข้อที่กำหนดให้พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ครูต้องการวัดผล มีหลายลักษณะและวิธีที่จะได้วัดพฤติกรรมเหล่านั้นก็มีหลายลักษณะเช่นกัน ซึ่งวิธีการวัดผลหนึ่ง ๆ จะวัดได้ดีและเหมาะสมเฉพาะพฤติกรรมบางลักษณะเท่านั้น บางกรณี ครูอาจใช้วิธีการวัดหลายอย่างประกอบกันเพื่อจะวัดผลพฤติกรรมลักษณะหนึ่ง ครูจึงจำเป็นต้องเลือกวิธีการวัดให้เหมาะสมกับลักษณะพฤติกรรมที่ต้องการวัด

หลักการสำคัญของการวัดและประเมินผล

๑. เป็นการประเมินในสถานการณ์ที่ปฏิบัติจริง หรือเกี่ยวข้องในชีวิตจริง ผสมผสานไปกับการเรียนการสอน โดยสอดคล้องกับเป้าหมาย / ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

๒. เป็นการประเมินที่ครอบคลุมการแสดงออก การกระทำ กิจกรรม และกระบวนการทำงาน ผลงาน / ผลการกระทำ รวมถึงแฟ้มสะสมผลงานของผู้เรียน

๓. เน้นการประเมินความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การคิดค้น การใช้เหตุผล กระบวนการคิด การแก้ปัญหา การประยุกต์ใช้และการปรับปรุงพัฒนางาน

๔. เน้นการประเมินพัฒนาการ ค้นหาสิ่งที่ดีงามของผู้เรียน เป็นการประเมินเชิงบวกไม่ใช่การประเมินเพื่อจับผิดหรือค้นหาข้อบกพร่อง และมีการนำข้อมูลจากการประเมินไปใช้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนด้วย

๕. เป็นการประเมินที่ต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย และเหมาะสม

๖. เป็นการประเมินเชิงคุณภาพ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด โดยจำแนกองค์ประกอบของสิ่งที่ประเมิน และอธิบายถึงระดับคุณภาพของผลงาน / การปฏิบัติ (Rubric Assessment)

๗. เป็นการประเมินที่ผู้เกี่ยวข้องหลายด้านมีส่วนร่วมในการประเมิน ได้แก่ ผู้สอนผู้เรียน เพื่อนนักเรียน และผู้ปกครอง

ขั้นตอนการดำเนินงานการวัดและประเมินผล

๑. กำหนดผู้ประเมิน ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน เพื่อนนักเรียน และผู้ปกครอง
๒. กำหนดเป้าหมาย / วัตถุประสงค์ในการประเมิน
๓. กำหนดขอบเขต องค์ประกอบของสิ่งที่ประเมิน พร้อมทั้งระบุเกณฑ์การประเมิน
๔. เลือกวิธีการ และสิ่งที่ประเมินให้เหมาะสมสอดคล้องกับกิจกรรม และงาน
๕. กำหนดเวลา และสถานที่ที่จะประเมิน
๖. รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และสรุปผลการประเมิน และนำผลการประเมินไปใช้พัฒนาผู้เรียน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลตามสภาพจริงในการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระพุทธศาสนา นี้จะผสมผสานไปกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียนในสถานการณ์ที่ผู้เรียนปฏิบัติจริง โดยเน้นให้ครอบคลุมพฤติกรรมแสดงออก กระบวนการ ผลผลิต และแฟ้มสะสมผลงาน ดังนั้นวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้มีหลากหลาย เช่น

๑. การสังเกต มีทั้งการสังเกตอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สามารถทำได้ตลอดเวลาทั้งในระหว่างการเรียนการสอนหรือทำกิจกรรมอื่น ๆ นอกห้องเรียนจากการสังเกตผู้สอน สามารถเห็นพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มได้ พฤติกรรมที่สังเกต ได้แก่ การแสดงอารมณ์ สีหน้า กิริยาท่าทาง การพูดคุยโต้ตอบ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน พฤติกรรมการทำงานในกลุ่ม ความอดทน วิธีการแก้ปัญหา ความคล่องแคล่วในการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต ได้แก่ แบบตรวจสอบรายการ (Check List) แบบประมาณค่า (Rating Scales) แบบบันทึกพฤติกรรม เป็นต้น

๒. การสัมภาษณ์ มีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นการสนทนา ชักถามหรือพูดคุยเพื่อค้นหาข้อมูลที่ไม่อาจพบเห็นอย่างชัดแจ้งในสิ่งที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติ ในการทำงาน โครงการ โครงงาน การทำงานกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลอาจเป็นตัวนักเรียนเอง เพื่อนร่วมงานหรือผู้ปกครองก็ได้

๓. การประเมินระดับคุณภาพ (Rubric Assessment) เป็นการประเมินโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบและประเด็นที่จะประเมิน พร้อมทั้งอธิบายลักษณะของคุณภาพงานหรือการกระทำ เป็นระดับคุณภาพหรือปริมาณ เพื่อเป็นแนวทางและข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบว่าผู้เรียนรู้อะไร ทำอะไรได้มากน้อยเพียงใด มีคุณภาพผลงานเป็นอย่างไร โดยมีการกำหนดการให้คะแนนเป็น ๒ แบบ คือ

๑)การให้คะแนนเป็นภาพรวม (Holistic Score) เป็นการให้คะแนนผลงาน ชิ้นงาน โดยดูภาพรวมว่ามีความเข้าใจความคิดรวบยอด การสื่อความหมาย กระบวนการใช้ และผลงานอย่างไร โดยเขียนอธิบายคุณภาพของงานหรือความสำเร็จของงานตามระดับคุณภาพที่กำหนด

๒) การให้คะแนนแบบแยกองค์ประกอบ (Analytical Score) เพื่อให้มองคุณภาพงานหรือความสามารถของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน จึงได้มีการแยกองค์ประกอบของการให้คะแนน และอธิบายคุณภาพของงานในแต่ละองค์ประกอบเป็นระดับโดยทั่วไปแล้วจะมีการแยกองค์ประกอบของงานเป็น ๔ ด้าน คือความสามารถเข้าใจการสื่อสาร กระบวนการ และผลงาน

๔. การประเมินแฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio Assessment) ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการเรียนการสอนในสภาพจริง (Authentic Learning) และบูรณาการความรู้ในวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ผลงานต่าง ๆ ในระหว่างการเรียนการสอนนั้นผู้เรียนจะจัดเก็บไว้ในแฟ้ม หรือกล่อง หรือวัสดุอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับชิ้นงาน เรียกว่าแฟ้มสะสมผลงาน เป็นการสะสมงานอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อแสดงความรู้ ความสามารถ ความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนในการเรียนรู้ ดังนั้นขั้นตอนสำคัญของการจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน คือ

๑) การสะสมงาน (Collect) เป็นระยะที่รวบรวมงานของผู้เรียน

๒) การคัดเลือกงาน (Select) เป็นระยะที่ผู้เรียนคัดเลือกงาน / ชิ้นงานที่ดีที่สุด ซึ่งอาจมีหลายชิ้นที่เพียงพอที่จะแสดงความก้าวหน้า แสดงศักยภาพ และตอบสนองเป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนรู้ แล้วจัดระบบแฟ้มให้สมบูรณ์

๓) การสะท้อนความรู้สึกลองาน (Reflect) เป็นระยะการประเมินซึ่งอาจผสมผสานอยู่ในผลงาน ประกอบด้วย การประเมินตนเองของผู้เรียน การประเมินของผู้สอนความคิดเห็นของผู้เรียนต่อชิ้นงาน / ผลงาน และต่อแฟ้มสะสมผลงานของตน

๔) การประเมิน (Assess) เป็นการประเมินความสำเร็จของผู้เรียนจากผลงานที่แสดงความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ในวิชา หรือในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือบูรณาการวิชาต่าง ๆ ซึ่งจะต้องครอบคลุมทั้งการประเมินตนเองของผู้เรียน การประเมินของผู้สอน เพื่อน และผู้ปกครองทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการประเมิน ผู้สอนจะต้องเขียนอธิบายระดับคุณภาพของชิ้นงานเพื่อให้เป็นมาตรฐาน และแนวทางให้ผู้เรียนจัดทำแฟ้มสะสมผลงานที่แสดงความรู้ความสามารถ และศักยภาพของตนอย่างชัดเจน ให้ผู้สอนสามารถทราบความสามารถที่แท้จริงและคุณลักษณะอัน

พึงประสงค์ของผู้เรียนได้^{๖๙} ในการประเมินผลการสอนนั้นนอกจากจะเป็นการดูข้อดี และข้อเสียของการสอนแล้ว ยังอาจนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์อื่น ๆ อีกหลายประการ จุดมุ่งหมายของการประเมินผลการสอนซึ่ง ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

ประการแรก เพื่อปรับปรุงการสอนให้ได้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อการปรับปรุงตัวผู้สอนเองว่าทำอย่างไร จึงจะสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงที่สุด เป้าหมายประการนี้จึงเป็นเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุดของการประเมินผลการสอน ประการที่สอง เพื่อตัดสินใจด้านการบริหารงานบุคคล การประเมินการสอนเป็นภารกิจของมหาวิทยาลัย ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาคุณภาพการสอนของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย เป็นเครื่องมือในการให้ความดีความชอบกับอาจารย์ ประการที่สาม เพื่อประโยชน์ในการวิจัย และเป็นเครื่องมือการสอนเพื่อประโยชน์ของการพัฒนาในเรื่องวิธีการสอน ผลของการประเมินข้อมูล เพื่อป้องกันให้มีการวิจัยอย่างมีระบบมีข้อมูลรองรับอย่างเป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์นอกจากเป้าหมายทั้ง ๓ ประการ ยังให้ข้อคิดถึงเป้าหมายอีกประการหนึ่ง ก็คือ การประเมินผลการสอนก็เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้เรียน การประเมินในลักษณะนี้จึงมีความสำคัญมากกับสถานการณ์ศึกษาระบบเปิด และให้โอกาสในการที่ผู้เรียนจะเลือกเรียนได้ การประเมินผลการสอนจะเป็นข้อมูลที่ช่วยให้ผู้เรียนทราบว่าเรียนกับผู้สอนท่านใดจึงจะช่วยให้เขาประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลจะเป็นข้อมูลที่นอกจากจะทำให้ผู้เรียนเลือกผู้สอนได้ถูกต้องแล้วยังช่วยผู้เรียนในการปรับตัวอีกด้วย^{๗๐}

ปัญหาด้านการวัดผลและการประเมินผล

ปัญหาการวัดผลและประเมินผลการใช้หลักสูตรเพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครู และปัญหาคำที่พูด คือ การจัดทำหลักสูตรและคู่มือการใช้หลักสูตรให้เหมาะสมสอดคล้องเพียงพอแก่ความต้องการของครูผู้สอน ด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ข้อที่พบปัญหามากที่สุดคือ การทำวิจัยชั้นเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และนำมาปรับปรุงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ปัญหาคำที่พูด คือการทดสอบความรู้ความสามารถของนักเรียนก่อนการกำหนดชั้นเรียนของนักเรียน ด้านสื่อการเรียนการสอน ปัญหาสูงสุดคือการจัดการศึกษานอกสถานที่มีงบประมาณเพียงพอ ปัญหาคำที่พูด คือการจัดระบบการจัดเก็บและบำรุงรักษาสื่อ การเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินพัฒนาการ ปัญหามากที่สุดคือ การจัดหาวัสดุ / อุปกรณ์ / เครื่องมือ เพื่อใช้ในการวัดและประเมินพัฒนาการให้พร้อมและเพียงพอ ปัญหาคำที่พูดคือ การศึกษาและทำความเข้าใจระเบียบวิธีการวัดและประเมินพัฒนาการ^{๗๑}

^{๖๙} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๒๑๘ – ๒๒๐.

^{๗๐} ไพฑูรย์ สินลารัตน์, รูปแบบและวิธีการในการสอนระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๔.

^{๗๑} ณิชชา ศรีวิชัยรัตน์, รูปแบบการบริหารงานวิชาการการศึกษาปฐมวัยของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดนครสวรรค์, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, การบริหารการศึกษา, (นครสวรรค์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๔๙), หน้า ๖๕

ปัญหาด้านการวัดผลและการประเมินผล หมายถึง ข้อขัดข้องและเป็นอุปสรรคเกี่ยวกับวิธีการและมาตรฐานของเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผล และประเมินผล กระบวนการวัดผลและประเมินผล และการกำหนดเกณฑ์การประเมินผล รวมทั้งการนำผลจากการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผล หมายถึง การใช้กระบวนการวิธีการหรือเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูล นำมาพิจารณาหาข้อสรุปผลของการเรียนรู้และตัดสินว่า สิ่งที่คุณเรียนแสดงออกผ่านข้อมูลนั้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัยเพียงใด ซึ่งครูจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจลักษณะประโยชน์และข้อจำกัดของเครื่องมือวัดผลแบบต่าง ๆ ตลอดจนสามารถใช้เครื่องมือวัดผลประเมินผลได้เหมาะสมตามบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพ ยั่งยืนและต่อเนื่อง พิจารณาจากผลการปฏิบัติงานตามบทบาท หน้าที่และพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการตาม มาตรา ๓๙ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม

(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ประกอบด้วยภาระหน้าที่ ๑๗ ข้อ ที่มีอยู่ใน หนังสือคู่มือการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม (พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๘) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฉบับสถานศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๔.

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. งานวิจัยในประเทศ

พระครูปริยัติธรรมมาธู (วิรัช ต้นชวน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา” โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน ๕๕ รูปผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๓๕ คน และหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จำนวน ๓๕ คน รวม ๑๒๕ รูป / คน ผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านพัฒนาหลักสูตร ๒) ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน ๓) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล ๕) ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และ ๖) ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษาพบว่า ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา มีปัญหาระดับปานกลางและมากทุกด้าน^{๗๒}

พระมหานอม เตชวโร (ชาติผักแว่น) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการสอนพระปริยัติธรรมของครูสอนพระปริยัติธรรมในสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม จังหวัดนครราชสีมา” กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ จำนวน

^{๗๒} พระครูปริยัติธรรมมาธู (วิรัช ต้นชวน), “บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (ภาควิชาการศึกษา สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๘. หน้า ก.

๒๙๑ รูป โดยทำศึกษาปัญหาการสอนพระปริยัติธรรมของครูสอนพระปริยัติธรรมในสำนักศาสนศึกษาแผนกศึกษาแผนกธรรมในปัญหา ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล ผลการศึกษาพบว่า

๑. ปัญหาการสอนพระปริยัติธรรมของครูสอนพระปริยัติธรรมในสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม จังหวัดนครราชสีมา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล และอยู่ในระดับปานกลาง ๑ ด้าน คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

๒. การเปรียบเทียบปัญหาการสอนพระปริยัติธรรมของครูสอนพระปริยัติธรรม ในสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม จังหวัดนครราชสีมา ระหว่างครูสอนที่มีประสบการณ์น้อยกว่า ๑๐ ปี และครูสอนที่มีประสบการณ์ ๑๐ ปีขึ้นไป โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จำนวน ๓ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านสื่อการเรียนการสอน และ ด้านการวัดผลและประเมินผล

๓. การเปรียบเทียบปัญหาการสอนพระปริยัติธรรมของครูสอนพระปริยัติธรรม ในสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม จังหวัดนครราชสีมา ระหว่างครูสอนที่มีพรรษาน้อยกว่า ๑๐ พรรษา และครูสอนที่มีพรรษา ๑๐ พรรษาขึ้นไป โดยรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .๐๕ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .๐๕^{๗๓}

วรวิทย์ พรหมเดช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๑๒” การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นและเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา จำแนกตามเพศ สถานที่ตั้งโรงเรียน และระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยศึกษาปัญหาใน ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านจุดประสงค์รายวิชา ด้านเนื้อหาวิชา ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล การเรียนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่นับถือศาสนาพุทธ จำนวน ๔๕๑ คน เป็นนักเรียนชาย ๒๑๗ คน นักเรียนหญิง ๒๓๔ คน จาก ๘ จังหวัด ในเขตการศึกษา ๑๒ ผลการศึกษาพบว่าระดับการปฏิบัติตามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา จำแนกตามเพศ สถานที่ตั้งโรงเรียน และระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยรวมมีระดับการปฏิบัติปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านจุดประสงค์รายวิชาและด้านเนื้อหาวิชามีระดับการปฏิบัติมาก ส่วนอีก ๓ ด้านมีระดับการปฏิบัติปานกลางเรียงลำดับต่อไปนี้ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดประเมินผล และด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ผลจากการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนจำแนกตามเพศและสถานที่ตั้งโรงเรียนพบว่า ทั้ง ๕ ด้าน มีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนผลการศึกษาเปรียบเทียบนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ต่างกันพบ ว่า โดยรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน

^{๗๓} พระมหานอม เตชวโร (ชาติผักแว่น), “การศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการสอนพระปริยัติธรรมของครูสอนพระปริยัติธรรมในสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา), ๒๕๔๘ หน้า ก.

พบว่า ในด้านจุดประสงค์รายวิชานักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับปานกลาง มีความคิดเห็นแตกต่างจากนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับต่ำและระดับสูง ด้านเนื้อหาวิชา นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับสูง มีความคิดเห็นแตกต่างจากนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับต่ำและระดับปานกลาง และในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการสอน ด้านการวัดและประเมินผลแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ^{๗๔}

พระชาติ พูลสวัสดิ์ วิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ตามทฤษฎีการสอนและผู้บริหารในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ ๑ และช่วงชั้นที่ ๒ สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาตาก เขต ๒ สรุปผลได้ดังนี้

๑.ความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งเสริมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ตามทฤษฎีการสอนและผู้บริหารในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ ๑ และช่วงชั้นที่ ๒ สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาตาก เขต ๒ ในภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับปานกลางโดยปัจจัยส่งเสริมโครงการวิถีพุทธ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านบุคลากรและด้านที่ปัจจัยส่งเสริมต่ำที่สุดคือด้านการบริหารจัดการ

๒.ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งเสริมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธตามทฤษฎีการสอนและผู้บริหารในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ ๑ และช่วงชั้นที่ ๒ สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาตาก เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงานในภาพรวม พบว่าผู้สอนและผู้บริหารมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓.ผลการเปรียบเทียบ ปัจจัยที่ส่งเสริมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ตามทฤษฎีการสอนและผู้บริหารในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ ๑ และช่วงชั้นที่ ๒ สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาตาก เขต ๒ จำแนกตามช่วงชั้นที่ ๒ มีระดับความคิดเห็นไม่แตกต่างกันไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๗๕}

วรรณิภา วิทยา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาการสอนบูรณาการ ของครูประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองสตึก จังหวัดชลบุรี” การศึกษาในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับปัญหาการสอนบูรณาการ ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการวางแผนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินผล ระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูประจำการที่สอนบูรณาการในระดับชั้นประถมศึกษา ปีการศึกษา ๒๕๔๔ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจงเฉพาะครูผู้สอนระดับประถมศึกษาจำนวน ๑๗๐ คน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ ๑. ปัญหาการสอน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ใน

^{๗๔} วรวิทย์ พรหมคช, “ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๑๒”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สาขาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๓. หน้า ๓

^{๗๕} พระชาติ พูลสวัสดิ์, “การศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ตามทฤษฎีการสอนและผู้บริหารในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ ๑ และช่วงชั้นที่ ๒ สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาตาก เขต ๒”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

แต่ละด้านมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน ซึ่งปัญหาด้านการนำหลักสูตรไปใช้มีปัญหาเป็นอันดับแรก ๒. ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีปัญหาในการสอนไม่แตกต่างกัน ๓. ครูที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีปัญหาในการสอนไม่แตกต่างกัน^{๗๖}

พระมหาสารวย อัตวิชา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูผู้สอนที่เป็นบรรพชิต จำนวน ๖๓ รูป และครูผู้สอนที่เป็นฆราวาสจำนวน ๙๔ คน ผลการศึกษาพบว่า ครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยรวมและจำแนกตามสถานภาพ มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง^{๗๗}

ธัญญาศ เนตรชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาพระอภิธรรมของสำนักเรียนพระอภิธรรม เขตภาคกลาง” เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระอภิธรรมใน ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านเนื้อหาหลักสูตร ๒) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๔) ด้านการวัดและการประเมินผล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นผู้บริหารสำนักเรียนพระอภิธรรม ๖ รูป ครูผู้สอน ๕๗ รูป/คน นักศึกษา ๒๓๔ คน ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๗๘}

วิชิต วงศ์สายตา วิจัยเรื่อง “การศึกษาสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากร จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ พระธรรมวิทยากรจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยจำนวน ๑๓๒ รูป ผู้บริหารมหาวิทยาลัยจำนวน ๖ รูป และอาจารย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสจำนวน ๙ รูป/คน ผลการศึกษาพบว่า ๑. สมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากรจาก มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนมากมีสมรรถภาพอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อ พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระธรรมวิทยากรมีสมรรถภาพทั้ง ๔ ด้าน เรียงจากสูงไปหาต่ำ ได้แก่ ด้านหลักสูตรและเนื้อหา ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน ๒. เมื่อเปรียบเทียบสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากร

^{๗๖} วรรณนิภา วัธยา, “การศึกษาปัญหาการสอนบูรณาการของครูประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองสหัสขันธ์ จังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๕.

^{๗๗} พระมหาสารวย อัตวิชา, “การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด”, *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาการศึกษา นอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๓.

^{๗๘} ธัญญาศ เนตรชัย, “ความคิดเห็นของครูและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพ การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชา พระอภิธรรมของสำนักเรียนพระอภิธรรม เขตภาคกลาง”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง ภาคการศึกษา นอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๔๕.

จาก มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จำแนกตามสถานภาพของครู (อายุ, จำนวนปีที่บวช, ระดับความรู้ทางบาลี, ระดับชั้นที่กำลังศึกษา, ประสบการณ์การสอน, ประสบการณ์การอบรม, ระดับชั้นที่สอน) พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อจำแนกตามขนาดโรงเรียน และการบริหารโครงการพระธรรมวิทยากร พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๗๙}

พระสมุห์วิชา สิริวิชัย วิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการดำเนินงานโครงการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ สรุปผลได้ดังนี้

๑.สภาพและปัญหาการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธพบว่า มีสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และมีปัญหาน้อยทำให้การจักสภาพทุกๆด้าน ของโรงเรียนวิถีพุทธสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.เปรียบเทียบสภาพการดำเนินการตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ จำแนกตามตำแหน่งขนาดโรงเรียนประสบการณ์พบว่า โดยภาพรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน

๓.เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินการตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ จำแนกตามตำแหน่งขนาดโรงเรียนพบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน และเมื่อเปรียบเทียบปัญหาของการดำเนินการตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงานพบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า แตกต่างกันในด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์และด้านการบริหารจัดการ^{๘๐}

ครวณศิริ ประยงค์ ได้ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ตามความคิดเห็นของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยว่า โดยภาพรวมครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการสอนวิชา พระพุทธศาสนาว่ามีปัญหาพอสมควรจากการทดสอบสมมุติฐาน พบว่า อายุประสบการณ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวนคาบที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาต่อสัปดาห์ และการฝึกอบรมมีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ข้อเสนอแนะจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ควรมีคู่มือให้ผู้สอนทุกคนและมีการอบรมหรือสัมมนาเพื่อให้ครูผู้สอนมีการพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น และผู้วิจัยได้เสนอโครงการฝึกอบรมหลักสูตรการผลิตสื่อเพื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา^{๘๑}

ระพิน ชูชื่น ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร” จำนวน ๑๒๓ รูป ในด้านการสั่งสอนอบรมการสนับสนุนกิจกรรม

^{๗๙} วิจิต วังสยดา, “การศึกษาสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากรจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง ภาควิชาศึกษานอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๔๔.

^{๘๐} พระสมุห์วิชา สิริวิชัย, สภาพและปัญหาการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนที่รับผิดชอบโครงการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๒. การศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง *วิทยานิพนธ์*, การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร), ๒๕๔๘. หน้า ก.

^{๘๑} ครวณศิริ ประยงค์, “วิเคราะห์ปัญหาการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน วิชาพระพุทธศาสนาในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗.

การให้คำแนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียนมากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง โดยเข้ามาเป็นครูสอนจริยศึกษาประจำในโรงเรียน เนื้อหาที่พระสงฆ์สั่งสอนอบรมมากที่สุด ได้แก่เรื่อง ความเมตตา กรุณา ร่องลงมาคือเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความเสียสละ ส่วนการสั่งสอนอบรมภายนอกสถานศึกษานั้น พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียนสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การอบรมสั่งสอนมากที่สุดคือ เรื่องการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา ร่องลงมาคือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ ส่วนการสั่งสอนอบรมภายนอกสถานศึกษานั้น พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียนสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การอบรมสั่งสอนมากที่สุดคือ เรื่องการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา ร่องลงมาคือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากได้จัดคือโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในด้านการให้คำแนะนำปรึกษา ปัญหาด้านจริยธรรม พระสงฆ์ส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่อง ความกตัญญูต่อบุคคล ร่องลงมาคือ เรื่องความเมตตา กรุณา^{๘๒}

รุ่งนภา จอนเจดสิน, ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติตนทางจริยธรรมตามการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรุงเทพมหานคร” ข้อที่ค้นพบคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีการปฏิบัติตนทางจริยธรรมในระดับมาก ๔ ด้านคือ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูต่อบุคคล ความกล้า ความสุภาพอ่อนน้อม มีการปฏิบัติตนทางจริยธรรมในระดับพอใช้ ๓ ด้านคือ ความซื่อสัตย์ การมีวินัย การตรงต่อเวลา นักเรียนที่มีประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมมากและนักเรียนที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมไม่มาก มีการปฏิบัติตนในทางจริยธรรมในระดับมาก ๓ ด้าน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความกตัญญูต่อบุคคล ความกล้า มีการปฏิบัติตนทางจริยธรรมในระดับพอใช้ ในด้านการมีวินัย การตรงต่อเวลา ยกเว้นด้านความซื่อสัตย์และความสุภาพอ่อนน้อม นักเรียนที่มีประสบการณ์เข้าร่วมกิจกรรมมาก มีการปฏิบัติตนในทางจริยธรรมในระดับมาก แต่นักเรียนที่มีประสบการณ์เข้าร่วมกิจกรรมไม่มาก มีการปฏิบัติตนในทางจริยธรรมในระดับพอใช้^{๘๓}

นราตรี ธัญญา ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การศึกษาการนำ หลักธรรมวิชาพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษา พบว่า การนำหลักธรรมวิชาพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของนักเรียนในระดับมากมีจำนวนมากที่สุดร้อยละ ๕๗.๘๐ ร่องลงมาคือการนำหลักธรรมวิชาพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน ในระดับปานกลางร้อยละ ๔๒.๒๐ นักเรียนหญิงและนักเรียนชายนำหลักธรรมวิชาพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

^{๘๒} ระพิน ชูชื่น, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๘๓} รุ่งนภา จอนเจดสิน, การปฏิบัติงานทางจริยธรรมตามการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรุงเทพมหานคร, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า บทคัดย่อ.

ทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนหญิงมีระดับการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้มากกว่านักเรียนชาย นักเรียนในโรงเรียนขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ มีการนำหลักธรรมวิชาพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันไม่แตกต่างกัน^{๘๔}

สมจิตต์ สุวรรณวงศ์ “ศึกษาการจัดสภาพการณ์ เสริมความคิดเชิงคุณธรรมสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายการจัดสภาพการณ์เสริมความคิดเชิงคุณธรรมสังคมตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์” เพื่อพัฒนาวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า การใช้สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยครูใช้คำถามเพื่อให้เด็กสะท้อนความรู้สึกรู้สึกและปัญหาของตนเอง ช่วยให้เด็กคิดหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเองและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองให้เป็นพฤติกรรมที่จะไม่สร้างปัญหาแก่ตนเองและผู้อื่น ผู้วิจัยพบว่าการใช้สื่อสารวิธีนี้กับเด็กที่ควบคุมตนเองได้สูง สามารถพัฒนาวินัยในตนเองได้มากกว่าเด็กที่ควบคุมตนเองได้ต่ำ และการใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนเป็นการพัฒนาการสอนอย่างเป็นระบบต่อเนื่องของผู้วิจัยในฐานะครู เริ่มจากการไตร่ตรองแนวคิดสตรัคติวิสต์ จนเกิดความชัดเจนและ ดำเนินการสอน สะท้อนการสอนโดยปรับใช้ตามความเชื่อที่เกิดจากความเข้าใจแนวคิดนั้น ทำให้ผู้วิจัยใช้การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และการให้เด็กได้รับผลตามธรรมชาติจากพฤติกรรมที่ได้กระทำ และผลที่สัมพันธ์อย่างสมเหตุสมผลกับพฤติกรรมที่ได้กระทำอย่างต่อเนื่องได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้เด็กเกิดการพัฒนางานวินัยในตนเอง^{๘๕}

สำราญ รัตนทิพยาภรณ์ ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาและความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๒ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัย พบว่า ในส่วนของความคิดรวบยอดทางพระพุทธศาสนานั้น ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดรวบยอดทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ในด้านต่าง ๆ เช่นการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนา การปฏิบัติตามมารยาทของชาวพุทธในสังคมไทย การปฏิบัติตนในการปกป้องและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนความตระหนักในคุณค่าและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติธรรม ส่วนระดับที่ยังไม่น่าพอใจ คือการปฏิบัติตนตามพระพุทธศาสนาสุภาสิตและประยุกต์มาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน สำหรับเจตคติต่อพระพุทธศาสนานั้น ผู้บริหารมีเจตคติต่อพระพุทธศาสนาระดับดีมาก ในเรื่องที่ว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่เพียงก่อให้เกิดประโยชน์แก่ คนปฏิบัติยังมีส่วนผดุงสันติให้เกิดขึ้นในสังคมส่วนครูผู้สอนมีเจตคติต่อพระพุทธศาสนาระดับดีมากในเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดีพุทธศาสนิกชนต้องทำตัวเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นยึดถือปฏิบัติ แต่ครูผู้สอนมีเจตคติต่อพระพุทธศาสนาในระดับน้อย คือเรื่องคุณธรรมเป็นสิ่งที่สอนได้ยากเพราะขาดตัวอย่างที่ดี นอกจากนี้ในส่วนของความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนานั้น พบว่า ทั้งผู้บริหารและครูผู้สอนเห็นด้วยทั้งในด้านเนื้อหาพระพุทธศาสนา ด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การจัดการเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนสื่อการเรียนการสอน กิจกรรมการ

^{๘๔} นราตรี ธัญญา, งานวิจัยเรื่อง ,การศึกษาการนำหลักธรรมวิชาพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๖โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ,(บัณฑิตวิทยา : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^{๘๕} สมจิต สุวรรณวงศ์, “การศึกษาการจัดสภาพการณ์เสริมความคิดเชิงคุณธรรมสังคมตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ เพื่อพัฒนาวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัย” , วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๒), หน้า บทคัดย่อ.

เรียนการสอน การวัดผลประเมินผล การจัดบรรยากาศและเสริมสร้างศรัทธา บุคลิกภาพของผู้สอน พระพุทธศาสนา และสภาพการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน^{๘๖}

ณรงค์ กันอินทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ความรู้ความเข้าใจของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาพระพุทธศาสนาในกลุ่มเสริมสร้างประสบการณ์ ผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย อยู่ในระดับผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำ ที่กำหนด ความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนา มีการวิเคราะห์หลักสูตรเตรียมแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการใช้สื่อ ตลอดจนการจัดบรรยากาศในการเรียนการสอนมีความพร้อมระดับปานกลาง สำหรับความต้องการสนับสนุน ส่งเสริม ให้หน่วยงานต่างๆ ส่งเอกสารเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาให้มีการจัดอบรม สัมมนาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และรัฐควรจัดการส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรู้และเข้ามามีบทบาทในการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากขึ้น และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตอยู่ในระดับการเรียนรู้ต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำ สำหรับความรู้ความเข้าใจเนื้อหาพระพุทธศาสนาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย อยู่ในระดับผลการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำ^{๘๗}

แสงจันทร์ มโนสร้อย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนการสอนจริยธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง” เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมในระดับประถมศึกษาปีที่ ๓ ของครูในโรงเรียนสังกัดอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับครูผู้สอน สาระสังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม นักเรียนและผู้ปกครองนักเรียน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการโดยการพรรณนาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอโดยการสร้างตารางประกอบการบรรยาย ซึ่งผลการศึกษารูปได้ดังนี้ ด้านสภาพการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาด้านการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยที่ชัดเจน การใช้คำถามแบบปุจฉาวิสัชนาระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน การสนทนาที่ถูกต้องตามการสอนแบบพุทธวิธี การจัดทำสื่อที่ไม่สอดคล้องกับพุทธวิธีการสอน ตลอดจนขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดประเมินผลที่สอดคล้องกับเนื้อหาเทคนิควิธีตามหลักพุทธธรรมเนื่องจากครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับการสอนจริยธรรม ดังนั้นในการพัฒนาการเรียนการสอน จึงต้องการครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ มีความรู้ความสามารถทางจริยธรรมโดยเฉพาะ ส่วนการดำเนินการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาในเรื่องของนักเรียนขาดทักษะในการตั้งคำถามและทักษะในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิธีการสอนที่ใช้สอน

^{๘๖} สำราญ รัตนทิพยาภรณ์, งานวิจัยเรื่อง ,ความคิดรวบยอดและเจตคติต่อพระพุทธศาสนาและความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๒ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่, (บัณฑิต : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๗๘.

^{๘๗} ณรงค์ กันอินทร์, วิจัยเรื่อง “ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษา ๖ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่,” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๗๘.

ส่วนมาก คือแบบศูนย์การเรียนรู้และแบบอภิปราย โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้แต่นักเรียนต้องการให้ครูสอนโดยให้ทำกิจกรรมต่างๆเสริมบทเรียนที่มีอยู่แล้ว และให้มีการแสดงบทบาทสมมติ ให้ศึกษาจากสถานที่จริง รวมทั้งให้ครูผู้สอนใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธีด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อการจัดทำสื่อการสอนที่มีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์ วีดิทัศน์ สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ จากหนังสือ นิตยสาร ภาพข่าว เหตุการณ์ ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลายๆ ประเภท ประกอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องการให้มีการอบรมให้ความรู้ในการจัดทำสื่อการสอน และต้องการสื่อที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้และให้มีความเพียงพอ ต่อนักเรียนด้วยด้านการวัดและประเมินผล ครูประสบกับสภาพเรื่องขาดความรู้และทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดและประเมินผล ซึ่งปกติจะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมเป็นหลัก ซึ่งบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิธีวัดและประเมินผล เพราะด้านจริยธรรมบางกรณีศึกษาต้องการให้ประเมินผลที่การปฏิบัตินักเรียนมีปัญหาพฤติกรรมด้านจริยธรรมในเรื่อง ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัยความอดทน การประหยัด การตรงต่อเวลา ความขยันและความสามัคคี ผู้ปกครองต้องการให้จัดกิจกรรมอบรมธรรมะในโรงเรียน และให้นักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาให้มาก และเหมาะสมกับนักเรียนยิ่งขึ้น เพื่อปลูกฝังพฤติกรรม ค่านิยมที่ดีให้กับนักเรียนการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน นักเรียนได้นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติได้เหมาะสม กับวัย และสภาพของตนเอง^{๘๘}

สว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔” พบว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาและประสิทธิภาพหน่วยบูรณาการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีหลักและวิธีการสอนแบบบูรณาการ เพื่อนำเอาหลักการและวิธีการดังกล่าวสร้างหน่วยบูรณาการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและเพื่อประสิทธิของเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นการวิจัยหลักการและวิธีการสอนแบบบูรณาการ คือกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนโดยให้เนื้อหาวิชาต่างๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนคิดการเรียนรู้โดยปฏิบัติจริง ซึ่งมีครูเป็นผู้ชี้แนวทางให้กับผู้เรียน และประสบการณ์ต่างๆ ทำให้ผู้เรียนได้อย่างสมดุลทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ ทักษะ และความสามารถแก้ปัญหาที่ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันได้ หลักการทดลองพบว่า การนำเอาหลักการและวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ^{๘๙}

พรทิพา ภูมิพินานนท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาคน” พบว่า กระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญแก่การศึกษาประวัติ วิธีปฏิบัติ และหลักคำ สั่งสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อยึดมั่นในศีลธรรม การทำ

^{๘๘} แสงจันทร์ มโนสร้อย “สภาพการเรียนการสอนจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๘๙} สว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน, “การบูรณาการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

แต่ความดี และสามารถนำหลักธรรมไปเป็นหลักประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ซึ่งกระบวนการและวิธีการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่พระพุทธศาสนิกชนทุกคนจะต้องเข้าสู่กระบวนการของการศึกษาหรือเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจหลักธรรม แล้วจึงน้อมไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมประเทศชาติ ได้เจริญรุ่งเรือง^{๙๐}

งานวิจัยในต่างประเทศ

วอลลิน ได้ทำการวิจัยเรื่อง เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กเกรด ๔ และ ๖ ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมต่างกัน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ๙๖ คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคเบิร์ก ผลการวิจัยพบว่า เพศและระดับชั้นไม่มีอิทธิพลต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กอย่างมีนัยสำคัญ แต่องค์ประกอบที่น่าสนใจคือกลุ่มเพื่อนและอิทธิพลของโรงเรียนอาจส่งเสริมให้การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นได้^{๙๑}

นิวตัน ได้วิจัยเรื่อง คุณลักษณะการพัฒนาผู้บริหารการศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ผลการวิจัยพบว่า คุณสมบัติที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวผู้บริหารนั้นมีหลายประการ เช่น ความสามารถเกี่ยวกับเทคนิคการปฏิบัติงาน ความมีมนุษยสัมพันธ์ความคิดรวบยอดและการวิเคราะห์ การวิจัยพื้นฐานและการวางแผนการแก้ไขปัญหาความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ^{๙๒}

ไฮซิงเกอร์ ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่กระตุ้นให้ครูอยากทำงานเพื่อพัฒนาวิชาชีพของตนเอง ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุดคือปัจจัยภายในโดยเรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้

๑. ปัจจัยความอยากพัฒนาตนเอง
๒. ปัจจัยความต้องการทางด้านสังคม
๓. ปัจจัยทางด้านร่างกาย
๔. ปัจจัยทางด้านสถานภาพ
๕. ปัจจัยทางด้านความปลอดภัย

จากแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า ความต้องการของมนุษย์นั้นมีอยู่มากมาย ทั้งในด้านปริมาณและขอบเขตแต่อย่างไรก็ตามหากความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์จะเกิดความพอใจซึ่งสิ่งเหล่านั้นแล้วจะส่งผลถึงประสิทธิภาพในการทำงานด้วย ดังนั้นจึงถือได้ว่าเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโดยตรงในการกำหนดวิธีการ และเงื่อนไขต่างๆ เกี่ยวกับแรงจูงใจที่จะนำมาใช้กับผู้ที่บังคับบัญชาของตนแต่ละคนอย่างเหมาะสม การทำความเข้าใจเรื่องความต้องการของมนุษย์จึงนับได้ว่าเป็นความสำคัญต่อผู้บริหารเป็นอย่างยิ่ง บางครั้งผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความสามารถในการทุกๆ ด้านเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการ

^{๙๐} พรทิวา ภูมิพินานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาและการพัฒนา-คน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

^{๙๑} Warshor, Mike (1999), Building Successful School. London : Kogan Page.

^{๙๒} Newton, E.H, “Critical issues in the professional preparation and development of educational administrators in developing areas,” *Resources in Education*. 22(4) : 1987. p54.

พัฒนาการบริหารโรงเรียน และที่สำคัญผู้บริหารจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้บริหารมืออาชีพอย่างแท้จริง แต่ถ้าผู้บริหารไม่มีความรู้เรื่องนี้แล้ว หน่วยงานหรือองค์การจะประสบกับความล้มเหลวและไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้^{๙๓}

แวร์เนอร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กเกรด ๔ และ ๖ ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมต่างกัน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ๙๖ คนเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก ผลการวิจัยพบว่า เพศและระดับชั้นไม่มีอิทธิพลของโรงเรียนอาจส่งเสริมให้การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นได้^{๙๔}

โคลเบอร์ก และ ฟิลลิป กล่าวว่า ถ้าครูต้องการปลูกฝังจริยธรรม หรือสำนึกในความยุติธรรมให้กับนักเรียน ครูจะต้องสร้างโรงเรียนให้เต็มไปด้วยความยุติธรรมขึ้นมาในห้องเรียน ต้องมีบรรยากาศแห่งความยุติธรรมอยู่ด้วย ทั้งนี้เพราะว่าสิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้ไปเป็นจำนวนมากนั้นไม่ใช่สิ่งที่ได้มาจากหนังสือเรียน หากแต่ได้มาจากสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศแห่งจริยธรรมที่ครูสร้างขึ้นมากในระบบโรงเรียนหรือห้องเรียนนั้นคือการจัดจริยศึกษาในรูปแบบหลักสูตรแฝงจากการที่ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง^{๙๕}

สรุปได้ว่า การพัฒนาให้นักเรียนเป็นผู้มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ใช้วิธีการและแนวทางอย่างหลากหลายผสมผสานกัน รวมถึงการร่วมมือกันของทุกฝ่าย ได้แก่ โรงเรียน ผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชน ตลอดจนการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสถานศึกษาทุกแห่งย่อมจะมุ่งหวังให้นักเรียนมีความรู้คุณธรรม ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

พระมหาสุธน วงศ์แดง ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินผลการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานครผลการวิจัยพบว่า ๑. ความคิดเห็นการปฏิบัติของหัวหน้าหมวดวิชาและครูที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ด้านปัจจัยนำเข้ากระบวนการโดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายย่อย พบว่า หัวหน้าหมวดวิชา และครูมีความเห็นต่อการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนา ด้านจุดประสงค์อยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็น/การปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรด้านเนื้อหาวิชา การดำเนินการเรียนการสอน การบริหาร และการบริการหลักสูตร การสนับสนุน และการส่งเสริมการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ด้านปัจจัยนำเข้าและกระบวนการโดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายย่อย พบว่านักเรียนมีความเห็นต่อการใช้หลักสูตรด้านจุดประสงค์อยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็นการปฏิบัติต่อการใช้หลักสูตรด้านเนื้อหาวิชา การดำเนินการเรียนการสอน การบริหาร และการ

^{๙๓} Heisinger, D.A, "Factor that motivate Washington State Teacher to participate in professional growth and development," **Dissertaion Abstracts International**, 1994. p 55 : 291.

^{๙๔} Warshor, Mike, *Building a Successful School*, (London : Kogan Page 1999).

^{๙๕} Kohlberg, L and W. Phillip, "Understanding the Hidden Curriculum," **Annual Edition in Education**. Guilford : The Dushkin Publishing Group, 1973.

บริการหลักสูตร ตลอดจนการสนับสนุน และส่งเสริมการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับปานกลาง ๒. ผลผลิต (ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน) ของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางหรือพอใช้^{๙๖}

พระมหาสมศักดิ์ วิทยาสิงห์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนาภายใต้ นโยบายปฏิรูปการศึกษาผลการวิจัยพบว่า ๑. ด้านความสอดคล้องเหมาะสมกับผู้เรียน มีการจัดเนื้อหา การเรียนรู้จากง่ายไปหายากหรือจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม สามารถพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และปัญญาตามวุฒิภาวะและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงวัย ด้วยการจัดเนื้อหาให้มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงช่วงชั้น ๒. ด้านพัฒนาผู้เรียนเต็มศักยภาพ หลักสูตรมีสาระการเรียนรู้ที่ฝึกฝนพัฒนา ศักยภาพได้ครบทุกด้าน ทั้งด้านพฤติกรรมทางกาย และวาจา ฝึกหัดจิตใจให้เป็นสมาธิและพัฒนา ความรู้คือ ปัญญา ด้วยการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ตามไตรสิกขา ๓. ด้านความเชื่อมโยงกับ สถานการณ์จริง และสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีการกำหนดกรอบใหญ่ของการเรียนรู้ในเรื่องการอยู่ ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัตถุด้วยการนำข้อมูลที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมรอบตัวมาเป็น กรณีตัวอย่างในการเรียนรู้ และหลักสูตรเปิดโอกาสให้สถานศึกษานำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการ เรียนรู้ ๔. ด้านหลักสูตรบูรณาการ มีการจัดสาระการเรียนรู้ที่สามารถบูรณาการได้ในวิชาเดียวกัน และบูรณาการเข้ากับทุกวิชา ด้วยการจัดเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงตลอดเนื้อหาตลอดชั้นเรียน บูรณา การข้ามวิชา ด้วยการเรียนเรื่องการบริหารจัดการ และเจริญปัญญา และบูรณาการจริยธรรมเข้าในระบบ จริยธรรมด้วยกันเพราะครูทุกคนถือว่าเป็นผู้สอนจริยธรรม^{๙๗}

พระมหาศาล สืบนิสัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความคาดหวังของนักเรียน มัธยมศึกษาต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนเพศชาย และเพศหญิงคาดหวังว่าจะนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนที่มีปัญหาทาง ครอบครัว และนักเรียนที่มีครอบครัวอบอุ่นมีความคาดหวังแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๕ กล่าวคือ นักเรียนที่มีปัญหาทางครอบครัวคาดหวังว่าจะนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มากกว่านักเรียนที่มีครอบครัวที่อบอุ่น เพราะพวกเขาต้องการหลักการจากศาสนามาเป็นที่พักทางจิตใจ

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า แรงจูงใจของพระสอนศีลธรรมในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือ วิชาอื่นใดนั้นย่อมมีความสำคัญและจำเป็นยิ่งต่อกระบวนการสอน เพราะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล จากสิ่งที่ได้สอนไปแล้วว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และเป้าหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เพียงใด ซึ่งเป็นการพิจารณาเมื่อตีค่าแล้วนำข้อมูลมาย้อนกลับเพื่อการปรับปรุงและ

^{๙๖} พระมหาสุธน วงศ์แดง, “การประเมินผลการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๔๐.

^{๙๗} พระมหาสมศักดิ์ วิทยาสิงห์, “วิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนา ภายใต้นโยบายปฏิรูปการศึกษา” **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายและการวางแผนสังคม**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๖),

พัฒนาการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎี CIPP Model มาเป็นกรอบในการวิจัยสำหรับการหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ต่อไป ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สิงห์บุรี เขต ๕ เพื่อนำผลงานวิจัยมาใช้ในการปรับปรุงแก้ปัญหา และพัฒนาการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๙๘}

จรง สุขเกษม ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี” พบว่า รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี ประกอบด้วย

๑) การบริหารวิชาการที่สำคัญ ๆ คือ ด้านการจัดการหลักสูตรสถานศึกษา มีการกำหนดพุทธธรรมและคุณธรรมเพิ่มเติมในวิสัยทัศน์ของหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ มีการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้สอดแทรกพุทธธรรมคุณธรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในรายวิชาต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียน ใช้หลักไตรสิกขาผ่านการจัดการเรียนรู้และวิถีชีวิต (การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น) ด้านการนิเทศการเรียนการสอน มีการดำเนินงานตามกระบวนการและขั้นตอนทั่วไปมาปรับใช้

๒) การบริหารงบประมาณ ที่สำคัญ ๆ คือในด้านการจัดตั้งงบประมาณ มีการกำหนดพุทธธรรมคุณธรรมไว้ในแผนกลยุทธ์โรงเรียน ด้านการบริหารงบประมาณ มีการจัดสรรเบิกจ่ายงบประมาณและรายงานผลตามปกติ ด้านการระดมทรัพยากรและบริหารพัสดุสินทรัพย์มีการใช้ทรัพยากรในชุมชนร่วมมือกับบุคคล หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้มีประสิทธิภาพ และด้านการตรวจสอบติดตามและประเมินผล คือ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชนผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม

๓) การบริหารงานบุคคล ที่สำคัญๆด้านการวางแผนและการสรรหา มีการกำหนดให้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน โดยมีการจัดหาที่ปรึกษา เช่น พระภิกษุ คฤหัสถ์ ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิมาเสนอแนะด้านการพัฒนาบุคลากรและวินัย มีการพัฒนาบุคลากรตามจรรยาบรรณวิชาชีพครูโดยบูรณาการให้สอดคล้องกับวิถีพุทธมุ่งหวังให้เกิดคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียน ครู เป็นแบบอย่างที่ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร ด้านการสร้างขวัญกำลังใจ มีการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่ครูและบุคลากรภายนอก ที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลทั่วไป และด้านการประเมินบุคลากร มีการให้ผู้เรียนเพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน มีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติงาน

๔) การบริหารทั่วไป ที่สำคัญๆคือด้านการดำเนินงานกิจกรรมนักเรียน มีการจัดการกิจกรรม เสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตรที่เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการดำเนิน

^{๙๘} พระมหาศาล สืบนิสัย, “การศึกษาความคาดหวังของนักเรียนมัธยมศึกษาต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕),

ชีวิตของผู้เรียนที่เน้น การปฏิบัติตามคุณธรรม ในครอบครัวไทย ด้านการพัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม มีการสร้างบรรยากาศ อาคารสถานที่ ห้องเรียนสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่าง ๆ ให้สะอาด สวยงาม ร่มรื่น ปลอดภัย ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีการประชุมชี้แจง และเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในภารกิจต่าง ๆ ตลอดจนการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน และด้านการประชาสัมพันธ์และการสร้างเครือข่ายมีการจัดให้มีเครือข่ายเพื่อแสวงหาความร่วมมือตามโครงการวิถีสอนในต่างต่าง ๆ กับบุคคลสถานศึกษา องค์การหน่วยงานภาครัฐและเอกชน^{๙๙}

อัญชลี พุกการค้า ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องรูปแบบและวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่ผ่านมาประสบความสำเร็จประมาณร้อยละ ๗๐ ถึง ๘๐ มีการแต่งตั้งคณะทำงาน ใช้งบประมาณจากเงินบำรุงการศึกษา ข้อคุณธรรมที่สำคัญ โรงเรียนมุ่งเน้นมากที่สุด คือ ความซื่อสัตย์ ความรู้จักรับผิดชอบ ความตรงต่อเวลา ความกตัญญู ความขยัน ความมีเหตุผล ความสำนึกหน้าที่ ความเสียสละ ความอดทน และความประหยัด รูปแบบและวิธีการเสริมสร้างพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียน พัฒนาในช่วงเช้าก่อนเข้าเรียน โดยใช้วิธีการทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมในโอกาสวันสำคัญ การฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติจริง การนำนักเรียนเข้าวัดฟังธรรม และใช้กิจกรรมกลุ่ม มีการประเมินผลโดยใช้การสังเกตขณะดำเนินการพัฒนามากที่สุด

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา ได้แก่ สภาพปัญหาครอบครัวของเด็ก ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญ ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ขาดการประสานงานที่ดีระหว่างบุคลากรในโรงเรียน ขาดความร่วมมือร่วมใจ ขาดงบประมาณในการดำเนินการ รวมทั้งครูอาจารย์ขาดความจริงจัง จริงใจที่จะส่งเสริมร่วมมือพัฒนา บางครั้งละเลยที่จะสร้างเสริมคุณธรรมสำหรับปัญหาที่เกิดจากนักเรียน คือ นักเรียนไม่เห็นคุณค่าของคุณธรรม ไม่เอาใจใส่ รวมทั้งสื่อต่าง ๆ ไม่น่าเสนอหรือสอนให้เป็นคนมีคุณธรรมเท่าที่ควรนอกจากนั้นปัญหายังเกิดจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากเทคโนโลยีเกิดสื่อย่อยต่าง ๆ แนวทางการแก้ไข คือ ควรเริ่มปลูกฝังจริยธรรมตั้งแต่เยาว์วัยเริ่มจากครอบครัวสามารถเป็นตัวอย่างที่ดี โรงเรียนควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ครูควรมีจิตสำนึกและวิญญาณแห่งความเป็นครู สอดแทรกแนวคิดในการเรียนการสอน ให้นักเรียนเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม ควรมีการยกย่องผู้ทำความดี มีกิจกรรมที่ส่งเสริมผู้ทำความดี ควรเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีสอนหรือนำแนวทางมาใช้ และรัฐควรให้ความสำคัญการพัฒนาคุณธรรมอย่างจริงจัง รวมทั้งให้การสนับสนุนงบประมาณ ควรมีการประสานความร่วมมือ ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนและชุมชน ตลอดจนต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย^{๑๐๐}

^{๙๙} จรุง สุขเกษม, “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายโรงเรียนวิถีสอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๐),

^{๑๐๐} อัญชลี พุกการค้า, “รายงานการวิจัย เรื่องการศึกษาเรื่องรูปแบบและวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, ๒๕๕๗),

กำจัด จันทวงษ์โส ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า ผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมและแยกเป็นรายด้านในระดับปานกลาง ผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำแนกตามเพศระดับการศึกษาในระบบโรงเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระบบโรงเรียนปีการศึกษาที่ผ่านมาและสาเหตุของการเข้าเรียนในหลักสูตรของศูนย์ฯ ของผู้เรียนสถานภาพ ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของผู้ปกครอง ที่มีความแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยรวมไม่แตกต่างกัน ผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และมีข้อเสนอแนะว่าศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ควรปรับปรุงในเรื่องอุปกรณ์การสอนให้มีจำนวนมากขึ้น^{๑๐๑}

พระมหาสมศักดิ์ วิทยาสิงห์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนาภายใต้นโยบายปฏิรูปการศึกษาผลการวิจัยพบว่า

๑. ด้านความสมดุลเหมาะสมกับผู้เรียน มีการจัดเนื้อหาการเรียนรู้จากง่ายไปหายากหรือจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม สามารถพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และปัญญาตามวุฒิภาวะและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงวัย ด้วยการจัดเนื้อหาให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงช่วงชั้น

๒. ด้านพัฒนาผู้เรียนเต็มศักยภาพ หลักสูตรมีสาระการเรียนรู้ที่ฝึกฝนพัฒนาศักยภาพได้ครบทุกด้าน ทั้งด้านพฤติกรรมทางกาย และวาจา ฝึกหัดจิตใจให้เป็นสมาธิ และพัฒนาความรู้คือปัญญา ด้วยการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ตามไตรสิกขา

๓. ด้านความเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง และสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีการกำหนดกรอบใหญ่ของการเรียนรู้ในเรื่องการอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัตถุ ด้วยการนำข้อมูลที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมรอบตัวมาเป็นกรณีตัวอย่างในการเรียนรู้ และหลักสูตรเปิดโอกาสให้สถานศึกษานำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการเรียนรู้

๔. ด้านหลักสูตรบูรณาการ มีการจัดสาระการเรียนรู้ที่สามารถบูรณาการได้ในวิชาเดียวกันและบูรณาการเข้ากับทุกวิชา ด้วยการจัดเนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงตลอดเนื้อหาตลอดชั้นเรียน บูรณาการข้ามวิชา ด้วยการเรียนเรื่องการบริหารจัดการ และเจริญปัญญา และบูรณาการจริยธรรมเข้าในระบบจริยธรรมด้วยกัน เพราะครูทุกคนถือว่าเป็นผู้สอนจริยธรรม^{๑๐๒}

ชูชาติ ชัยศรี ได้ศึกษาการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมตามแนววิถีพุทธเพื่อพัฒนาคุณธรรมนักเรียนโรงเรียนบ้านสันมะเค็ดสันขี้เหล็กห้วยผายพัฒนา ตำบลเวียงการหลง อำเภอ

^{๑๐๑} กำจัด จันทวงษ์โส, การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เขตกรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์บัณฑิต** (การศึกษาผู้ใหญ่) (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕),

^{๑๐๒} พระมหาสมศักดิ์ วิทยาสิงห์, “วิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนา ภายใต้นโยบายปฏิรูปการศึกษา”, **สารนิพนธ์ศิลปการศึกษบัณฑิต สาขานโยบายและการวางแผนสังคม**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกริก), ๒๕๔๖,

เวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พบว่า นักเรียนได้รับความรู้ ประสบการณ์การพัฒนาคุณธรรมของตนเอง การปฏิบัติจริงทั้งบทบาทที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนดำเนินการจัดให้ บทบาทที่ต้องการปฏิบัติด้วยตนเอง นักเรียนมีความสุขในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ และมีการพัฒนาคุณธรรมดีขึ้น คณะครู นักการภารโรงมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรม เข้าใจสภาพของนักเรียนดีขึ้น รู้จักบูรณาการการเรียนรู้หลักสูตรสถานศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน ได้ พระภิกษุสงฆ์มีโอกาสดำเนินการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมนักเรียนและมี การพัฒนาการนำเสนอหลักธรรมให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ชุมชน ผู้ปกครองรับรู้ปัญหาด้านพฤติกรรมของลูกหลาน มีโอกาสคิดวิเคราะห์สาเหตุ ปัญหาและหาวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกับทุกฝ่ายจนสามารถพัฒนาคุณธรรมให้กับลูกหลานของตนเองดีขึ้น^{๑๐๓}

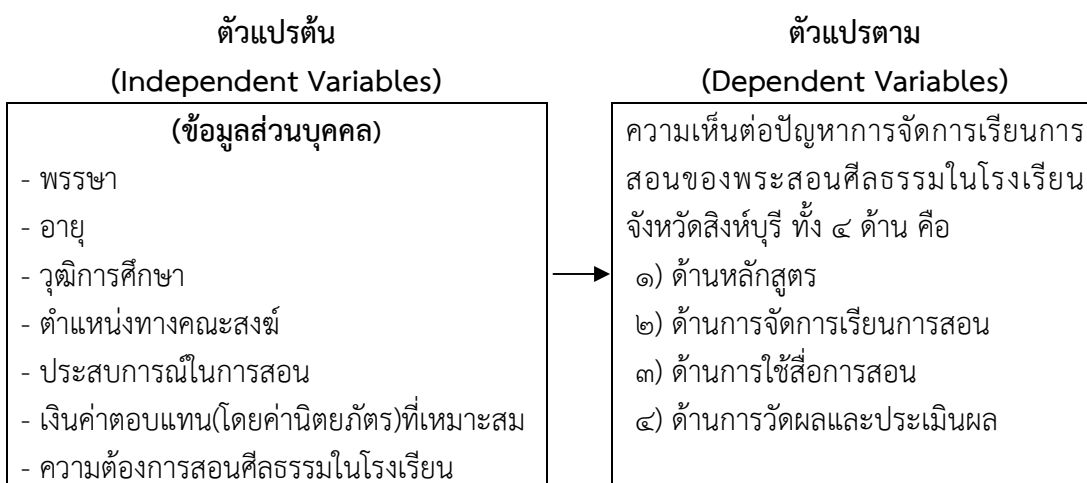
^{๑๐๓} นายชูชาติ ชัยศรี และคณะ, งานวิจัยเรื่อง ,โครงการวิจัยการศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนตามแนววิถีพุทธเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ๒๕๕๘), หน้า ก.

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา เกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดสิงห์บุรีสามารถสรุปแผนภูมิกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ได้ ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พรรษา อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ประสบการณ์ในการสอน เงินค่าตอบแทน (โดยค่านิยภัตร)ที่เหมาะสม ท่านมีความต้องการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดสิงห์บุรี มี ๔ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร,ด้านการจัดการเรียนการสอน,ด้านการใช้สื่อการสอน,ด้านการวัดผลและประเมินผล

แผนภูมิที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)